

Pensjónsnýskipan 2009

Uppskot til eina haldføra pensjónsskipan fyri Føroyar

Fígjarmálaráðið

Uppskot til eina haldføra pensjónsskipan fyri Føroyar
© 2009, Fíggjarmálaráðið
Uppseting: Fíggjarmálaráðið
Útgávan kann takast niður frá www.fmr.fo

Yvirlit:

1	INNGANGUR	2
2	SAMANDRÁTTUR	3
2.1	ENDAMÁL VIÐ NÝSKIPANINI	3
2.2	TRUPULLEIKI: FLEIRI ELDRI OG FÆRRI ARBEIÐSFØR	3
2.3	SOSIALI SÁTTMÁLIN	4
2.4	EFTIRLØNARSKIPANIN EIGUR AT BYGGJA Á TRÍGGJAR SÚLUR	4
2.5	HØVUÐSBROYTINGAR AV PENSJÓNSSKIPANINI	4
2.6	ÁVIRKAN AV TILTØKUM	6
3	SØGA OG ALTJÓÐA RÁK	7
3.1	ENDAMÁL VIÐ PENSJÓNSSKIPANUM	7
3.2	SØGULIGT UM PENSJÓNSSKIPANIR	7
3.3	TANN SOSIALI SÁTTMÁLIN FER IKKI AT HALDA Í FRAMTÍÐINI	7
3.4	HALDFØRAR PENSJÓNSSKIPANIR	8
3.5	ES HEVUR 11 MÁL FYRI PENSJÓN	8
3.6	TILMÆLIÐ HJÁ HEIMSBANKANUM	9
4	YMISK SLØG AV PENSJÓNSSKIPANUM	10
4.1	FYRIMUNIR OG VANSAR VIÐ UPPSPARINGSFÍGGJADUM OG SKATTAFÍGGJADUM SKIPANUM	10
4.2	LÝSING AV YMSUM SLØGUM AV PERSÓNLIKARI EFTIRLØN	11
4.3	BROYTING FRÁ ALMENNARI PENSJÓN YVIR MÓTI PERSÓNLIKARI UPPSPARING	13
5	DEMOGRAFISKAR ÚTGREININGAR	14
5.1	SØGULIGAR FYRITREYTI FYRI FÓLKAFRAMSKRIVING	14
5.2	LONGRI LIVITÍÐ OG BROYTT FÓLKASAMANSETING	15
6	BÚSKAPARLIGAR ÚTGREININGAR	17
6.1	VAKSANDI ÚTREIÐSLUR TIL PENSJÓN, SJÚKRARØKT OG ELDRARØKT	17
6.2	ELDRAÚTREIÐSLUR Í MUN TIL BTÚ	18
6.3	NÝSKIPAN ELLA HÆGRI SKATTATRYST	20
7	PENSJÓNSSKIPANIR Í FØROYUM Í DAG	22
7.1	SÚLA 1: ALMANNAPENSJÓNIR	22
7.2	SÚLA 2: PERSÓNLIK EFTIRLØNARUPPSPARING	24
7.3	SÚLA 3: ÖNNUR FRÍ UPPSPARING	25
8	EFTIRLØNARSKIPANIR Í ØÐRUM LONDUM	26
8.1	SKIPANIR Í OKKARA GRANNALONDUM	26
8.2	FØROYSKA EFTIRLØNARUPPSPARINGIN Í MUN TIL EFTIRLØNARUPPSPARING Í ØÐRUM LONDUM	28
9	TILMÆLI UM EINA FRAMTÍÐAR PENSJÓNSSKIPAN	29
9.1	NÝSKIPANIN LOYSIR MEGINPARTIN AV FÍGGINGARTRUPULLEIKUNUM	29
9.2	MÁLSETNINGAR FYRI NÝGGJU PENSJÓNSSKIPANINA	30
9.3	BROYTINGAR Í SÚLU 1: ALMANNAPENSJÓN	31
9.4	BROYTINGAR Í SÚLU 2 OG 3: PERSÓNLIK UPPSPARING OG FRÍ UPPSPARING	40
10	BÚSKAPARLIGA ÁVIRKANIN AV PENSJÓNSNÝSKIPANINI	50
10.1	YVIRLIT YVIR ÚTREIÐSLUGONGD VIÐ OG UTTAN TILTØK	52
	APPENDIX 1: FYRITREYTI FYRI FÓLKAFRAMSKRIVING	54
	APPENDIX 2: FYRITREYTI FYRI ÚTROKNINGUNUM	56
	APPENDIX 3: ÍLØGUREGLUR	57
	APPENDIX 4: DEKNINGSGRADIR	59

1 Inngangur

Fólkasamansetingin í Føroyum er í einari stórari broyting. Talið av eldri fólki er alsamt vaksandi, meðan talið av fólki í arbeiðsførum aldri ikki broytist nógv komandi árin. Hetta fer at seta føroysku pensjónsskipanina og vælferðartænasturnar undir stórt trýst. Fyri at útreiðslurnar til pensjónir og eldratænastur ikki skulu vaksa til eitt støði, har landskassin ikki longur kann fígga tær, hevur landsstýrið tikið stig til at nýskipa pensjónsskipanina.

Fíggjarmálaráðið setti í juni 2006 ein arbeiðsbólk at gera eitt uppskot um nýskipan av pensjónsviðurskiftunum og arbeiðið byrjaði á heysti 2006. Frá byrjan vóru Una Joensen og Birgit V. Ottosen úr Fíggjarmálaráðnum og Kári Petersen úr Landsbankanum sett í arbeiðsbólkin. Birgit V. Ottosen fór úr bólkinum í tíðliga í 2007. Una Joensen fór úr bólkinum í desember 2007. Ina Hammershaimb úr Fíggjarmálaráðnum var sett í bólkin í mars 2008.

Veksandi talið av pensjónistum er eitt fyrbrigdi, sum ger seg galdandi í øllum vesturheiminum. Tí eru nógvar frágreiðingar skrivaðar um hetta evnið, og flestu lond í Vestureuropa hava longu gjørt týðandi broytingar í pensjónsskipanunum. Arbeiðsbólkurin hevur kunnað seg um pensjónsskipanir í hinum Norðurlondunum og um broytingarnar, sum eru framdar.

Fyri at gera eitt uppskot um pensjónsnýskipan í Føroyum er neyðugt at taka støði í demografisku gongdini í Føroyum og gera broytingaruppskot til verandi skipanir og lóggávu.

Arbeiðsbólkurin hevur leitað sær serkønan stuðul til týðandi partar av frágreiðingini og uppskotinum. Av hesum kunnu serliga nevast:

- Poul Christoffur Thomassen, aktuarur, hevur gjørt fólkaframskrivingar við ymsum fortreytum.
- Almennaráðið hevur kunnað og medvirkað, so uppskotið í so stóran mun sum gjørligt kann vera í tráð við almennalóggávu annars.
- Føroysku fíggjarstovnar, bæði peningastovnar og pensjónsfeløg, hava medvirkað til, at parturin um uppsparðar eftirlønir varð tillagaður til verandi lóggávu og verandi skipanir.

Arbeiðsbólkurin hevur havt framløgur fyri áhugapørtunum fyri at fáa teirra metingar tiknar við í arbeiðinum. Bólkurin hevur havt fundir við hesar áhugabólkar:

- Landsstýri
- Løgting (umboð fyri flokkarnar)
- Fakfeløg
- Arbeiðsgevarafelagið
- Landsfelag Pensjónista
- Peningastovnar
- Pensjónsfeløg

Bólkurin hevur havt framløgur við búskaparligum útgreiningum og uppskoti til nýskipan fyri áhugapørtunum í februar 2007 og í juli 2008.

Í nógvum førum hevur bólkurin broytt nýskipanaruppskotið eftir uppskotum frá áhugaðu pørtunum, tó við teirri avmarking, at broytingaruppskotini ikki hava verið í beinleiðis andsøgn til endamálið við nýskipanini.

Bólkurin hevur avmarkað seg til at lýsa fíggjarligu avleiðingarnar av veksandi tal av eldri fólki. Aðrar fylgur, til dømis veksandi starvsfólkatarv í almenna sektorinum, hevur bólkurin ikki viðgjørt.

Arbeiðsbólkurin hevur í semju við fíggjarmálaráðharrarnar í tíðini arbeiðið er farið fram, tilevnað uppskotið óheft av partapolitiskum fyrilitum.

8. juni 2009

Ina Hammershaimb

Kári Petersen

2 Samandráttur

Talið av eldri fólki í Føroyum er skjótt veksandi, meðan talið av arbeiðsførum verður nærum óbroytt. Hetta fer at seta føroysku pensjónsskipanina og vælferðartænasturnar undir stórt trýst. Við einum nógv størri tali av pensjónistum fara útreiðslurnar til pensjónir og til røkt av eldri fólki at vera nógv størri enn í dag. Um einki verður gjørt, so verður útreiðsluvøksturinn so stórur, at skattatrystið veksur úr sløkum 50 prosent av BTÚ upp í sløk 60 prosent av BTÚ. Hesin útreiðsluvøkstur er so stórur, at tað fer ikki at bera til at hækka skattin svarandi til útreiðsluvøksturinn. Tað er tí neyðugt at gera tiltøk nú, sum gera, at útreiðsluvøksturinn ikki verður so stórur.

2.1 Endamál við nýskipanini

Í einum vælferðarsamfelagi sum okkara er tað týðningarmikið, at øll fáa eina virðiliga og góða tilveru, tá tey fara av arbeiðsmarknaðinum við pensjón. Skipanin av pensjónsøkinum er tí ein týðandi lutur í øllum vælferðarsamfeløgum.

Eftirlønarskipanir hava tvey høvuðsendamál. Annað er at tryggja pensjónistar móti fátækradømi og hitt at tryggja pensjónistum eina rímliga inntøku, tá fólk fara frá eini tilveru sum løntakarar til tilveruna sum pensjónistar.

Pensjónsnýskipanin hevur eisini tvey høvuðsendamál. Annað endamálið við nýskipanini er at gera eina pensjónsskipan, sum er haldfør, t.e. at hon tolir, at talið av pensjónistum verður munandi hægri enn í dag.

Hitt endamálið er at tryggja almennu tænastrarnar uppá longri sikt. Hetta kann bert gerast við at gera fíggjarlógina haldføra, t.e. umskipa útreiðslumynstrið, so at nóg mikið verður til almennu tænastrarnar, sjálvt um talið av pensjónistum verður munandi hægri enn í dag.

Endamál:

At gera eina fíggjarliga haldføra pensjónsskipan, sum tryggjar øllum eina rímliga inntøku, tá tey gerast pensjónistar, og sum tryggjar, at almennu myndugleikarnir kunnu veita borgarunum hóskandi vælferðartænastrur, eisini við einum stórum vøkstri í talinum av eldri fólki.

2.2 Trupulleiki: Fleiri eldri og færri arbeiðsfør

Tær almennu pensjónsskipanirnar eru undir trýsti í flestu londum, tí talið av pensjónistum økist skjótari enn talið av fólki í arbeiðsførum aldri. T.d. væntar OECD, at útreiðslurnar til almennar eftirlønir og almennar vælferðartænastrur fara at hækka munandi í mun til BTÚ tey næstu 50 árin. Tí hava nóg lond tey seinastu árin gjørt broytingar í teirra eftirlønarskipanum fyri at minka um pensjónsútreiðslurnar og fyri at útvega fígging til vaksandi pensjónsútreiðslur í framtíðini.

Talið av eldri fólki veksur skjótt, meðan talið av fólki í arbeiðsførum stendur í stað. Henda gongdin førir við sær, at pensjónsútreiðslurnar, ellisrøktarútreiðslurnar og sjúkrarøktarútreiðslurnar fara at veksa skjótt. Hinvegin ger óbroytta talið av arbeiðsførum, at útlit eru til at inntøkur landskassans ikki fara at veksa so skjótt.

Um einki verður gjørt, so hendir í fyrsta lagi tað, at tað almenna fer ikki longur at kunna útinna vælferðartænastrurnar innan til dømis skúlaverk, heilsuverk og almannaverk. Í øðrum lagið verður skattatrystið so høgt, at vandi er fyri fólkafráflyting.

Fleiri hættir eru at fíggja stóru útreiðsluhækkingarnar:

- Hækka skattatrystið, fyri at fíggja øktu útreiðslurnar til pensjónir og røktartænastrur.
- Økja um uppsparingina hjá hvørjum einstøkum. Hvør einstakur fíggjar harvið ein størri part av síni egnu pensjón.
- Minka um talið á teimum, sum fáa fólkapensjón við at hækka pensjónsaldurin.
- Minka um pensjónina hjá teimum, sum hava arbeiði ella sum hava eina góða uppsparða eftirløn.

Í uppskotinum verður mælt til, at allir hesir hættir at fíggja vaksandi útreiðslurnar verða nýttir.

2.3 Sosiali sáttmálin

Grundleggjandi kunnu vit skilja ímillum tvey sløg av eftirlønarskipanum:

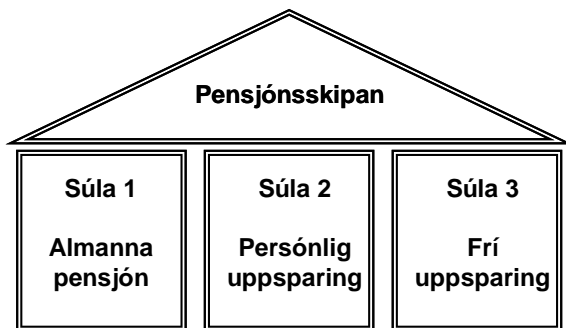
1. Hvør einstakur sparir upp til sína egna pensjón. (uppsparingsfíggjaðar skipanir).
2. Pensjónirnar hjá teimum eldru verða fíggjaðar av skattgjaldingum hjá teimum yngru (skattafíggjaðar pensjónsskipanir). Tey yngru rokna samstundis við, at onnur fara at gjalda teirra pensjón, tá tey verða gomul. Hetta verður kallað sosiali sáttmálin millum ættarliðini.

Verandi skattafíggjaða skipan er sum heild góð, men hevur tann vansa, at tað er trupult at fíggja skattafíggjaðar pensjónsskipanir, tá talið av eldri fólki veksur, meðan talið av skattgjaldarum stendur í stað.

2.4 Eftirlønarskipanin eigur at byggja á tríggjar súlur

Mælt verður til, at ein framtíðar eftirlønarskipan fyri føroyska samfelagið byggir á tríggjar súlur:

1. Eina almannapensjón, ið er skattafíggjað.
2. Eina sáttmálabundna ella lógarbundna persónliga uppsparing.
3. Eina fría uppsparing.

Mynd 1: Tær tríggjar súlurnar í pensjónsnýskipanini.

Hetta er leisturin, ið Heimsbankin mælir til at lond nýta, tá tey uppbyggja teirra eftirlønarskipanir, og sum nógv lond eisini hava nýtt sum leist, tá tey hava skipað hetta øki.

2.5 Høvuðsbroytingar av pensjónsskipanini

Við at broyta persónligu uppsparingina (súlu 2) verður tað gjørligt at broyta almannapensjónirnar (súlu 1). Í uppskotinum verður mælt til at økja persónligu uppsparingina í súlu 2, soleiðis at tað verður gjørligt at minka og umskipa almannapensjónirnar í súlu 1. Harvið verður tað framvegis gjørligt hjá tí almenna at tryggja vælferðartænasturnar í framtíðini.

Eitt av høvuðsmálunum er at minka um almannapensjónirnar, soleiðis at ein pensjónistur, sum ikki hevur aðra inntøku enn almannapensjón, framvegis fær somu upphædd, meðan tey, sum hava móguleika fyri tí, sjálvi spara upp til eftirløn og tí fáa minni almannapensjón.

Broytingarnar í súlu 1 kunnu tí bert gerast við atlit til tær broytingar, ið verða gjørdar í súlu 2.

2.5.1 Broytingar í súlu 1

Tilmælið er at varðveita almannapensjónina sum súlu 1, men at gera nakrar tillagingar, soleiðis at vit fáa eina fíggarliga haldføra skipan. Broytingarnar í súlu 1:

Broytingar í súlu 1: Almappensjón		
Nr.	Broyting	Útgreining
1	Leggja viðbót og viðbót til ávísar pensjónistar saman	Leggja viðbótina saman við viðbót til ávísar pensjónistar, soleiðis at bert ein viðbót verður.
2	Leggja grundupphædd og viðbót saman til eina fólkapensjón	Varðveita samlaðu upphæddina av grundupphædd og viðbót í fólkapensjónini, men leggja upphæddirnar saman, og gera tað møguligt at mótrokna í allari fólkapensjónini. Varðveita SAMEG sum hann er í dag.
3	Gera allar almannapensjónir skattskyldugar, men geva ein frádrátt í skattinum	Gera allar almannapensjónir skattskyldugar, og samstundis geva ein frádrátt í skattinum, so broytingin er inntøkuneutral fyri ein pensjónist, sum ikki hevur aðrar inntøkur enn almenna pensjón.
4	Broyta mótrokning í almannapensjónini í mun til aðra inntøku	Umskipa mótrokningina, so mótroknað verður við munandi lægri prosentni enn í dag. Eisini skal mótroknast frá fyrstu krónu og ikki bert av inntøku oman fyri 58 tús. kr. Á henda hátt fara fólk at varðveita hugin at arbeiða eftir 67. ár, um annars tey hava hug og orku.
5	Javna almannapensjónir við lønarjavning minus 1%	Lønarjavna pensjónirnar við lønarhækkingini minus 1%.
6	Livitíðarindeksera pensjónsaldurin	Livitíðarindeksera pensjónsaldurin – tað er at hækka pensjónsaldurin, so hvørt væntaða livitíðin hækkar.

2.5.2 Broytingar í súlu 2

Í dag hevur meginparturin av føroysku lønmóttakarunum eina persónliga uppsparing sum ein part av teirra starvssetan, men enn eru ov nógv, ið ikki hava eina slíka uppsparing. Somuleiðis eru nógv, sum hava alt ov líttla uppsparing. Mælt verður til, at ein lógarbundin persónlig uppsparing verður sett á stovn. Broytingarnar í súlu 2:

Broytingar í súlu 2: Lógarbundin uppsparing		
Nr.	Broyting	Útgreining
1	15% av inntøkuni skal gjaldast til eftirløn	15% av skattskyldugu inntøkuni skal gjaldast til uppsparingar og tryggingar. Kravt verður tó ikki, at inngjaldið er meir enn 80.000 kr. um árið. Inngjald yvir 15% ella 80.000 kr./ár er sjálvboðið. Goldið verður eisini til eftirløn av inntøku, ið kemur í staðin fyri arbeiðsinntøku sum t.d. ALS, barsilsgjald og somuleiðis av nøkrum fyritiðarpensjónsveitingum og forsorgarveitingum.
2	Málið er, at minst 2/3 av inngjaldinum fer til uppsparing	Av teimum 15% er tað loyvt at keypa sær tryggingar. Onki krav er um hvussu nógv kann brúkast til tryggingar (t.d. óarbeiðsførstrygging, lívstrygging, hjúnafelagatrygging og barnatrygging.). Men málið er, at í miðal skulu 2/3 av inngjaldinum (t.e. minst 10%) fara til uppsparing.
3	Útgjald frá almenna pensjónsaldrinum	Tann persónliga eftirlønarpensjónin kann í fyrsta lagi koma til útgjaldingar frá og við almenna pensjónsaldrinum (í løtuni 67 ár).
4	Í mesta lagi 10% kapitalútgjald	10% av samlaðu uppsparingini kann gjaldast sum kapitalútgjald. Fyri lívlanga veiting svarar 1,5 árs veiting til umleið 10% av kapitalvirðinum. 1,5 árs veiting kann útgjaldast av lívlangari veiting sum kapitalútgjald. Kapitalútgjald verður skattað við 45%.
5	Helvt um helvt av restini til lívlanga veiting og ratueftirløn	Av restini, minst 90% av samlaðu uppsparingini, skal minst 50% nýtast til eina lívlanga veiting og í mesta lagi 50% til eina ratueftirløn yvir í minsta lagi 10 ár. Tó er ikki neyðugt at tekna eina lívlanga veiting, sum er størri enn arbeiðaraløn, pt. 214.000 kr. árliga.
6	Undantak fyri smáar eftirlønarpensjónir	Er uppsparingin við pensjónsaldur minni enn 100.000 kr., kann hon øll gjaldast sum kapitalútgjald. Er uppsparingin minni enn 400.000 kr., kann øll uppsparingin gjaldast sum ratueftirløn.

2.5.3 Broytingar í súlu 3

Fría uppsparingin er uppsparing, sum hvør einstakur fremur í mun til sín egna tørv og egnu ynski. Súla 3 er tær sjálvbodnu inngjaldingar, sum fara upp um 15% av skattskyldugu inntøkuni. Tað er sjálvboðið at gjalda meira enn 15 % til eftirlónaruppsparing. Broytingarnar í súlu 3 eru hesar:

Broytingar í súlu 3: Frí uppsparing		
Nr.	Broyting	Útgreining
7	Sjálvboðin uppsparing yvir 15 %	Kann uppsparast í ratueftirløn ella lívlanga veiting. Við útgjald kann í mesta lagi 20 % takast út sum kapitalútgjald.

Eitt samlað uppskot:

Arbeidsbólkurin hevur lagt seg eftir at gera uppskot til eina samlaða loysn, ið ger, at almenna pensjónin pluss uppsparða eftirlønin geva eitt hóskandi livistøði.

Broytingarnar í almennu pensjónini og økta persónliga uppsparingin minka munandi um vøksturin í eldraútreiðslunum.

Tann lægri útreiðsluvøksturin í pensjónsútreiðslunum ger, at landskassin framvegis fer at hava fíggarorku at røkja eldratænasturnar í framtíðini.

Einstakir lutir í tilmælinum eiga tí ikki at vera tiknir burtúr, uttan at onnur tiltøk við sama virknaði verða sett í staðin.

Tað er sera týðningarmikið, at allir borgarar vita, hvussu teirra pensjónsviðurskifti og hvussu røktartænasturnar vera í framtíðini. Hesum rækka vit einans við at seta í verk eina fíggarliga haldføra skipan, ið ger, at landskassin megnar at røkja sínar skyldur í framtíðini.

2.6 Ávirkan av tiltøkum

Verða eingi tiltøk framd, so veksa almennu útreiðslurnar til eldraækið úr 9,6 prosentum upp í 19,4 prosent av BTÚ. Verður roknað við einum BTÚ, sum tað er nú, nevniliga um 13 mia. kr., so svarar hetta til, at hallið á fíggarlógini økist við 1.300 mió. kr.

Um skattatrystið verður sett so langt upp, at tað almenna kann røkja sínar skyldur, so fer hetta at føra til fráflyting, og harvið til at enn færri arbeidfør vera í Føroyum.

Tað almenna fer ikki at kunna røkja sínar skyldur, m.a. at gjalda pensjónir og at taka sær av teimum eldru, og heldur ikki at røkja aðrar almennar uppgávur.

Verður uppskotið samtykt sum tað er, so verður útreiðsluvøksturin tálmaður munandi. Í staðin fyri at veksa til 19,4 prosent av BTÚ, veksa útreiðslurnar bert til 12,7 prosent av BTÚ. Verður roknað við einum BTÚ á 13 mia. kr., so svarar hetta til, at hallið á fíggarlógini bert hækkar við 400 mió. kr.

Verður pensjónsnýskipanaruppskotið samtykt sum tað er, loysir tað 70 prosent av fíggingartrupulleikum, ið stavar frá vaksandi talinum av eldri fólki.

3 Søga og altjóða rák

3.1 Endamál við pensjónsskipanum

Týðningarmiklasta endamálið við eini pensjónsskipan er at fyrirbyrgja fátækradømi millum pensjónistar. Eitt annað týðandi endamál hjá eini pensjónsskipan er at tryggja eina rímiliga inntøku, tá farið verður frá eini tilveru sum løntakari til eina tilveru sum pensjónistur.

Harumframt er sera týðandi, at samlaða pensjónsskipanin er fíggarliga haldfør. Ein fíggarliga haldfør skipan er ein skipan, ið tryggjar, at stóri vøksturin í talinum av eldri fólki, ikki fer at føra við sær stórar skattahækkingar.

3.2 Søguligt um pensjónsskipanir

Eftir 2. heimsbardaga settu nógv lond í verk sokallaðar samíðarfiggjaðar pensjónir (PAYG ella pay-as-you-go). Hetta eru tær, sum í hesum frágreiðing verða nevndar almannapensjónir, har tey, ið arbeiða, gjalda pensjón til tey, sum eru givin at arbeiða. Í Føroyum kom fólkapensjónin seinast í 1950'unum, og seinni kom so SAMEG, ið eru figgjaðar við ávikavist skatti og arbeiðsmarknaðargjöldum. Sigast kann, at almannapensjónin byggir á ein óskrivaðan sosialan sáttmála millum ættarliðini, har tey ættarliðini, ið eru á arbeiðsmarknaðinum, gjalda teimum eldru, ið eru farin av arbeiðsmarknaðinum, pensjón umvegis skattin ella við arbeiðsmarknaðargjöldum. Hesar skipanir byggja sostatt ikki á uppsparing.

Tann sociali sáttmálin byggir á, at tey sum nú eru arbeiðsfør gjalda pensjón til tey sum nú eru eldri, við tí óbeinleiðis fyritleyt, at tey, sum nú eru ung, fara at gjalda pensjónina hjá teimum, sum nú eru miðaldrandi.

Í samíðarfiggjaðum skipanum, kann sigast, at "limaskapur" er álagdur, við tað at øll gjalda inn eftir áleið somu treytum. Í skipanum við uppsparing er móguleiki fyri meira individuellum loysnum.

3.3 Tann sociali sáttmálin fer ikki at halda í framtíðini

Demografiska gongdin førir næstu árinum við sær, at talið av pensjónistum tvíaldast, meðan talið av arbeiðsførum verður óbroytt. Hetta setur sociala sáttmálan undir stórt trýst, ikki bert í Føroyum, men í øllum Vesturheiminum.

Í Føroyum eru í dag 4 fólki í arbeiðsførum aldri fyri hvønn pensjónist, meðan demografiskar framskrivingar vísa, at hetta talið fellur til 3 arbeiðsfør fyri hvønn pensjónist í 2020. Í 2030 verða bert 2,5 sum arbeiða fyri hvønn pensjónist og í 2040 verða bert 2 arbeiðsfør fyri hvønn pensjónist. Við hesi demografisku gongdini, har lutfallið millum fólki í arbeiðsførum aldri í mun til pensjónistar fellur so nógv, hækka útreiðslurnar til almannapensjónir og aðrar vælferðartænastur til eldri sera nógv, meðan almennu inntøkurnar ikki veksa so skjótt. Demografisku broytingarnar eru nærri útgreinaðar í kap. 5.

Um ikki stórar broytingar verða gjørdar í pensjónsskipanini, fer ikki at bera til hjá yngru ættarliðinum at halda óskrivaða sociala sáttmálan. Tey, ið skulu gjalda almennu útreiðslurnar verða alt ov fá at gjalda tær stóru økingarnar í bæði pensjóns-, og røktar- og heilsuútreiðslunum.

Um ikki stórar broytingar verða gjørdar, so økjast almennu pensjóns- og røktarútreiðslurnar sera nógv. Fyri at skilja, hvat fylgjurnar eru av einki at gera, er tað er sera týðandi at hava í huga, at eingin mekanisma er sum noyðir yngru ættarliðini at gjalda tað høga skattatrystið, sum skal til at figgja høgu eldraútreiðslurnar.

Einki er, sum forðar framtíðar skattaborgarum í at geva framtíðar pensjónistum eina sera vánaliga pensjón og vánaliga sjúkra- og eldrarøkt.

Tað er heldur ikki sannlíkt, at føroyingar, sum taka útbúgving í londum, sum hava haldførar skipanir við lægri skattatrysti vilja koma aftur til Føroyar, um Føroyar tá hava eitt alt ov høgt skattatryst.

Samanumtikið kann sigast, at uttan stórar broytingar í pensjónsskipanini er ikki sannlíkt, at yngru borgararnir ynskja ella yvirhøvur kunnu halda sociala sáttmálan um at gjalda nógv høgan skatt til at halda verandi støði á vælferðartænastunum á almanna- og heilsuøkinum.

3.4 Haldfórar pensjónsskipanir

Demografisku broytingarnar eru ikki eitt serstakt føroyskt fyrbrigdi. Gongdin er tann sama í okkara grannalondum, og flestu teirra hava longu sett í verk stórar broytingar á pensjónsøkinum¹. Í stuttum kann sigast, at tær broytingar, ið flestu lond hava gjørt í teirra eftirlønarskipanum, hava eitt ella bæði av hesum eyðkennum:

- Spart verður í størri og størri mun upp í grunnum, sum t.d. í pensjónskassum.
- Skráseting av pensjónsinngjaldum hjá einstøkum borgarum og harvið styrkja tað aktuariska rættvísið. Hetta merkir at fólk fáa í størri mun pensjón í mun til, hvussu nógv (ella í hvussu nógv ár) tey hava goldið inn.

Í Brundtland frágreiðingini frá 1987² verður haldfórishugtakið allýst sum, at núlivandi ættarlið fáa sín tørv uppfyltan uttan at forða fyri, at framtíðarættarliðini fáa teirra tørv uppfyltan. Tað merkir t.d., at núlivandi ættarlið ikki eigur at skuldarbinda samfelagið so nógv, fyri t.d. at fíggja vaksandi útreiðslur til pensjónir, at tað gongur útyvir vælferðina hjá framtíðar ættarliðum.

Javnvágin millum ættarliðini ávirkast m.a. av hvørjar pensjónsskipanir eru galdandi. Ein av grundunum er, at uppspargar eftirlønir ikki verða ávirkaðar av t.d. demografiskum broytingum, eins og almannapensjónir gera tað. Í eini uppsparingarskipan eru útgjaldingarnar beinleiðis tengdar at inngjaldunum, meðan tað í almannapensjónum fer fram ein javning millum ættarlið og í ættarliðum.

3.5 ES hevur 11 mál fyri pensjón

Í 2001 samtykti ES 11 felagsmál fyri at tryggja nøktandi og haldfórar pensjónsskipanir. Arbeidsbólkurin heldur, at tey í stóran mun eru viðkomandi fyri føroysk viðurskipti og bólkurin hevur tí í stóran mun tilevnað nýskipanaruppskotið í tráð við hesi mál.

Hesi 11 mál kunnu bítast í trýggjar høvuðsbólkar:

Nøktandi pensjónir:

1. tryggja pensjónistunum eitt rímligt livistøði og ein rímligan lut í samfelagsins vælferð.
2. tryggja øllum atgongd til pensjónir, so livistøðið áðrenn pensjónsaldur kann varðveitast á einum rímligum støði sum pensjónistur.
3. styrkja solidaritet í og millum ættarlið.

Fíggjarligt haldfóri:

4. fáa stóra luttøku á arbeiðsmarknaðinum.
5. tryggja at pensjónsskipanin stuðlar undir, at fólk verða longri á arbeiðsmarknaðinum.
6. tryggja at pensjónsskipanin stuðlar undir ein haldfóran fíggjarpolitikk.
7. tryggja javnvág millum inngjald frá teimum í arbeiði og veitingar til pensjónistar.
8. tryggja høga trygd og høgan vinning av uppspargar pensjón.

Nútidargerð:

9. tryggja at pensjónsskipanin stuðlar uppundir ein smidligan arbeiðsmarknað.
10. tryggja javnstøðu millum kynini.
11. økja um gjøgnumskygni í pensjónsskipanum.

---

¹ Í nógvum førum er talan um so stórar broytingar, at tær kunnu kallast veruligar pensjónsnýskipanir.

² World Commission on Environment and Development (1987).

3.6 Tilmælið hjá Heimbankanum

Heimbankinn mælir til at byggja pensjónsskipanir upp í trimum sulum³:

- Súla 1: Ein almenn skattafíggjað skipan, hvørs endamál er at tryggja tey gomlu ímóti fátækradømi
- Súla 2: Sáttmálabundin ella lógarbundin persónlig uppsparing
- Súla 3: Sjálvboðin persónlig uppsparing

Skattafíggjaða súlan syrgir fyri neyðugu javningini, fyri at tryggja eitt minstamark fyri livistøðið hjá pensjónistunum. Sáttmálabundna ella lógarbundna uppsparingin syrgir fyri, at tey, ið hava móguleika, so vítt gjørligt sjálvi tryggja sær aldurðómin. Sjálvboðna persónliga uppsparingin er uppsparing sum tann einstaki fremur til sín egna persónliga tørv. Saman geva hesar trýggjar súlur bestu fíggjarligu trygd á ellisárum.

Arbeiðsbólkurin hevur lýst verandi skipanir við støði í lestinum hjá Heimbankanum. Somuleiðis er nýskipanaruppskotið skipað eftir hesum leisti.

---

³ "Averting The Old Age Crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth - A World Bank Policy Research Report". Heimbankinn (1994).

4 Ymisk slög av pensjónsskipanum

Vanliga verður skilt í millum tvey hövuðsslög av pensjónsskipanum.

- Skattafíggjaðar pensjónir
- Uppsparingsfíggjaðar eftirlønir

Við almannapensjónum, ið eru skattafíggjaðar ella fíggjaðar við arbeiðsmarknaðargjöldum, er móguleiki at javna millum inntøkubólkarnar, og harvið tryggja eitt minsta livistøði hjá pensjónistum. Við persónligari uppsparing skulu tey, ið hava móguleika, sjálvi tryggja sær eina hóskaði inntøku, tá tey gevast at arbeiða.

4.1 Fyrimunir og vansar við uppsparingsfíggjaðum og skattafíggjaðum skipanum

Stórir munir eru á skattafíggjaðum almannapensjónum og persónligum uppsparingsfíggjaðum pensjónum.

Skattafíggjaðu pensjónsskipanirnar, sum vit kenna væl á okkara leiðum, hava bæði fyrimunir og vansar sammet við uppsparingsfíggjaðar skipanir.

Ein av fyrimuninum við skattafíggjaðum pensjónum er, at øll fáa eins út sum pensjónistar, uttan mun til um tey hava goldið nógv í skatti ella tey als einki hava goldi í skatti í arbeiðslívinum. Skattafíggjaðu skipanirnar virka sostatt sum eitt sosialt trygdarnet, tá borgarin kemur til pensjónsaldur.

Ein annar av fyrimuninum er, at borgarin hevur rættiliga stóra trygd fyri upphæddini, hann fær útgoldna, tá hann verður pensjónistur. Skattafíggjaðar pensjónir verða vanliga bert broyttar spakuliga, og borgarin veit tískil í hampuligari tíð frammanundan, hvussu nógv hann fer at hava at liva fyri, tá hann verður pensjónistur. Um samanborið verður við uppsparingsfíggjaðar pensjónsskipanir, so ávirkast uppsparingsfíggjaða eftirlønin nógv av, hvussu stórt avkastið er av uppsparingini.

Ein triði fyrimunur er, at borgarin ikki sjálvur ber váðan av, um hann livir stutt ella leingi. Fólkapensjónin verður goldin út eitt stutt tíðarskeið, um borgarin livir stutt, og verður útgoldin leingi, um borgarin livir leingi. Við uppsparingsfíggjaðum pensjónum er tað uppspararin, sum ber váðan av, at hann ikki veit, um hann fær eitt stutt ella langt lív. Fær hann eitt stutt lív, so er ikki neyðugt, at útvega eina stóra eftirlønarpensjón. Fær hann hinvegin eitt langt lív, hevur hann tørv á einari stórar pensjónsuppsparing.

Ein av veikleikum við skattafíggjaðum pensjónum er, at tær eru truplar at fíggja, tá talið av eldri folki veksur skjótt, meðan talið av arbeiðsførum stendur í stað, tí ov fá verða at gjalda vaksandi pensjónsútreiðslurnar. Tískil eru komandi pensjónistar í vanda fyri, at tað almenna ikki fer at klára sínar skyldur at gjalda pensjónir og at veita sjúkrarøkt og eldrarøkt. Til samanberingar kann nevast, at við eini uppsparingsfíggjaðari skipan eru útgjaldingarnar tryggjaðar við akkumuleraðum kapitali.

Tann mest týðandi grundgevingin fyri uppsparingsfíggjaðum pensjónsskipanum er tí, at tær eru ikki eins viðkvæmar fyri broytingum í fólkasamansetingini, tí útgjaldingarnar í framtíðini eru grundaðar á uppsparing, sum hin einstaki sjálvur eigur. Eitt skjótt vaksandi tal av pensjónistum minkar tí ikki so nógv um móguleikarnar fyri at fáa eina rímiliga pensjón.

Ein vansi við uppsparingsfíggjaðum skipanum er, at tað tekur nógv ár áðrenn uppsparingin er nóg stór at geva eina hóskaði eftirløn. Ein eftirlønarskipan tekur umleið 40 ár at byggja upp, og svarar tað til, at tað tekur eitt heilt arbeiðslív at spara upp til sína egnu eftirløn.

Tá inngjaldini verða broytt, er stórir munur á, nær hesar broytingar fáa virkna á útgjaldið. Í almannapensjónum hækka útgjaldið samstundis sum skatturin. Hinvegin merkist ein hækking í inngjaldinum til eina persónliga uppsparing ikki í útgjaldinum fyrr enn tey ættarliðini, ið hækka inngjaldini fáa pensjón. Tað vil siga, at ein slík hækking ikki fær fullan virkna fyrr enn eftir 35 til 40 ár, ið er tíðin tað tekur at spara upp til eina fulla eftirløn.

Uppsparingsfíggjaðar skipanir hava sum heild betri insitamentsvirkningar enn almannapensjónir. Í fyrsta lagi tí at pensjónsinngjöld ikki avlaga arbeiðsútbøðið á sama hátt sum skattir til almannapensjónir. Um skattaborgarin fær álagt at rinda meira skatt til pensjónir hjá øðrum, minkar hetta um hugin at arbeiða. Um skattaborgarin fær álagt at rinda meira til sína egnu pensjón (við skattafrádrátti), so minkar hetta ikki eins nógv um hugin at arbeiða, um tann einstaki veit, at inngjaldið kemur honum sjálvum til gagns seinni í lívinum. Í øðrum lagi skunda persónligar uppsparingar undir at verða longri á arbeiðsmarknaðinum, tí tess longur tann einstaki arbeiðir, tess

fleiri ár rindar hann til eftirlønina og tess færri verða pensjónsárini. Tí verður árliga inntøkan í pensjónsárunum munandi hægri, um tann einstaki velur at arbeiða nøkur ár aftrat.

Sum nevnt omanfyri er stórus munur á skattafíggaðum og uppsparingsfíggaðum pensjónsskipanunum, tá hugt verður eftir, hvør ber váðan av øktum livialdri. Við almannapensjón er tann einstaki tryggjaður pensjón alt lívið. Óvissan hjá tí einstaka, hvussu leingi hann livir, verður borin av tí almenna, sum á henda hátt virkar sum eitt tryggingarfelag. Hjá einum pensjónisti við persónligari uppsparing er tað hinvegin so, at hann sjálvur ber váðan, tí tess longri hann livir, tess lægri árliga pensjón fær hann. Hetta kann hann tó tryggja seg ímóti við at keypa sær eina lívlanga veiting frá einum tryggingarfelagi, og harvið flyta váðan yvir á tryggingarfelagið.

Hækkandi livialdur ávirkar eisini skipaninar sera ymiskt. Er talan um almannapensjón, so má tað almenna gjalda pensjón í eitt vaksandi áramál, um livialdurin økist. Sostatt er tað samfelagið, ið ber fíggingarváðan av hækkandi miðallivialdrinum, tá talan er um almannapensjónir. Er talan um persónliga uppsparing, so førir øktur livialdur til, at minni verður í eftirlønarinntøku um árið, um livialdurin økist. Sostatt er tað tann einstaki, ið ber váðan, tá talan er um uppsparingsfíggaðar skipanir.

Talva 1: Fyrimunir og vansar við skattafíggaðum og uppsparingsfíggaðum pensjónsskipanum.

Skattafíggaðar pensjónsskipanir
Fyrimunir: <ul style="list-style-type: none"> • Øll fáa tað sama • Sosialt trygdarnet • Lítil óvissa um pensjónsupphædd • Tann einstaki tørvar ikki at spara serliga nógv upp, um hann verður gamal
Vansar: <ul style="list-style-type: none"> • Trupulutt at fígga, tá talið av eldri fólki veksur og talið av arbeiðsførum er óbroytt • Tá livialdurin hækkar, hækka útreiðslurnar hjá tí almenna • Førir til veksandi skattatryst, sum minkar arbeiðsútbøðið
Uppsparingsfíggaðar pensjónsskipanir
Fyrimunir: <ul style="list-style-type: none"> • Eru minni viðbreknar fyri broytingum í talinum av eldri fólki • Einstaki uppspararin kann sjálvur ávirka, hvussu nógv hann fær útgoldið sum pensjónistur • Minkar ikki um arbeiðsútbøðið, tí tann einstaki sjálvur eigur uppsparingina • Geva insitament til at arbeiða nøkur ár aftrat, tí hetta minkar um árinu á eftirløn og tískil veksur árliga eftirlønin munandi
Vansar: <ul style="list-style-type: none"> • Tekur langa tíð at uppbyggja skipanina fult út • Øll kunnu ikki spara eins nógv upp • Peningurin skal gjaldast nú og goymast til pensjónsárini • Óvissa um virðið á uppsparing og eftirløn • Tann einstaki tørvar størri uppsparing um hann livir leingi

Høvuðsniðurstøðan er tí, at bæði skattafíggaðar og uppsparingsfíggaðar pensjónsskipanir hava fyrimunir og vansar, og at tað er neyðugt at hava báðar. Av tí at uppsparingsfíggaðar eru betri, tá miðallivialdurin veksur, so er neyðugt, at vit umframt at hava eina skattafíggaða pensjón eisini fáa eina uppsparingsfíggaða eftirløn.

4.2 Lýsing av ymsum sløgum av persónligari eftirløn

Flestu persónligu eftirlønarskipanirnar eru í dag ein samanseting av trimum teimum mest vanligu hættunum at spara upp til pensjón nevniliga: Kapitaleftirløn, ratueftirløn og lívlangar veitingar. Ymsu fakfeløgini og einstaklingar hava valt sær ymsar samansetingar av teimum trimum høvuðssløgum av eftirløn.

Niðanfyri er ein lýsing av teimum trimum vanligastu sløgum av eftirlønarpensjón.

Kapitaleftirløn:

Ein kapitaleftirløn er eftirløn, har spart verður saman til eina upphædd, sum verður rentað og síðan útgoldin í einum við 60 ára aldur ella seinni. Av tí at talan er um eina uppsparða upphædd, so fáa avvarandi hesa upphædd útgoldna, um uppspararin doyir áðrenn pensjónsaldur.

Fyrimunurin við kapitaleftirløn er fyri uppspararan, at uppspararin sjálvur ræður yvir, nær hann brúkar peningin, beinanvegin ella eftir nøkrum árum.

Vansin fyri uppspararan er, at hann ikki veit, um hann fer at liva stutt ella leingi. Um uppspararin ætlar, at uppsparingin skal veita eitt ávíst livistøði í nógv av ellisárunum, hevur hann tann trupulleika, at hann ikki veit, hvussu nógv av uppsparingini hann kann nýta um árið, so hon ikki verður uppi ov tíðliga.

Vansin fyri tað almenna er, at hóast uppsparingin hevur fingið skattafrádrátt, so má tað almenna kortini forsyrgja uppspararanum øll ellisárini.

Ein serligur trupulleiki við kapitaleftirløn er, at hon hevur fingið ov stórar skattligar fyrimunir. Inngjöld geva frádrátt á 55 prosent fyri inntøkur omanfyri miðal, men tá uppsparingin kemur til útgjaldingar, so verður hon bert skattað 35 prosent. Harumframt hava kapitaleftirlønir tann fyrimun, at tær bert vera mótroknaðar í fólkapensjónsviðbótini í einum inntøkuári. Samanumtikið merkir hetta, at tey við høgum inntøkum hava ein serliga stóran fyrimun við at spara upp til kapitaleftirløn í mun til tá spart verður upp til ratueftirløn og lívlangar veitingar.

Møguleiki er eisini fyri fyrst at spara upp til kapitaleftirløn og við pensjónsaldur at leggja hana um til eina ratueftirløn ella at "keypa" eina lívlanga veiting. (Lívlangar veitingar og ratueftirløn: Sí niðanfyri)

Ratueftirløn:

Ein ratueftirløn er ein eftirløn, har spart verður saman til eina upphædd, sum verður rentað og síðan útgoldin í minst 10 ár eftir pensjónsaldur. Av tí at talan er um eina uppsparða upphædd, so fáa avvarandi hesa upphædd útgoldna, um uppspararin doyr áðrenn eftirlønin er liðugt útgoldin.

Fyrimunurin við ratueftirløn er fyri uppspararan, at uppsparingin í øllum førum varar í ein part av pensjónsárunum. Vansin er, at um uppspararin livir leingi og er væl fyri, so er peningurin uppi, meðan uppspararin framvegis er aktivur pensjónistur.

Fyrimunurin fyri tað almenna er, at uppspararin í øllum førum hevur eina rímiliga góða eftirløn tey fyrstu pensjónsárini. Vansin er, at tað almenna má taka sær av uppspararanum, tá hann verður eldri.

Inngjald til ratueftirløn gevur fullan frádrátt í skattskyldugu inntøkuni, og útgjald verður skattað sum vanlig inntøka.

Ratueftirlønin ella partur av henni kann umleggjast til lívlanga veiting við pensjónsaldur, um uppspararin ynskir hetta.

Lívlang veiting:

Ein lívrenta, ella lívlang veiting, er ein eftirløn, har spart verður saman til ein rætt til útgjald av eftirløn, so leingi persónurin livir. Útgoldna eftirlønarpupphæddin er treytað av, hvussu stór upphædd er inngoldin, og yvir hvussu langt áramál. Ein lívlang veiting kann samanberast við eina tryggingarskipan.

Ein kann síggja eina lívlanga veiting sum tað øvugta av einari lívstrygging. Ein lívstrygging er ein tryggingarveiting, sum tey avvarandi fáa brúk fyri, um tryggingartakarinn doyr. Ein lívlang veiting er ein inntøkutrygging hjá tryggingartakaranum, um hann ella hon ikki doyr, men fær eitt langt lív. Lívlangar veitingar hava tann eginleika, at við einum longum lívi, kann ein gleðast yvir ta góðu íløgu man hevur gjørt, meðan man við einum stuttum lívi ikki hevur tørv á hesi trygging.

Fyrimunurin fyri uppspararan er, at hann hevur nakað at liva av, tá hann gerst gamal, tí eftirlønin verður útgoldin gjøgnum øll pensjónistaárini. Eisini fáa uppspararar, sum liva leingi, fyrimun av at vera í einum felags eftirlønarpulju, har uppsparingin hjá teimum sum ikki liva so leingi, kemur teimum til góðar sum liva leingi. Um uppspararin sjálvur skuldi tryggja sær sama eftirlønartútgjald, skuldi hann spart nógv meira upp, enn um hann er í eini lívrentuskipan saman við øðrum.

Vanliga mótstøðan móti lívlongum veitingum er, at tær ikki verða arvaðar av næstu avvarðandi, men fella aftur til bólkin, ið persónurin er tryggjaður saman við. Á henda hátt halda nógv, at ein partur av uppsparingini verður burturspiltur.

Sigast kann tó, at pensjónskassar, sum selja lívlangar veitingar, hava produkt, sum ger tað móguligt at tryggja teimum avvarðandi útgjald av eini peningaupphædd við deyð, eisini tá uppspararin tekur eina lívlanga veiting. Hetta kostar sjálvandi eina eyka upphædd.

Vansin fyri uppspararan er eisini, at hann fær eitt lægri útgjald tey fyrstu 10 árin, enn um alt var inngaldið til eina ratueftirløn. Hinvegin brúkar uppspararin ikki allan peningin eftir 10 árum, men hevur eftirløn so leingi hann livir.

Fyrimunurin fyri tað almenna er, at uppspararin hevur nakað at liva av, tá hann verður gamal, og tí sparir tað almenna fyri útreiðslur til pensjón.

Inngjald til lívlanga veiting gevur fullan frádrátt í skattskyldugu inntøkuni, og útgjald verður skattað sum vanlig inntøka.

4.3 Broyting frá almennari pensjón yvir móti persónligari uppsparing

Fleiri lond hava gjørt stórar broytingar á teirra pensjónsøki, har tey hava útbygt teirra uppsparingsskipanir. Eitt av endamállum við at leggja um frá almannapensjónum til persónligar uppsparingar hevur verið at minka um fíggingarváðan hjá tí almenna av væntaðu øktu livitíðini í framtíðini. Við at útbyggja persónligar uppsparingar kann ein tryggja haldfærið í velferðarskipanini.

Persónlig uppsparing kann sostatt bøta munandi um haldfærið í velferðarskipanini, men hetta er treytað av, at tær persónligu uppsparingarnar eru innrættaðar á skilagóðan hátt. Hvussu stórt trúst persónligu uppsparingarnar taka av útreiðslunum til almannapensjónir er treytað av, hvussu hesar persónligu uppsparingar vera útgoldnar.

Um hesar pensjónir verða útgoldnar sum lívlanga veitingar, er samfelagsvinnurin størstur. Um hesar uppsparingar harafturímóti verða útgoldnar sum ratupensjónir er vinningurin minni, tí váðin við hækkandi livialdri verður ikki fluttur til tann einstaka. Tað almenna ber harvið framvegis ta marginalu fíggingarbyrðuna við øktari livitíð, um pensjónsuppsparingin ella partur av henni ikki verður útgoldin sum lívslanga veitingar. Tað er tí útfrá einum samfelagsligum sjónarmiði góðar grundgevingar fyri at seta treytir um, at persónlig uppsparing skal heilt ella lutvíst gjaldast út sum lívlanga veitingar, fyri á tann hátt at minka um útreiðslurnar til almannapensjónir.

Verður øll uppsparingin útgoldin sum kapital- ella ratueftirløn, liggur fíggingarváðin av hækkandi livialdri framvegis hjá tí almenna. Tað eru sostatt av stórum týðningi fyri samfelagið, hvussu eftirlønarpensjónir verður útgoldin. Av tí at tað almenna stuðlar inngjaldi til pensjónsuppsparing gjøgnum skattaskipanina er eisini rímligt, at samfelagið setir krøv til, hvussu eftirlønarpensjónir verður útgoldin.

Íslensku og svensku skipanirnar byggja í stóran mun á lívslanga veitingar. Greitt verður nærri frá hesum í kapitil 8 "Eftirlønarskipanir í øðrum londum". Dansku arbeiðsmarknaðareftirlønirnar byggja eisini í stóran mun á lívslanga veitingar, og í 2004 mælti danska velferðarkommisjónin til, at áleggjast skuldi øllum at spara upp til lívslanga veitingar við 6 % av lønini.⁴

Eitt annað rák í grannalondum okkara er, at veitingar úr pensjónskassum verða alt meira lagaðar eftir einstaklingstørvi, har møguleiki er fyri at keypa sær pakkaloysnir, ið júst svara til eins egnu støðu. Um hetta út frá einum samfelagssjónarmiði er gagnligt kann kjakast um, tí tað verða teir veiku bólkarnir, ið verða raktir av minni samhaldsfesti og øktari individualisering.

---

⁴ Kelda: Analyserapport fra Velfærdskommissionen, "Fremtidens velfærd kommer ikke af sig selv", mai 2004, síða 738.

5 Demografiskar útgreiningar

Eins og í grannalondum okkara er aldurssamansetingin í Føroyum í stórari broyting. Talið av eldri fólki fer at vaksa sera nógv, meðan talið av yngri og miðalaldrandi fólki sum heild verður óbroytt.

Fleiri orsøkir eru til hesa gongd. Tríggir høvuðsfaktorar ávirka gongdina í og samansetingina av samlaða fólkcatalinum í einum landi: Burðartíttleikin, deyðstíttleikin (lívítíðin) og flytingarmynstrið.

5.1 Søguligar fyritleytingir fyri fólkaframskriving

Í samband við pensjónsnýskipanina hevur arbeiðsbólkurin greinað demografisku gongdina í Føroyum síðan 1950. Poul Christoffur Thomassen, aktuarur, hevur eftir áheitan frá arbeiðsbólkinum gjørt fólkaframskrivingar fram til 2050 við fyritleytingum, sum arbeiðsbólkurin hevur gjørt við støði í søguligu gongdini.

Í hesum parti verður greitt frá demografisku gongdini síðan 1950, og hvussu komið er fram til fyritleytingar í framskrivingini.

Burðartíttleikin minkaði við umleið 30 prosent frá 50árunum til miðskeiðis í 80árunum. Síðan er burðartíttleikin ikki nógv broyttur.

Í framskrivingini er roknað við óbroyttum burðartíttleika.

Deyðstíttleikin er minkaður støðugt seinastu 30 árin, so restlívítíðin hjá 60ára gomlum er longd við 3 árum hesi seinastu 30 árin. Høvuðsorsøkirnar eru sunnari lívsháttur og betri heilsuviðgerðir. Í Vestureuropeisku londunum rokna serfrøðingar við, at restlívítíðin støðugt fer at veksa. Hverja ferð 10 ár ganga, rokna teir við, at restlívítíðin økist við einum ári.

Føroyska framskrivingin er gjørd við somu fortreyt, nevniliga, at restlívítíðin veksur við einum ári fyri hvørji 10 ár vit koma inn í framtíðina.

Flytingarmynstrið hevur verið óstøðugt seinastu 50-60 árin. Tá búskaparvøksturur hevur verið lítil ella negativur, hava stórar fráflytingar verið úr Føroyum. Tá stór framgongd hevur verið í Føroyum, hevur tilflyting verið. Tilsamans hevur verið talan um eina stóra fráflyting úr Føroyum. 8000 fólk eru flutt úr Føroyum uttan at koma aftur. Mynstrið líkist nógv teimum økjunum í heiminum, har eitt land hevur stór burðaravlop, meðan grannalandið hevur smá burðaravlop. Í nógv flestu førum fær eitt tílíkt mynstur til eina fólkafráflyting til landið við lítla burðartíttleikanum. Flytingarnar millum Føroyar og Danmark hava eisini fylgt hesum mynstri. Av tí at føroyska burðaravlopið ikki longur er so nógv størri enn í Danmark, kann roknast við, at fólkafráflytingin í meðal verður væl minni, enn hon hevur verið søguliga sæð.

Í tíðarskeiðnum 1950-2005 fluttu í meðal 140 úr Føroyum árliga. Í framskrivingini er roknað við, at 75 fólk flyta úr Føroyum árliga.

Stórar broytingar eru longu farnar fram í aldursbýtinum. Síðan 1970 hevur talið av ungfólki verið minkandi, meðan talið av miðalaldrandi og eldri fólki er vaksið. Kreppan í 90árunum førði til serliga stóra fráflyting av ungum fólki, har nógv ikki komu aftur til Føroyar at búgva.

Av tí at talið av miðalaldrandi - ið sum heild eru arbeiðsvirkin - er vaksið so nógv, hevur enn borið væl til at gjalda øktu útreiðslurnar til pensjónir og eldrarøkt.

Frá aldarskiftinum veksur talið av fólki í arbeiðsførum aldri ikki longur, meðan talið av eldri fólki heldur fram at veksa. Fallandi deyðstíttleikin og longda lívítíðin verða orsøk til eina nógv broytta fólkasamanseting komandi árin.

Ein neyvari lýsing av fortreytunum fyri framskrivingini er í Appendix 1.

5.2 Longri livitíð og broytt fólkasamanseting

Miðallivildurin hjá færoyingum hevur verið alsamt vaksandi, og á tølunum niðanfyrri sæst, hvussu hann er øktur tey seinastu 35 árin, og hvussu nógv ein kann vænta, at hann økist tey komandi 40 árin:

Talva 2: Livitíðir.

	Væntað livitíð hjá 60 ára gomlum	Restlivitíð hjá 60 ára gomlum	Ár sum pensjónistur
1971-75	79,0	19,0	12,0
2001-05	82,0	22,0	15,0
2045-50	86,5	26,5	19,5

Í 1975 livdi ein pensjónistur í miðal 12 ár eftir, at hann var pensjóneraður, meðan ein pensjónistur í 2045 kann vænta at liva 19,5 ár, eftir hann er vorðin 67 ár. Henda gongd viðførir, at demografiska samansetingin broytt soleiðis, at tað vera fleiri eldri í mun til yngri fólk.

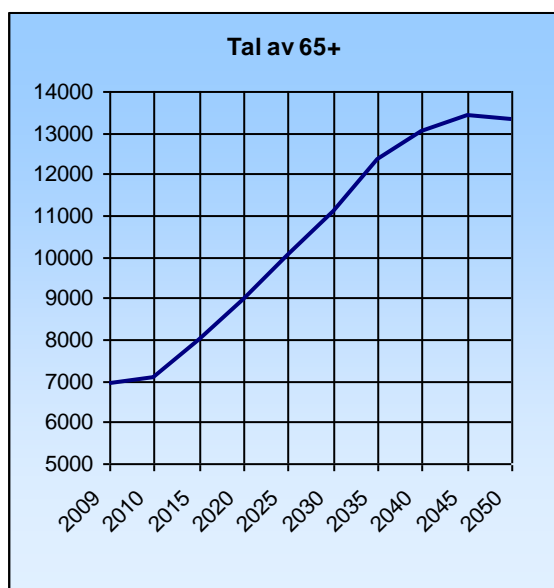
Talva 3: Framskrivning av demografisku gongdini frá 2009-2050.

	2009	2010	2020	2030	2040	2050
0-19	14.765	14.699	14.047	13.542	13.328	12.941
20-64	27.278	27.390	27.656	27.144	25.802	25.572
65+	6.914	7.070	8.954	11.100	13.056	13.309
Tilsamans	48.956	49.159	50.657	51.786	52.186	51.822
Indeks 65+	100	102	130	161	189	192

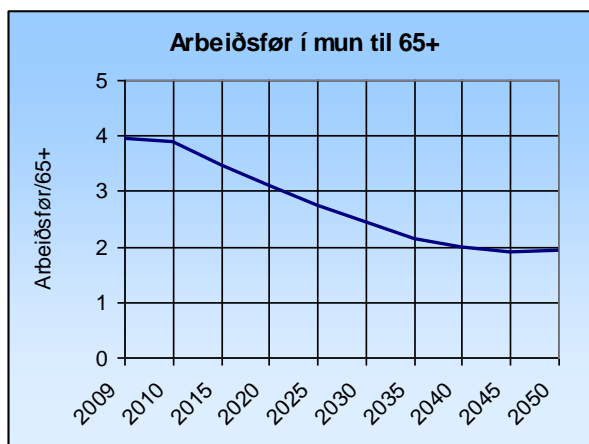
Talva 4: Fleiri gerast veruliga gomul.

	2009	2010	2020	2030	2040	2050
65+	6.914	7.070	8.954	11.100	13.056	13.309
80+	1.935	1.941	2.120	3.116	4.173	5.309
85+	920	952	1.105	1.486	2.212	2.905

Í talvu 3 og 4 sæst, at roknast kann við, at samlaða fólkatalið í Færoyum bert fer at veksa spakuliga komandi árin. Hinvegin kann roknast við, at aldurssamansetingin broytist nógv. Talið á ungum og miðalaldrandi verður nærur óbroytt, meðan talið á eldri veksur nógv. Fólkatalið yvir 65 ár veksur úr 6.914 upp í 13.309, meðan talið á teimum, sum eru yvir 80 veksur úr 1.935 upp í 5.309.

Mynd 2: Tal av 65 ára gomlum og eldri veksur skjótt.

Mynd 3: Arbeidsfør í mun til 65 ára gomul og eldri.

Lutfallið millum fólk í arbeiðsförum aldri í mun til pensjónistar fellur munandi. Í dag eru 4 arbeiðsför fyrri hvønn pensjónist, í 2020 verða 3 arbeiðsför fyrri hvønn pensjónist, meðan tað í 2040 bert vera 2 í arbeiðsförum aldri fyrri hvønn pensjónist.

Nevnast kann eisini, at meðan tað í dag eru 14 arbeiðsför í mun til fólk omanfyri 80 ár, fellur hetta talið heilt niður á 5 í 2050. Áhugin fyrri gongdini í talinum av fólk, sum eru yvir 80, stendst av, at tað serliga er hesin bólkurin, sum krevur røkt, og sum tí er serliga útreiðslukrevjandi.

Samstundis sum ein kann staðfesta at fólk liva longri, so sæst eisini at fólk hava eina góða heilsu nógv longri upp í árinum enn fyrr. Orsøkin er bæði, at fólk hava minni fysiskt slítandi arbeiði enn fyrr, men eisini at nýggjar medisinskar viðgerðir og skurðviðgerðir kunnu geva fólk bæði heilsu og lívsgóðsku aftur.

Tað, at fólk hava betri heilsu longur upp í árinum, merkir, at tey eisini sum heild eru arbeiðsför longur. Spurningurin, um nær fólk skulu fáa almenna pensjón, eigur tí eisini at vera tikin við, tá hugsað verður um, at gera eina nýggja pensjónsskipan.

6 Búskaparligar útgreiningar

6.1 Vaksandi útreiðslur til pensjón, sjúkrarøkt og eldrarøkt

Talva 5 vísir eina útgreinaða uppgerð av eldraútreiðslunum fyri árin 1998-2009.

Talva 5: Almanna- og heilsuútreiðslur til fólk eldri enn 65 ár, í leypandi prísnum, øll tøl eru í mió. kr.

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Heilsuútreiðslur	160	175	183	198	201	218	233	244	254	275	300	304
Sjúkraviðgerð	135	148	153	165	165	180	192	203	210	230	253	255
Sjúkrakassar	25	27	31	33	36	38	40	42	44	45	47	49
Almannaútreiðslur	459	488	536	576	623	653	674	716	766	831	909	939
Røktarheim	70	72	84	97	101	108	116	126	155	166	187	184
Heimarøkt	59	61	68	80	82	96	101	107	108	108	115	120
Ellisrøkt í Sandoyggi	5	7	7	8	9	11	11	11	11	12	12	13
Ansingarsamsýning	6	7	7	7	8	10	11	10	12	11	14	15
Fólkapensjón	262	282	312	320	354	359	365	372	372	382	393	400
Persónligt ískoyti	5	6	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Umsorganararbeiði	3	3	5	5	6	5	5	7	5	7	6	3
Pensjón t. f.ør. í Danmark	3	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1
Viðbót til ávísar pensjónistar	12	12	12	16	17	17	17	18	19	19	25	25
SAMEG	34	37	40	42	44	46	48	63	82	126	157	179
Almanna og heilsuútreiðslur íalt	619	663	719	774	824	871	906	960	1.020	1.107	1.210	1.244
Indeks vøkstur	100	107	116	125	133	141	146	155	165	179	195	201

Viðmerking: Tølini fyri 1998-2008 eru roknskapartøl, og 2009 er játtan.

Vaksandi talið av pensjónistum førir við sær, at almennar útreiðslur til fólkapensjónir og vølfærdartænastur til eldri fara at økjast munandi.

Talva 6 vísir, at umleið helvtin av útreiðslunum fer til tænastrævingar til eldri, meðan umleið helvtin av útreiðslunum fer til pensjónir.

Talva 6: Almanna- og heilsuútreiðslur til fólk eldri enn 65 ár, í føstum prísnum, øll tøl eru í mió. kr.

	2009	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050
Heilsuútreiðslur	304	311	351	394	441	488	543	574	591	585
Almannaútreiðslur	939	958	1.085	1.217	1.363	1.508	1.679	1.774	1.825	1.808
Fólkapensjónir	426	435	492	551	618	684	761	804	827	820
SAMEG	179	183	207	232	260	287	320	338	348	345
Áðrar almannaútreiðslur	335	339	386	433	485	537	598	632	650	644
Almanna og heilsuútreiðslur íalt	1.244	1.269	1.436	1.610	1.804	1.996	2.222	2.348	2.415	2.394
Indeks fyri tal av eldri fólki	100	102	115	130	145	161	179	189	194	192

6.1.1 Framskrivning av eldraútreiðslunum í føstum prísnum.

Framskrivningarnar av útreiðslum til eldri eru í føstum prísnum (tvs. í dagsins prísnum) og við núverandi tænastrævði. Við øðrum orðum, at roknað er við sama tænastrævði hjá teimum eldru sum í dag. Hetta merkir at roknað er ikki við nýggjum heilsuviðgerðum og ikki við hækking av tænastrævðinum í eldrarøktini. Heldur ikki er roknað við realari hækking av pensjónunum.

At framskrivningin er gjørd í føstum prísnum merkir, at roknað er við somu príslegu fyri alt tíðarskeiðið, og at útreiðsluvøksturinn bert stavar frá vaksandi nýtslu. Fyri pensjónsupphæddirnar merkir fyrirtreytin um fastar prísir, at pensjónsupphæddirnar bert hækka í samsvar við prísongdina og at eingir batar verða komandi árin.

Útreiðsluvøksturinn vísir tí bert tann vøkstur, sum stavar frá vaksandi talinum av eldri fólki.

Heilsuútreiðslurnar til eldri svara til 40 prosent av øllum heilsuútreiðslum. Í kanningum í øðrum londum verður roknað við, at um 40-45 prosent av heilsuútreiðslunum stava frá heilsuviðgerð av eldri fólki.⁵ Nógv bendir á, at hetta eisini er so í Føroyum, m.a. verður 40 prosent av øllum reseptskyldugum heilivági útskrivaður til fólk yvir 65 ár.

6.1.2 Eldraútreiðslurnar verða tvífalt so stórar, um talið av eldri fólki verður tvífaldað.

Í talvu 6 eru eldraútreiðslurnar framroknaðar við talinum av eldri. Útreiðslugongdin vísir, at eldraútreiðslurnar verða um 30 % hægri í 2020, 60 % hægri í 2030 og næstan dupult so stórar í 2040. Eldraútreiðslurnar veksa við 1.150 mió. kr., úr 1.244 mió. kr. í 2009 upp í 2.394 mió. kr. í 2050.

Ein einfald tulking av úrslitinum av framskrivingini er, at veksur talið av eldri fólki til tað dupulta, so veksa útreiðslurnar til pensjónir og tænastr til eldri fólk eisini til tað dupulta.

Eitt annað úrslit er, at pensjónir og eldrarøkt longu í dag eru stórir partur av almennu útreiðslunum, og at um talið av pensjónistum veksur til tað dupulta, so fer hetta at tyngja munandi um skattabyrðurnar.

Ein spurningur sum ofta verður settur er, um tað er rímiligt at rokna við, at eldraútreiðslurnar fara at veksa proportionalt við talið av eldri fólki.

Fleiri mótgangandi tendensir ávirka hesa meting. Samstundis sum meðallivaldurin hækkar, sæst eisini at fólk eru fysiskt væl fyri upp í hægri aldur. Hetta kundi bent á, tað røktarútreiðslurnar (sjúkrarøkt, heimarøkt og ellisrøkt) ikki fara at vera dupult so stórar, sjálvt um talið av eldri verður dupult so stórt. Hinvegin er tað so, at talið av veruliga gomlum veksur sera nógv. Talið av teimum, sum eru yvir 80 ár, trýfaldast, meðan talið av teimum sum eru yvir 85 ferfaldast. Tað er serliga tann eldri bólkurin av pensjónistunum, sum hevur røktartørv, og tað er tí helst rætt, at rokna við, at røktarútreiðslurnar í øllum førum verða tvífalt so stórar sum nú.

Tvey onnur fyrbrigdi gera, at ein má rokna við, at eldraútreiðslurnar pr. fólk verða hægri í framtíðini enn nú. So hvørt sum lönir hjá arbeiðandi fólki fer upp, so kemur eisini eitt krav um hægri pensjón. Veksandi realløn førir sostatt til eitt krav um, at pensjónirnar skulu geva vaksandi keypsorku.

Somuleiðis gera tøknilig framstig, at nýggj sløg av heilivági og heilsuviðgerðum koma fram. Hesir nýggju heilivágir og viðgerðir eru ofta dýrar, og bert tað at hesar viðgerðir eru til, ger at fólk ynskja, at heilsuverkið kann bjóða froyingum tær. Gongdin, har heilsuútreiðslurnar veksa skjótari enn framleiðslan í samfelagnum annars, hevur verið at sæð í grannalondum okkara í nøkur ár.

Fyritreytin um, at eldraútreiðslurnar veksa proportionalt við talið av eldri fólki, er tí at rokna sum eitt minstamark fyri hvussu nógv, útreiðslurnar fara at vaksa.

6.2 Eldraútreiðslur í mun til BTÚ

Omanfyri er gjørd ein statisk meting av, hvussu nógv eldraútreiðslurnar økjast í framtíðini. Í hesum parti verða eldraútreiðslurnar roknaðar sum prosent av BTÚ.

Fyri at fáa eina greiðari mynd av hvussu vaksandi talið av eldri fólki ávirkar fíggingar- og búskaparviðurskipti má gerast ein framrokning av eldraútreiðslunum sum prosent av BTÚ.

BTÚ er virðið av samlaðu framleiðsluni og tí er vanligt at rokna skattatrystið í mun til BTÚ, so ein sær hvussu nógv almennu tænastrnar og veitingarnar kosta sum part av samlaðu framleiðsluni í einum landi.

Ein framrokning av hvussu nógv eldraútreiðslurnar eru av BTÚ, lýsir tí fleiri týðandi viðurskipti.

Í fyrsta lagi vísir framrokningin fíggingarbyrðuna, nevniliga hvussu nógv prosent av samlaðu framleiðsluni í einum landi verður brúktur til eldraútreiðslur. Samstundis vísir framrokningin, hvussu nógv skattatrystið má økjast fyri at varðveita verandi tænastrstöði. Eitt annað sjónarhorn er, at framrokningin vísir, hvussu stórt hallið verður, um skattatrystið ikki verður økt.

Í øðrum lagi vísir framrokningin, hvussu skjótt útreiðslurnar vaksa, so ein sær, hvussu stórir fíggingartrupulleikin hjá landskassanum verður við ymisk ár.

⁵ Til dømis "Sundhedssektoren i tal" (2007) fra Ministeriet for sundhed og forebyggelse, www.sum.dk.

Í triðja lagi vísir framrokningin, um ætlaðu tiltökini eru nóg munagóð til at halda pensjónsútreiðsluvækstrinum niðri, so almennu kassarnir fáa nóg stórt ráðarúm, so teir kunnu tryggja, at ellis- og sjúkrarøktartænasturnar kunnu haldast á einum hóskaði stöði.

6.2.1 Fyrirtreytir fyrri útrokningunum

Talva 7 niðanfyri vísir fyrirtreytirnar fyrri útrokningunum. Í appendix 2 eru útgreiningar um fyrirtreytirnar.

Talva 7: Í framskrivingini er roknað við hesum fortreytum.

Variabul	Fyrirtreyt
Produktivitetvækstur	2 %
Prísvækstur	1,5 %
Lønarvækstur	3,5 %
Prísvækstur hjá almennum vørukeypi	3,5 %
Pensjónsvækstur	3,5 %

- Roknað er við sama tænaustöði sum í dag.
- Produktivitetvæksturin er settur at vera 2 prosent um árið. Av tí at roknað er við, at fólkatalið í arbeiðsførum aldri verður nærum óbroytt, so merkir hetta, at búskaparvæksturin eisini verður umleið 2 prosent.
- Lønarvæksturin er settur at verða 3,5 prosent, meðan inflatióin er sett til 1,5 prosent.
- Sostatt verður árligi reallønarvæksturin 2 prosent. (Lønarvækstur minus inflatióin).
- Roknað er við, at pensjónsattsirnir veksa við 3,5 prosentum, tað sama sum lønirnar. Hetta merkir, at pensjónirnar verða lønarjavnaðar (hækka í sama mun sum lønir).

6.2.2 Útreiðslurnar hækka úr 10 % upp í 20 % av BTÚ

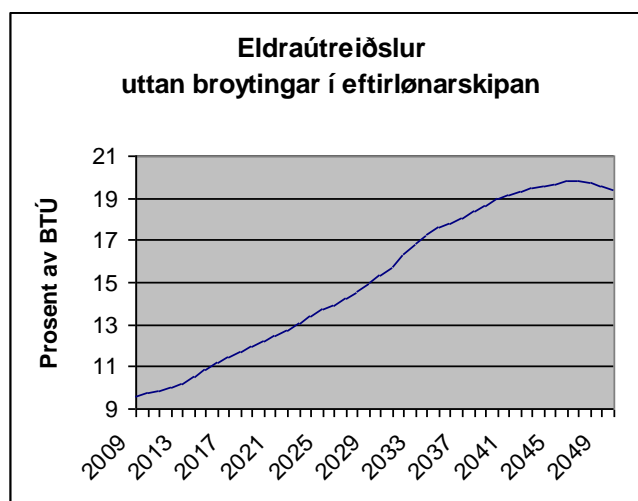
Ein útrokning av eldraútreiðslunum sum prosent av BTÚ er ikki serliga ítækilig, og tí kann vera torført at meta út frá hesum tali um, hvussu stórir fíggingartrupulleikin er einstøku árin.

Fyri at lýsa fíggingartrupulleikan betur, er eisini roknað út, hvussu stórt hallið verður á fíggjarlógini einstøku árin, so hvørt sum talið av eldri fólki veksur. Hallið á fíggjarlógini er roknað sum partur av metta BTÚ, í 2009 er tað uml. 13 mia. kr.

Eldraútreiðslurnar eru sum áður nevnt 1.244 mió. kr. Útgangsstöðið er sostatt, at eldraútreiðslurnar eru um 10 prosent av BTÚ.

Talva 8: Hall á fíggjarlógini orsakað av vaksandi eldriútreiðslum.

	BTÚ í leypanði prísnum	Eldra-útreiðslur	% av BTÚ	Hall á FL við BTÚ á 13 mia.
2009	13.000	1.244	9,57	-
2010	13.514	1.317	9,74	22
2020	19.304	2.352	12,18	340
2030	26.804	4.113	15,34	751
2040	36.044	6.824	18,93	1.217
2050	50.539	9.812	19,42	1.280

Mynd 4: Gongdin í eldraútreiðslunum.

Í 2020 verður talið av pensjónistum umleið 30 prosent hægri, og eldraútreiðslurnar verða um 12,2 prosent av BTÚ. Uttan tiltøk verður hallið á fíggjarlógini um 340 mió. kr.

Í 2030 verður talið av pensjónistum 60 prosent hægri, og eldraútreiðslurnar verða 15-16 prosent av BTÚ. Hallið á fíggjarlógini kemur tá upp á 751 mió. kr.

Í 2040 verður talið av pensjónistum 90 prosent hægri, t.e. nærum tvífalt so stórt sum nú, og eldraútreiðslurnar koma uppá 19 prosent av BTÚ. Hallið á fíggjarlógini er tá komið upp á 1.217 mió. kr.

Eftir hetta veksur talið av pensjónistum ikki longur so skjótt, og útreiðsluvøxsturin flatar tí eisini út. Útreiðslustøðið hækkar upp móti 20 prosentum av BTÚ í 2050, svarandi til eitt hall á 1.300 mió. kr.

Seinastu árin hefur skattatrystið í Føroyum ligið beint undir 50 % av BTÚ. Um eldraútreiðslurnar økjast frá 10 prosent til 20 prosent av BTÚ, so merkir hetta, at samlaða skattatrystið veksur úr sløkum 50 prosentum upp í 60 prosent.

6.3 Nýskipan ella hægri skattatryst

Eldraútreiðslurnar veksa so skjótt, at neyðugt er at gera stórar tillagingar. Ein móguleiki er at gera stórar hækkingar í skattatrystinum, ein annar er at broyta pensjónsskipanina, ein triði er at økja um luttøkuna á arbeiðsmarknaðinum.

Í fleiri londum verður arbeitt við at bøta javnvágina millum útreiðslur og inntøkur landskassans við at fáa fleiri at luttaka á arbeiðsmarknaðinum. Í Føroyum luttekur ein sera stórir partur av fólkatálinum í arbeiðsføra aldrinum á arbeiðsmarknaðinum longu, sum er. Luttøkan í Føroyum er millum tær hægstu í heiminum, og tað er ikki realistiskt at fáa luttøkuna nógv longur upp. Arbeiðsbólkurin hevur tí ikki gjørt meir við at kanna, hvussu ein kann fáa eina hægri arbeiðsluttøku í Føroyum.

6.3.1 Hægri eldraútreiðslur føra til nógv hægri skattatryst og munandi verri almennar tænarur

Ein beinleiðis niðurstøða er sostatt, at um einki verður gjørt fyri at tálma vøxsturin í eldraútreiðslunum, so merkir ein so stór øking av talinum av eldri fólki, at ein má fremja sera stórar skattahækkingar.

Hinvegin er eyðsæð, at tey sum í framtíðini vera skattaborgarar, ikki eru noydd at gjalda eitt so høgt skattatryst. Tað er ikki sannlíkt, at tey fara at góðtaka so stórar skattahækkingar sum skulu til fyri at varðveita tænarustøðið. Tað er hinvegin sannlíkt, at gongdin fer at føra til eitt munandi hægri skattatryst, men tá skattatrystið gerst ov høgt, so fer gongdin at føra til munandi skerjingar í tænarustøðinum.

6.3.2 Neyðugt at gera stórar broytingar av pensjónsskipanunum.

Um ikki skatturin skal hækka og tænarustøðið lækka, er neyðugt, at gera stórar broytingar í pensjónsskipanunum. Í fyrsta lagi er neyðugt at broyta almennu pensjónirnar, m.a. við at hækka pensjónsaldurin, so færri pensjónsmóttakarar vera, og við at gera mótrokningarskipanina, so tey, sum hava góða inntøku, ikki fáa fulla pensjón. Í øðrum lagi er neyðugt at økja um persónligu uppsparingina, so allir borgarar við tíðini gjalda ein størri part av pensjónsútreiðslunum við uppspardari pensjón.

Við at minka um almennu útreiðslurnar til pensjón fáa almennu kassarnir móguleika at halda eitt nøktandi tænarustøði til ellisrøkt og sjúkrarøkt.

Ein onnur áhugaverd niðurstøða úr framskrivingini er, at samfelagið má leggjast um, tí nógv meira arbeiðsmegi í framtíðini má nýtast til eldrarøkt á stovni og til sjúkrarøkt av eldri. Almennir myndugleikar eiga tí beinanvegin at gera alla framtíðar ráðlegging við atliti til økta tørvin á øllum eldraøkjunum, m.a. at útvega nóg mikið av starvsfólki til sjúkrarøkt og eldrarøkt. (Sí annars leysliga meting í parti 6.3.4.)

6.3.3 Avbjóðingin er at gera nóg munagóð tiltøk í nóg góðari tíð.

Føroyskir myndugleikar eru triggjar ferðir áður byrjaðir at gera eina pensjónsnýskipan, seinast í 80árunum, í 1999, í 2002 og so aftur nú.

Tað er alneyðugt at fara undir broytingarnar og seta tær í verk skjótast tilber. Um tiltøkini vera útsett enn einaferð ella týðandi partar verða tiknir burtúr, so verður seinni neyðugt at gera stórar broytingar, til dømis

stórar skattahækkingar so bráðliga, at hetta setur ein hvøkk í búskaparliga virkseimið, og fólk fara at flyta av landinum.

Viðmerkjast skal tó, at nógv er hent seinastu árinum, har arbeiðsmarknaðarpartarnir sjálvir hava tikið stig til uppsparðar eftirlønir. Ein munandi partur av arbeiðsmarknaðinum er nú komin upp á eitt rímiliga høgt uppsparingarprosent í hesum tíðarskeiðinum.

6.3.4 Búskaparvøksturin kann ikki loysa figgingartrupulleikan

Ein spurningur sum ofta verður havdur frammi er, um ikki produktivitetsvøksturin fer at loysa figgingartrupulleikarnar hjá almenna sektorinum, ið standast av vaksandi talinum av eldri fólkum.

Ein stutt lýsing av árligu útreiðslugongdini vísir, at almenni inntøkvøksturin ikki stendur mót við útreiðsluvøksturin. Tvørtur ímóti er tað so, at eldraútreiðslurnar fara at veksa nógv skjótari enn inntøkurnar. Gjøgnumgongdin er gjørd í realum støddum, t.e. uttan inflatióin.

Um produktivitetsvøksturin er um 2 %, so verður reallønarvøksturin eisini 2 %. Sæð yvir eitt longri áramál sæst, at lønarparturin sum partur av BTÚ er hampuliga støðugur, t.e. um 65 %. Vanliga veksa lønirnar í privata sektorinum, tá produktiveturin veksur. Lønirnar í almenna sektorinum veksa við umleið sama vøkstri sæð yvir longri áramál. Um hetta ikki var so, so hevði arbeiðsmegin flutt úr almenna sektorinum yvir til privata sektorin, og eingin hevði verið at røkt almennu uppgávarnar.

Vit hava sostatt tríggjar fortreytir:

1. Fyrsta er, at inntøkusiðan veksur við sama vøkstri sum produktivitets- og búskaparvøksturin, nevnliga 2 % um árið.
2. Onnur fortreytin er, at eldraútreiðslurnar til røkt veksa við reallønarvøksstrinum, nevnliga 2 % um árið, pluss vøkstrinum í talinum av eldri fólkum nevnliga 3 % um árið, tilsamans 5 %.
3. Triðja fortreytin er, at skattafiggjaðu pensjónsútreiðslurnar veksa við vøkstrinum í talinum av eldri fólkum, nevnliga 3 %, pluss roknaða reala vøkstrinum í pensjónsupphæddunum nevnliga 1 %, tilsamans 4 %.

Talva 9: Í framskrivingini eru hesar tríggjar fortreytir nýttar.

Variabul	Frágreiðing um slag av vøkstri	Vakstrar-%
Inntøkvøkstur	Produktivitetsvøkstur	2 %
Eldraútreiðslur, røkt	Reallønarvøkstur pluss vøkstur í tali av eldri fólkum, 2+3 %	5 %
Eldraútreiðslur, pensjónir	Realur pensjónsvøkstur pluss vøkstur í tali av eldri fólkum, 1+3%	4 %

Sum sæst, so veksa realu eldraútreiðslurnar meira enn dupult so skjótt sum realu inntøkurnar.

Sagt á annan hátt, so veksa almennu lønirnar eins skjótt og produktivitetsvøksturin í samfelagnum sum heild. Hinvegin so gerast røktartænasturnar ikki meira produktivar, og tí veksa útreiðslurnar til røktartænastur skjótari enn samlaða virkseimið í samfelagnum sum heild. Við øðrum orðum so fara røktartænasturnar at vera ein støðugt vaksandi partur av virkseminum í Føroyum.

Talan er ikki um nakað serføroyskt fyrbrigdi. Fortreytin um, at røktartænasturnar ikki gerast meira produktivar stendst av, at røktartænasturnar vanliga eru júst persónlig røkt og hjálp, har trupult er at ímynda sær, at nakað tól kann koma í staðin fyri.

Samansetingin av arbeiðsmegini má tí broytast munandi komandi árinum. Neyðugt verður at økja starvsfólkatalið til eldrarøkt í sama mun, sum talið av eldri fólkum fer at veksa.

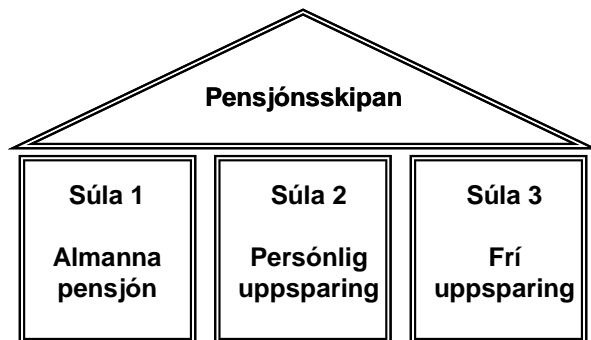
Í 2020 verður talið av pensjónistum góð 30 prosent hægri enn í dag, í 2030 verður tað 60 prosent hægri, og miðskeiðis í 2040unum verður talið av pensjónistum 90 prosent hægri enn í dag.

Talið av røktarstarvsfólki og sjúkrarøktarstarvsfólki í eldrarøktini kann í dag leysliga metast til umleið 1.400. Sostatt má talið av røktarstarvsfólki økjast úr 1.400 upp í 1.820 í árunum fram til 2020, og upp í 2.660 ár 2040.

7 Pensjónsskipanir í Føroyum í dag

Hesin kapittul lýsir stutt verandi pensjónsskipanir í Føroyum.

Sigast kann, at skipanin, vit hava í Føroyum í dag, í ein ávísan mun er í tráð við ta trý-býttu skipan, ið Heimsbankin tilmælir. Í Føroyum liggur høvuðsvektin á súlu 1 (almannapensjónir):

Mynd 5: Tær trýggjar súlurnar, sum Heimsbankin mælir til, eru allar at finna í føroysku pensjónsskipanunum.

Av tí at Heimsbankin mælir til, at pensjónsskipanir skulu gerast eftir einum leisti við trimum súlum, verða føroysku pensjónsskipanirnar lýstar við støði í eini samanbering við tær trýggjar súlurnar.

7.1 Súla 1: Almappensjónir

Súla 1 er Almappensjón, ið er skattafíggað.

Almappensjónirnar eru settar saman av:⁶

- Fólkapensjón
  - Grundupphædd
  - Viðbót
  - Viðbót til ávísar pensjónistar
- Útgjald úr SAMEG

Fólkapensjónin verður fíggað beinleiðis yvir skattin. SAMEG verður fíggaður av pørtunum á arbeiðsmarknaðinum, sum eitt inngjald frá arbeiðsgevara og arbeiðstakara. Inngjaldið er í mun til inntøkuna, meðan útgjaldið er eins í krónum til allar pensjónistar, uttan mun til hvussu nógv tann einstaki hevur goldið inn.

Talva 10: Almappensjónsupphæddir hjá stökum pensjónisti.

	SAMEG	Grund upphædd	Føst upph. til øll	Viðbót	Viðbót til áv. pensj.	Til-samans
1996	0	3.982	3.982	735	0	4.717
2006	1.185	4.169	5.354	2.752	445	8.551
2007	1.860	4.169	6.029	2.862	463	9.354
2008	2.230	4.169	6.399	2.976	577	9.952
2009	2.500	4.169	6.669	3.065	594	10.328

⁶ Les meira um almappensjón á www.almannastovan.fo.

Talva 11: Almannaþensjónsupphæddir hjá giftum pensjónisti.

	SAMEG	Grund upphædd	Føst upph. til øll	Viðbót	Viðbót til áv. pensj.	Til- samans
1996	0	3.164	3.164	584	0	3.748
2006	1.185	3.313	4.498	2.129	223	6.850
2007	1.860	3.313	5.173	2.215	231	7.619
2008	2.230	3.313	5.543	2.304	289	8.136
2009	2.500	3.313	5.813	2.373	297	8.483

Grundupphæddina í fólkapensjónini og SAMEG fáa øll omanfyri 67 ár útgoldna, uttan mun til um tey hava aðra inntøku. Viðbót og viðbót til ávísar pensjónistar verða útgoldnar eftir ávísam inntøkutreytum. Ein fólkapensjónistur kann í 2009 forvinna 58.100 krónur uttan at verða mótroknaður í viðbótini. Av tí sum hann forvinnur omanfyri 58.100 krónur verða 60 prosent mótroknað í viðbótini.

Viðbótin til ávísar pensjónistar verður goldin til húsarhald. Treytin fyri at fáa viðbótina er, at stakur pensjónistur ikki hevur hægri ársinntøku umframt pensjónina enn 60.000 kr., og at giftur pensjónistur, saman við hjúnafelaga, ikki hevur hægri ársinntøku umframt pensjónina enn 80.000 kr.

7.1.1 Javning av pensjón

Grundupphæddin í fólkapensjónini verður ikki javnað. Viðbótin og viðbót til ávísar pensjónistar verða javnaðar við 3 prosentum árliga frá 2009. SAMEG verður ikki javnað við nøkrum føstum satsi, men sum leiðreglu nýtir nevndin fyri grunnin, at veitingin í minsta lagi skal hækka við prístalinum. Seinastu árin hevur hækkingin av SAMEG verið hægri enn prístalshækkingin.

7.1.2 Skattur av pensjón

Grundupphæddin í fólkapensjónini og viðbótin til ávísar pensjónistar eru ikki skattskyldugar, meðan viðbótin í fólkapensjónini og SAMEG eru skattskyldugar upphæddir.

7.1.3 Bruttofisering av pensjónini

Fyri at kunna samanbera pensjónir við aðrar inntøkur er neyðugt at bruttofisera allar veitingarnar.⁷ Hesar upphæddir síggjast í talvu 12:

Talva 12: Bruttofiserað pensjónsinntøka í 2009 í kr/mánað.

	Pensjón í dag aðrenn skatt	Pensjón í dag eftir skatt	Bruttofiserað pensjón aðrenn skatt	Bruttofiserað pensjón eftir skatt
Stakur	10.328	9.482	14.175	9.482
Giftur	8.483	7.828	11.169	7.828

Ein pensjónistur rindar sum nevnt ikki skatt av grundupphæddini og viðbótini til ávísar pensjónistar. Harumframt rindar ein pensjónistur heldur ikki gjald til SAMEG, ALS og barnsburðargrunnin. Hetta ger, at tøka inntøkan hjá pensjónistum er munandi hægri enn tann hjá løntakarum við somu bruttoinntøku.

Hesi tøl skulu lesast soleiðis, at tann upphæddin ein stakur pensjónistur fær netto um mánaðin, sum er 10.328 krónur í 2009, um hann fær fulla almannaþensjón, svarar til eina inntøku eftir skatt á 9.482 kr. Skal ein vanligur løntakari fáa 9.482 kr. eftir skatt, skal hann forvinna 14.175 kr. um mð. svarandi til eina ársinntøku á 170.096 kr. Ein stakur pensjónistur hevur sostatt somu inntøku eftir skatt sum ein løntakari við inntøku á 170.096 kr. Ein giftur pensjónistur hevur somu inntøku sum ein løntakari sum forvinnur 11.169 kr. um mð. ella 134.029 kr. um árið.

⁷ Bruttofisera vil siga, at rokna tær veitingar, ið eru skattafríar, um til tað tær svára til, um tær vóru skattskyldugar.

7.1.4 Pensjónsinntøkur í mun til inntøkur hjá øðrum samfelagsbólukum

Í talvu 13 niðanfyri er inntøkan hjá pensjónistum samanborin við inntøkurnar hjá øðrum samfelagsbólukum. Fyrst er inntøkan eftir skatt um mánaðin roknað út, síðan eru inntøkurnar roknaðar sum prosent av eini arbeiðarinntøku.

Talva 13: Yvirlit yvir inntøkur hjá pensjónistum, arbeiðsleysum, arbeiðara og miðal færoyingi í 2009.

	Stakur pensjónstur	Giftur pensjónistur	Stakur pensjónistur við egnari pensjón ella lønarinntøku á 4.814kr/mð	Hægsti arbeiðsloysisstuðul	Arbeiðari	Miðal Løntakari
Áðrenn skatt	123.936	101.797	181.699	149.918	204.623	272.422
Eftir skatt	113.785	93.937	149.605	102.680	132.784	167.403
Eftir skatt um mð.	9.482	7.828	12.467	8.557	11.065	13.950
Í prosent av arbeiðaraløn	86 %	71 %	113 %	77 %	100 %	126 %

Sum víst í talvu 10 og 11 so eru pensjónirnar meir enn tvífaldaðar seinastu 12 árin. Hetta er framt við bæði at hækka viðbøturnar og við at hækka gjaldið frá arbeiðsmarknaðareftirlønargrunninum.

Munurin á inntøkuni hjá pensjónistum og láglønarbólukum er nú sera lítil. T.d. hava arbeiðsleys minni eftir enn pensjónistar. Somuleiðis koma pensjónistar lættliga at hava meir eftir enn arbeiðarar, sum ikki arbeiða fulla tíð. Harumframt hava pensjónistar, sum hava eina lítla eftirløn ella sum arbeiða um 25 % arbeiðstíð, meir eftir enn arbeiðarar og aðrir láglønarbólkar.

Havast skal í huga, at pensjónistar eru í eini aðrari lívsstøðu enn aðrir bólkar í samfelagnum. Pensjónistar hava sostatt ikki útreiðslur til heimabúgvandi børn, og vanliga hava teir eisini nógv lægri bústaðarútreiðslur enn yngru familjur, sum enn hava stórar lánsútreiðslur.

Sum nevnt omanfyri eru pensjónirnar hækkaðar nógv tey seinnu árin, bæði við at hækka viðbøturnar og við at hækka gjaldið frá arbeiðsmarknaðareftirlønargrunninum. Politisku raðfestingarnar hava ført til eitt inntøkubýti, har pensjónistar í nógvum færum fáa hægri inntøku enn løntakarar, sum gjalda teirra pensjónir. Uttan mun til hvat ein annars heldur um hesa politisku raðfesting so má ásannast, at hendan gongdin ikki verður møguleg í framtíðini. Ein kann ikki rokna við, at láglønarbólkarnir taka undir við at gjalda meir skatt til pensjónir, sum gerast hægri enn teirra egna inntøka.

7.2 Súla 2: Persónlig eftirlønarpúppsporing

Súla 2 er persónlig uppsparing til eftirløn, ið ein stórur partur av arbeiðsmarknaðinum hevur sum ein part av teirra starvssetan. Slíkar uppsparingar eru oftast ásettar við kollektivum sáttmálum. Tað eru eisini partar av fólkinum, sum ikki hava eina persónliga pensjónsuppsparing.

Stórir partar av arbeiðsmarknaðinum hava í dag eina persónliga pensjónsuppsparing sum part av teirra starvssetan. Arbeiðsgevari og/ella arbeiðtakari rinda ein part av lønini inn til eina pensjónsskipan. Sera misjavn er, hvussu nógv løntakarar spara upp og hvussu leingi tey hava spart upp.

Í sáttmálunum, sum eru gjørdir á arbeiðsmarknaðinum sæst, at limirnir í flestu fakfeløgnum í dag rinda millum 6 og 18 prosent av lønini til eftirløn. Tó eru eisini stór feløg, sum gjalda enn minni. Ymiskt er frá sáttmála til sáttmála av hvørjari lønarupphædd eftirlønargjald verður goldið. Um tað er ásett í einum sáttmála, at t.d. 12 prosent verða goldin í eftirlønargjaldi, merkir tað vanliga ikki at 12 prosent vera spard upp til eftirløn, tí ein partur verður nýttur til ymsar tryggingar, so sum barnatrygging, óarbeiðsførstrygging og lívstrygging/hjúnafelagstrygging.

Tað er ymiskt nær tey ymsu fakfeløgini eru byrjað at spara upp til eftirløn, men sigast kann, at nógv ikki eru byrjað av álvara fyrr enn tað seinasta 10-ára skeiðið, og hjá flestu feløgum er skipanin enn í eini menning, har inngjöldini hækka.

Sum nevnt frammanundan, er ymiskt, hvussu inngjaldið verður bytt millum eftirlønarpásporing og ymsar tryggingar. Tá talan er um eina eftirløn í sambandi við starvsetan, er tað vanlig, at fakfeløgini hava gjørt avtalur við pensjónsfeløgini. Ymiskt er frá felag til felag, hvussu skipanirnar eru settar saman, og eisini kann tað vera eitt ávíst ráðarúm hjá tí einstaka at velja samanseting sjálvur innanfyri nakrar ávísar karmar, sum eru ásettir í sáttmála millum fakfeløg og pensjónsfeløgini.

Eisini er ymiskt frá felag til felag hvat slag av eftirlønarpásporing, ið galdið verður inn til. Vanliga verður skilt ímillum trý slag av eftirlønarpásporingum:

1. Lívlang veiting (lívrenta): Ein lívlang veiting verður útgoldin í mánaðarligum veitingum. Lívlanga veitingin verður útgoldin so leingi ein livir. Útgjalding verður skattað sum vanlig skattskyldug inntøka. Inngjöld kunnu dragast frá skattskyldugu inntøkuni.
2. Lutauppsparing (ratuuppsparing): Ein ratuuppsparing verður útgoldin í ratum, í einum ávísam áramáli. Inngjöld kunnu dragast frá skattskyldugu inntøkuni. Inngjaldið kann verða óavmarkað, sostatt fæst óavmarkaður frádráttur í skatti. Útgjald verða skattað sum vanlig skattskyldug inntøka.
3. Kapitaluppsparing: við eini kapitaltrygging verður samansparða upphæddin útgoldin í einum við eftirlønaráldur. Útgjaldingin kann sum hævudsregla í fyrsta lagi fara fram við 60 ára aldri. Tað, ið verður inngjaldið kann dragast frá skattskyldugu inntøkuni, men eitt hægstamark er ásett fyri inngjaldi um árið. Tá útgjaldið verður, skal gjaldast 35% í avgjaldi til Landskassan.

Ymiskt er hvørja útgjaldsskipan tey ymsu fakfeløgini hava, men allar triggjar skipanirnar verða brúktar í dag.

7.3 Súla 3: Onnur frí uppsparing

Súla 3 er onnur frí uppsparing, sum er gjørd eftir egnum ynski. Hetta eru sjálvboðin inngjöld til eftirlønarskipanir, sum hin einstaki tekur stig til. Vanliga verður hetta gjørt tí einstaki uppspararin hevur ein øðrvísi tørv enn skipanin, sum fakfelagið hevur skipað fyri. Hævudmunurin millum súlu 2 og 3 er, at uppsparingin verður framd sjálvboðið, og at tað er hin einstaki, ið tekur stig til uppsparingina.

8 Eftirlønarskipanir í øðrum londum

OECD hevur gjørt eina kanning av eftirlønarskipanum í limalondunum.⁸ Hon vísir, at tað er sera torført at samanbera skipanirnar í ymsu londunum, tí tær eru so ymiskar og mangan fløktar í uppbygnaði - t.d. við aldursmørkum, ymsum regulerungum (í mun til bæði arbeiðsinntøku áðrenn eftirlønaráldur, aðra eftirlønarinntøku og regulerungum frá ár til ár), skatting og sosialum gjøldum.

Flestu lond rundan um okkum hava innanfyri tað seinasta 10-ára skeiðið gjørt munandi broytingar á eftirlønarskipanum. Felagseyðkennini fyri hesar broytingar eru t.d., at spart verður í størri og størri mun upp í grunnnum (t.d. í pensjónskassum), eftirlønargjöld verða skrásett á einstaklingar (bæði uppsparingar og samtíðarfiggjaðar skipanir) og aktuariska rættvísi í samtíðarfiggjaðu skipanunum verður styrkt – t.e. skapt verður størri samband millum inngjöld og útgjöld hjá teimum einstøku.

Fyri at lækka um samlaðu útreiðslurnar til almannapensjónir hava fleiri lond t.d. hækkað ella ætla at hækka pensjónsaldurin og broytt javningina av veitingunum, sum við tíðini fer at lækka um almennu útreiðslurnar. Talva 14 vísir fleiri av teimum londunum, sum hava gjørt broytingar í eftirlønarskipanunum. Nevnd verða lond og árið, har nýskipan er framd á pensjónsøkinum.

Talva 14: Broytingar í øðrum londum.

Land	Ár
Ísland	1997
Belgia	1997
Kanada	1997
Svøríki	1999
Týskland	2001
Frakland	2003
Italia	2004
Níðurlond	2004
Danmark	2006

8.1 Skipanir í okkara grannalondum

Sigast kann at skipanirnar í okkara grannalondum eisini liva upp til tilráðingarnar frá Heimsbankanum, hóast tær eru ógvuliga ymiskar.⁹

8.1.1 Íslenska skipanin

Pensjónsaldurin í Íslandi er 67 ár. Eftirlønarskipanin er ein trý-býtt skipan, ið líkist nógv skipanini, ið Heimsbankin mælir til við eini skattafiggjaðari almannapensjón, eini tvungnari persónligari eftirlønarsuppsparing og eini fríari pensjónsuppsparing við skattafyrimumi.

Almannapensjónin er sett saman av eini grundupphædd og eini viðbót. Grundpensjónin svarar til áleið 15 prosent av eini miðal ófaklærdari lön, men saman við viðbót kann henda koma upp í 70 prosent. Viðbótin verður javnað í mun til aðra inntøku. Pensjónin er skattskyldug.

Í Íslandi var longu í 1974 ein tvungin pensjónsuppsparing ásett við lóg fyri allar løntakarar. Í 1997 vóru nakrar stórar broytingar gjørdar í hesi tvungnu uppsparing.

Onnur súlan er í dag ein áløgd persónlig eftirlønarsuppsparing, ið verður sett í grunn. Allir løntakarar, arbeiðsgevarar og sjálvstøðug eru áløgd at vera limir í einum pensjónskassa frá tí, tey eru 16 til 70 ár, og harvið eru tey við til at tryggja teirra egnu pensjón. Tað er álagt við lóg at gjalda inn í minsta lagi 12 prosent, sum skal dekkja eina lívslanga veiting tá farið verður av arbeiðsmarknaðinum og eina lívslanga veiting við avlamni. Inngjaldið skal vera so stórt, at útgjaldið svarar til 56 prosent av miðalinntøkuni, um goldið er inn í 40 ár. Um 12 prosent ikki er nøktandi, so má inngjaldið hækast.

Umframt tvungnu eftirlønarsuppsparingina er ávísur móguleiki fyri at stovna sjálvbodnar skipanir við skattafyrimumi. Her er ikki krav um, at tær skulu útgjaldast sum lívslangar veitingar. Hesar kunnu útgjaldast frá 60 ára aldri, og skulu tá býttast yvir 7 ár. Um hon verður tikin út við 67 ára aldur, kann hon takast út øll í senn.

⁸ "Pensions at a glance – Public policies across OECD countries" OECD 2005.

⁹ Tær norðurlensku pensjónsskipanirnar eru lýstar í "Alderspensionssystem i Norden" frá Nordisk Socialstatistisk Kommitté, 2008.

8.1.2 *Danska skipanin*

Danska eftirlønarskipanin byggir somuleiðis á tríggar súlur, men er eitt sindur øðrvísi enn íslenska skipanin.

Fyrsta súlan er fólkapensjónin, ið er ein skattafíggað almannapensjón, har aldursmarkið er 65 ár. Fólkapensjónin er sett saman av eini grundupphædd og eini viðbót og er skattskyldug. Viðbótin verður javnað í mun til aðra inntøku. Umleið 20 prosent av pensjónistunum fingu í 2006 alla fólkapensjónina, meðan heili 80 prosent hava aðra inntøku og ogn, sum ger, at fólkapensjónin verður minkað.

Í 2005 svaraði fólkapensjónin og ATP til áleið 45 prosent av brutto miðallønini hjá einum mannligum arbeiðara, ið arbeiðir fulla tíð. Netto eftir skatt er hetta talið nakað hægri og liggur um 55 prosent.

Sum eina avleiðing av hækkanði livialdri, er samtykt at hækka pensjónsaldurin, soleiðis at fíggingin av danska vælferðarsamfelagnum verður tryggjað. Samtykt er, at fólkapensjónsaldurin stigvíst verður hækkaður til 67 ár frá 2024 til 2027. Samstundis er samtykt, at frá 2025 verður pensjónsaldurin livitíðarindeksaður við støði í restlívítíðini hjá 60 ára gomlum, soleiðis at væntaða tíðarskeiðið við fólkapensjón skal verða 14,5 ár. Hetta vil siga, at hækkar miðallívítíðin, hækkar pensjónsaldurin.

Súla 2 er persónligar eftirlønarpensjónir, sum er ein liður í eini starvsetan. Henda fevnir um ATP (arbejdsmarkedets tillægspensjon) og arbeiðsmarknaðarpensjónir.

ATP er ein tvungin arbeiðsmarknaðarskipan, har øll í arbeiði og arbeiðsleys, ið eru tryggjaði, spara upp til teirra ellispensjón. Goldið verður inn í mun til hvussu nógv ein arbeiðir, uml. 1% av lønini ella 3.000 kr. um árið. Útgjaldið er ein lívlang veiting og útgoldið verður í mun til hvussu nógv er goldið inn.

Útbreiðslan av arbeiðsmarknaðarpensjónum á privata arbeiðsmarknaðinum byrjaði við sáttmálunum í 1989. Arbeiðsmarknaðarpensjónirnar í Danmark eru skipaðar sum avtalur millum partarnar á arbeiðsmarknaðinum. Flestu sáttmálar á arbeiðsmarknaðinum hava ásetingar um inngjald til pensjónsuppsparingar millum 9 og 17 prosent. Ein stórir partur av dønum hava eina pensjónsuppsparing umframt ATP, nevniliga 90% av øllum fulltíðarsettum løntakarum.

Arbeiðsmarknaðarpensjónirnar vera vanligar útgoldnar sum lívlangar veitingar. Vanliga kann ein pensjónistur tó velja at fáa útgoldið ein part av uppsparingini sum eitt einnýtisgjald (kapitalpensjón). Umframt ellispensjón dekkja arbeiðsmarknaðarpensjónirnar vanligar eisini óarbeiðsførstrygging umframt lívstrygging og barnapensjón.

Eitt úrslit av at skipa arbeiðsmarknaðarpensjónirnar sum avtalur millum partarnar á arbeiðsmarknaðinum er, at ein partur av fólkkinum ikki hevur eina pensjónsuppsparing. Hetta metti danska Vælfærdarkommisjónin sum ein trupulleika í frágreiðingini hon gav út í 2006. Tí mælti Vælfærdarkommisjónin til, at seta í verk eina kravda uppsparing til øll, ið ikki høvdu eina frammanundan og til tey, ið høvdu eina uppsparing, sum er lægri enn 6 prosent av bruttolønini. Mælt var til, at øll 6 prosentini skuldu fara til eina lívlanga veiting. Mælt var til, at allir persónar, sum hava tilknýti til arbeiðsmarknaðin, umframt tey, ið fáa ymsar veitingar, skuldu vera fevnd av kravdu uppsparingini. Tó skuldu lesandi, ið fáa SU og fólkapensjónistar verða undantiknir.

Fyri at minka um trýstið á almennu útreiðslurnar og fyri at minka um fíggarváðan hjá tí almenna við hækkanði livialdri, mælti Vælfærdarkommisjónin til at áleggja við lóg, at ein ávísur partur av uppsparingini skal vera til lívlangar veitingar. Skotið var upp at í minsta lagi 70 prosent av eini uppsparing upp til 36.000 kr. um árið skuldi gjaldast inn til eina lívlanga veiting. Uppsparing omanfyri 36.000 kr. skuldi kunna setast í lívlangar veitingar, ratueftirlønir ella kapitaleftirløn.

Súla trý verður kallað privatar pensjónsskipanir. Hetta eru skipanir, sum tann einstaki sjálvboðin ger avtalu um við ein banka ella eitt tryggingarfelag. Hesar kunnu vera ískoyti til eina arbeiðsmarknaðarpensjón ella tær kunnu vera gjørdar av fólk, ið onga arbeiðsmarknaðarpensjón hava.

8.1.3 *Svenska skipanin*

Í Svøríki eru grundleggjandi broytingar av øllum pensjónsskipanum gjørdar. Hesar vóru gjørdar í 1999 og verða settar í verk í stigum til 2019. Allar eftirlønir eru skildar frá restini av almenna sektorinum, soleiðis at eftirlønarskipanin skal hvíla í sær sjálvari. Svenska skipanin byggir eisini á tær tríggar súlurnar, ið Heimskbankin tilmælir.

Skipanin er í størstan mun samtíðarfíggað – tvs. at útgjaldini leypanði verða fíggað av inngjaldum í sama tíðarskeiði. Einans ein lítil partur verður spardur upp í grunnum. Inngjaldið er 18,5 prosent, býtt við ávikavist 11 prosent og 7,5 prosent millum arbeiðsgevarar og arbeiðstakarar. Inngjaldini verða skrásett á tann einstaka inngjaldaran, og tá pensjónsútgjaldið verður útroknað, verður støði tikið í teimum samlaðu inngjaldunum hjá tí einstaka.

Útgjaldið byggir á trýggjar súlur. Fyrstu súluna kalla tey ”Garanti-pensjón”, og tryggjar hon øllum eina minimumsinntøku. Næsta súlan er ”Inntøku-pensjón”, har útgjaldið er í mun til hvussu nógv samlaða inngjaldið hevur verið. Hesar báðar pensjónirnar verða báðar útgoldnar sum lívlangar veitingar. Triðja súlan er tann einasta, ið verður spardur upp í grunnum og er her talan um 2,5 prosent av teimum 18 prosentunum. Pensjónsaldurin er 65 ár.

Garanti-pensjónin verður javnað í mun til inntøku-pensjónina. Garanti-pensjónin fellur burtur stigvíst í mun til inntøku-pensjónina og er fallin heilt burtur hjá einum persóni, ið hevur haft eina inntøku omanfyri ein miðal arbeiðara í 40 ár. Pensjónin hjá einum arbeiðara við miðalinntøku, sum hevur arbeitt í 40 ár, er áleið 50 prosent av miðallønini.

At skipanin skal hvíla í sær sjálvari merkir, at hon regluliga verður stillað, soleiðis at haldførið verður varðveitt. Hetta kann t.d. gerast við at stilla pensjónsaldurin og/ella stilla inngjald og útgjald.

Vert er at leggja til merkis, at svenska skipanin skilir seg rættiliga nógv frá m.a. donsku skipanini, og verður útfrá einum búskaparligum sjónarmiði, mett at innihalda nøkur av teimum røttu lutunum. Hon er haldfør fyri hækking av livitíð, hon er aktuarisk rættvís – tvs. tað er tætt samband millum inngjald og útgjald hjá tí einstaka, og hon hevur innbygd insitament, sum eggja løntakarum til at vera sum longst á arbeiðsmarknaðinum.

8.2 Føroyska eftirlónaruppsparingin í mun til eftirlónaruppsparing í øðrum londum

Føroyska eftirlónaruppsparingin er vaksandi og tátaði í 2006 í 5 mia. kr. Av tí, at eftirlónaruppsparingin var á einum sera lágum støði frammanundan, so er eftirlónaruppsparingin vaksin nógv í prosentum seinastu árin.

Hinvegin er føroyska uppsparingin sera lítil, um hugt verður eftir uppsparing pr. íbúgva. Meðan danska og íslenska uppsparingin er 400.000 kr. pr. íbúgva, er føroyska uppsparingin bert 100.000 kr. pr. íbúgva.

Føroyska uppsparingin er eisini sera lítil máld í mun til BTÚ. Danska og íslenska uppsparingin er 130-140 % av BTÚ, meðan føroyska uppsparingin bert er um 45 % av BTÚ.

Talva 15: Eftirlónaruppsparing í Føroyum, Danmark og Íslandi.¹⁰

	Føroyar	Danmark	Ísland
Eftirlónaruppsparing (mia. DKK)			
2004	4,1	1.843	88
2005	4,5	2.154	122
2006	4,8	2.292	120
Eftirlónaruppsparing (DKK/Íbúgva)			
2004	84.896	339.724	292.662
2005	94.667	397.051	406.500
2006	100.563	422.488	399.680
Eftirlónaruppsparing (í % av BTÚ)			
2004	41,8	126,2	106,1
2005	45,5	138,8	119,1
2006	44,0	139,9	128,9

Vanliga verður roknað við, at tá uppsparingsskipanirnar hava virkað eitt nógv langt tíðarskeið so tær eru fult útbygdar, so er uppsparingin tvífalt so stór sum BTÚ. Føroyska uppsparingin er tí enn langt frá endaliga málsetninginum.

¹⁰ Kelda: Landsbankin, Fíggaðareftirlitið í Danmark, Fjármálaeftirlitið í Íslandi, Hagstofa Íslands í Íslandi.

9 Tilmæli um eina framtíðar pensjónsskipan

Vit hava í kapitul 5 sæð metingar, ið vísa demografisku gongdina fram til 2050. Eisini hava vit í kapitul 6 sæð búskaparligar metingar, ið vísa gongdina í almennu útreiðslunum til eldraðkið, um vit ongar broytingar gera. Harumframt hava vit í kapitul 8 sæð, hvussu onnur lond hava broytt teirra skipanir.

Niðurstøðan er, at fyri at varðveita eina fíggarliga haldføra skipan mugu broytingar fremjast. Vit eru sein á sjóvarfallinum, men orðafellið sigur "at einki er so ringt, at tað ikki er gott fyri okkurt" – her verður hugsað um, at vit kunnu hyggja eftir teimum broytingum onnur lond hava gjørt, læra av teimum og taka tað besta burturúr.

Hvat er ein góð eftirlønarskipan:

- Hvørjar eginleikar skal ein góð eftirlønarskipan hava?
- Hvørja vekt skulu tær ymsu súlurnar hava?
- Hvør skal hava almannapensjón og hvussu nógv?
- Hvussu skulu tær tríggar súlurnar innrættast?
- Hvussu nógv skal sparast upp?
- Hvørji krøv skulu setast til inngjald og útgjald í uppsparingsfíggaðum skipanum?

Í hesum kapitli verða einstøku partarnir av pensjónsnýskipanini gjøgnumgingnir. Uppskotið byggir á tær útgreiningar, sum eru gjørdar í kapitlunum 3-8 í hesi frágreiðing. Í parti 9.1. verður greitt frá, í hvussu stóran mun nýskipanin kann væntast at hjálpa um fíggingina av vælferðarsamfelagnum í framtíðini, og í parti 9.2. verður greitt frá ymsum generellum fyrilitum, ein eigur at hava í huga, tá ein skal samanseta eina hóskað pensjónsskipan. Í parti 9.3 verður greitt frá uppskotunum til broytingar av almennu pensjónunum, og í parti 9.4 verður greitt frá uppskotunum til broytingar av lógarbundnu og fríu eftirlønunum.

9.1 Nýskipanin loysir meginpartin av fíggingartrupulleikunum

Sum áður nevnt, so skal hetta tilmælið lesast sum eitt samlað uppskot, sum hevur við sær, at tørvurin á almennum skattafíggaðum pensjónum verður væl minni enn annars. Minkaðu útreiðslurnar til pensjón fara at gera tað møguligt hjá landskassanum at fígga øktu útreiðslurnar til vælferðartænasturnar.

Um uppskotið verður framt í verki, er tað tó ikki nóg mikið til at forða skattahækkingum í framtíðini, men tað ger, at skattahækkingarnar vera munandi minni, enn tær annars høvdu verið. Tiltakið ger sostatt, at fíggarpolitikkurin og skattafíggaða pensjónsskipanin gerast munandi meira haldfør, enn tey eru í dag.

Hinvegin er inntrivið ikki nóg umfatandi til, at samlaða pensjónsskipanin er fult haldfør. Hóast uppskotið verður framt í fullum líki, fer vaksandi talið av eldri at føra til skattahækkingar. Verða øll tiltøkini í hesum uppskoti framd so:

- 1) verður útreiðsluvøkstur til skattafíggaðar pensjónir tálmaður,
- 2) landskassin fær móguleika at gjalda stóru útreiðsluøkingarnar til eldrarøkt og sjúkrarøkt, og
- 3) skattahækkingarnar verða hildnar á einum støði, so roknast kann við, at framtíðar skattgjaldarar eru førir fyri at gjalda tær.

Tiltøkini loysa bert umleið 70 % av fíggingartrupulleikanum av vaksandi talinum av eldri fólki. Sí kapitul 10: Búskaparliga ávirkanin av pensjónsnýskipanini.

Tað er tí neyðugt, at øll tiltøkini í uppskotinum verða framd. Verða týðandi tiltøk tikin burturúr, versnar hallið á fíggarlógini og fíggingartrupulleikarnir gerast munandi verri, enn verandi útrokningar vísa.

Partar av uppskotinum kunnu tí ikki verða tiknir burturúr, uttan at onnur tiltøk verða framd, ið tryggja eina eins stóra persónliga uppsparing, og eins stórar minkingar í skattafíggaðu pensjónunum sum hetta uppskotið.

9.2 Málsetningar fyrir nýggju pensjónsskipanina

9.2.1 Framtíðar pensjónsskipanin skal byggja á trúggjar súlur

Mælt verður til, at framtíðar pensjónsskipanin skal byggja á tilmælið frá Heimbankanum um trýbýti av pensjónsskipanini. Skipanin í dag byggir sum áður nevnt eisini á hesar trúggjar súlur. Mælt verður til at gera nakrar broytingar í verandi skipan, sum hava til endamál at konsolidera hana, so vit fáa eina fíggjarliga haldføra skipan.

Skipanin, ið verður mælt til, hevur trúggjar súlur við hvør sínum endamáli. Fyrsta endamálið er at fyrbygja fátækradømi millum pensjónistum. Tað næsta endamálið er at tryggja teimum, ið kunnu spara upp til egna eftirløn ein rímiligan lønardekning, tá farið verður av arbeiðsmarknaðinum. Triðja endamálið er at tryggja smidleika, soleiðis at atlit kann takast til persónligan tørv og persónlig ynskir.

Lønardekningur er eitt týðandi hugtak í pensjónsútrokningum. Pensjónsuppspararar ynskja vanliga at fáa at vita, hvussu stór væntaða uppsparða pensjónin verður í prosent av endalønini (viðhvørt verður pensjónin uppgivin sum prosent av miðallønini í arbeiðslívinum). Lønardekningurin er, hvussu nógv prosent av lønini ein kann vænta at fáa í pensjón.

Talva 16: Fígging og endamál hjá teimum trimum súlunum í pensjónsskipanini.

	Súla 1 Almannapensjón	Súla 2 Lógarbundin uppsparing	Súla 3 Frí uppsparing
Endamál	Fyribygja fátækradømi millum pensjónistar, við at geva øllum eina tryggjaða minstupensjón	At tryggja øllum pensjónistum ein ávísan lønardekning	At tryggja individuella tørv og skapa fleksibilitet
Fígging	Skattafíggjað	Persónlig ella arbeiðsgevarafíggjað	Persónlig

Verandi pensjónsskipan byggir sum heild á súlu 1. Eftir pensjónsnýskipanaruppskotinum skal ein størri partur av fíggingarbyrðuni hvíla á súlu 2.

9.2.2 Samlaði dekningsgradurin skal vera upp móti 60 %

Eftirlønin í % av seinastu lønini verður nevnt dekningsgradurin. Tá ein persónur verður pensjóneraður, skal hann ístaðin fyri at liva av arbeiðsinntøku til at liva av eini pensjón. Uppsparing kann sigast at vera ein útsetan av nýtslu frá tíðini, tá ein forvinnur pengarnar til einaferð seinni í lívinum. Hvussu nógv skal/ymskir ein pensjónistur at hava at liva av? Útreiðslurnar eru kanska ikki tær somu, tá ein gerst eldri, og tí er kanska ikki neyðugt at hava eins nógv eftir at liva fyri, sum tá ein arbeiðir. Men annars er tað sjálvandi ymskt, hvussu ein persónur ymskir at býta nýtsluna yvir lívið.

Hvøðsendamálið við pensjónsuppsparing er at tryggja fólki eitt rímiligt livistøði sum pensjónistar. Ein sera týðandi spurningur er tí, hvussu stór eftirlønin skal vera fyri, at vit kunnu siga, at tey hava eina rímliga pensjón.

Tænastumannaeftirlønirnar hava fingið status sum fyrimynd, sum aðrar eftirlønir verða settar upp í móti.

Tænastumannaeftirlønirnar geva 60 % í dekningsgradi av seinastu lønini, sum lívsvarandi veiting, um løntakarinn hevur arbeitt í 37 ár sum tænastumaður. Tað er ikki realistiskt at rokna við, at løntakarar, sum hava so lítlar inngjaldingar til eftirlønarskipanir sum nú, eftir stuttum áramáli kunnu koma upp á eitt støði, sum tryggjar so góð eftirlønarviðurskipti sum hjá tænastumönnum.

Kortini verður ein eftirløn á 60 % av endaløn ofta tikin fram sum ymskilig, tá spurnarkanningar vera gjørdar millum pensjónsuppspararar. Fær løntakarinn 60 % av endaløn í eftirløn, so kennir hann seg ikki at fara ov nógv niður í vælferð.

Fyri at fáa heildarmyndina, so er neyðugt at hyggja eftir, hvat almannapensjónin og uppsparða eftirlønin geva tilsamans. Við teimum fyrirtreytum, sum arbeiðsbólkurin hevur nýtt, geva almannapensjónin og uppsparða eftirlønin um 70 % av endaløn fyri láglønt og umleið 60 % av endaløn fyri miðalløntakarar. Síðst í parti 9.4.2 verður greitt frá, hvussu tað við pensjónsnýskipanaruppskotinum verður møguligt at koma upp á ein dekningsgrad á umleið 60 %.

9.3 Broytingar í súlu 1: almannapensjón

Almannapensjónin skal tryggja øllum pensjónistum eina minstuinttøku. Almannapensjónin verður soleiðis innrættað, at tey, sum hava mest brúk fyri henni, fáa mest, og tey, sum klára at spara upp sjálvi, fáa minni.

Í uppskotinum verður parturin, sum øll fáa, uttan mun til um tey hava eina góða inntøku, gjørdur minni. Parturin sum fólk bert fáa, um tey hava lítt ella onga inntøku verður gjørdur størri.

Almannapensjónin er tann størsti parturin av inntøkuni hjá flestu pensjónistum í dag og fer at vera tað í nógv ár framyvir. Men eftir hesum tilmæli, verður ein munandi partur av fíggingarbyrðuni við tíðini flutt frá skattafíggingjaðu pensjónini (súlu 1) til uppsparingsfíggingjaðu pensjónina (súlu 2). Sí Appendix 4.

Endamálið við broytingartilmælunum er at fáa eina fíggarliga haldføra pensjónsskipan og at stimbra undir hugin at arbeiða hjá eldri fólki og somuleiðis at stimbra hugin at spara upp til eftirløn.

Mælt verður til, at gera tær 6 broytingarnar í talvu 17. Niðanfyri talvuna verður greitt frá teimum 6 broytingaruppskotunum.

Talva 17: Mælt verður til at gera hesar broytingar í súlu 1: Almannapensjón.

Broytingar í súlu 1: Almannapensjón		
Nr.	Broyting	Útgreining
1	Leggja viðbót og viðbót til ávísar pensjónistar saman	Leggja viðbótina saman við viðbót til ávísar pensjónistar, soleiðis at bert ein viðbót verður.
2	Leggja grundupphædd og viðbót saman til eina fólkapensjón	Varðveita samlaðu upphæddina av grundupphædd og viðbót í fólkapensjónini, men leggja upphæddirnar saman, og gera tað møgult at mótkna í allari fólkapensjónini. Varðveita SAMEG sum hann er í dag.
3	Gera allar almannapensjónir skattskyldugar, men geva ein frádrátt í skattinum	Gera allar almannapensjónir skattskyldugar, og samstundis geva ein frádrátt í skattinum, so broytingin er inntøkuneutral fyri ein pensjónist, sum ikki hevur aðrar inntøkur enn almenna pensjón.
4	Broyta móttroking í almannapensjónini í mun til aðra inntøku	Umskipa móttrokingina, so móttroknast verður við munandi lægri prosent enn í dag. Eisini skal móttroknast frá fyrstu krónu og ikki bert av inntøku oman fyri 58 tús. kr. Á henda hátt fara fólk at varðveita hugin at arbeiða eftir 67. ár, um annars tey hava hug og orku.
5	Javna almannapensjónir við lønarjavning minus 1%	Lønarjavna pensjónirnar við lønarhækkingini minus 1%.
6	Livitíðarindeksera pensjónsaldurin	Livitíðarindeksera pensjónsaldurin – tað er at hækka pensjónsaldurin, so hvørt væntaða livitíðin hækkar.

Til 1: Leggja viðbót og viðbót til ávísar pensjónistar saman

Fyri at gera tað lættari at kunna samanbera pensjónir við aðrar inntøkur og veitingar verður mælt til, at serliga viðbótin til ávísar pensjónistar verður avtikin og at vanliga viðbótin verður hækkað samsvarandi. Bæði viðbótin til ávísar pensjónistar og vanliga viðbótin verða goldnar til pensjónistar, sum ikki hava stórvegis inntøku. Ein tílík umlegging fær tí ongar fíggarligar avleiðingar.

Um viðbótin til ávísar pensjónistar verður lögð saman við vanligu viðbótini slepst eisini undan sera óhepnu regluni við, at ein pensjónistur, sum forvinnur 1 krónu yvir 60.000 kr., missur alla viðbótina á slakar 7.000 kr. Pensjónistar hava sostatt einki insitament til at arbeiða meir, tá teir koma upp móti 60.000 kr., uttan so at teir kunnu arbeiða seg upp á eina inntøku, sum er um 150.000 kr. og uppeftir. Grundgevingin fyri at taka tílíkar tilvildarligar forðingar burtur er, at arbeiðsevni og arbeiðshugurin hjá eldri fólki eigur at avgera um tey skulu arbeiða og ikki tilvildarlig mörk í skatta- og sosiallógávu.

Viðmerkjast skal, at samanlegging av viðbót og viðbót til ávísar pensjónistar bert verður gjørd fyri fólkapensjónistar. Aðrir bólkar, sum fáa sosialar veitingar, sum eru settar saman út frá fólkapensjón, t.d. grundupphædd, viðbót ella viðbót til ávísar pensjónistar, vera ikki ávirkaðir av broytingunum fyri fólkapensjónistar.

Til 2: Leggja grundupphædd og viðbót saman til eina fólkapensjón

Í talvu 18 sæst, at sum almannapensjónin er sett saman í dag, svara viðbøturnar til áleið 30 prosent av samlaðu almannapensjónini.

Mælt verður til at varðveita keypiorkuna av almannapensjónini hjá einum pensjónisti, ið onga aðra inntøku hevur, men at broyta samansetingina soleiðis, at viðbøturnar vera ein størri partur enn í dag. Harvið verður tann upphæddin, sum mótróknast kann í størri. So hvørt sum fólk fáa eina størri eginuppsparing, verða útreiðslurnar hjá landskassanum til pensjón samsvarandi minni.

Sum er, kann landskassin mótrókna í 31 prosentum av samlaðu pensjónini hjá giftum og í 35 prosentum av samlaðu pensjónini hjá stökum. Tað merkir, at ein kann fáa uml. 65-70% av skattafriggjaðu pensjónini útgoldin uttan mun til, um ein hevur sera høga egininntøku, og sostatt uttan mun til, um ein hevur tørv fyri hjálp frá tí almenna.

Upprunaliga var ætlanin at lækka grundupphæddina og hækka viðbótina, so mótróknast kundi í 70 prosentum av samlaðu pensjónini. Av tí, at SAMEG er hækkað so nógv seinastu árin, verður grundupphæddin so lítil, at tað av umsitingarligum orsøkum illa loysir seg at halda fast við grundupphæddina. Fyri ein stakan verður grundupphæddin 598 kr./mð, og fyri gift verður hon bert 45 kr./mð., og hetta er dýrt at umsita. Um ein hevur í huga, at útgjaldið hjá SAMEG stóðugt økist, so hevði grundupphæddin í øllum førum verið avtíkin eftir nøkrum árum.

Tí verður mælt til, at leggja grundupphæddina og viðbótina saman til eina samlaða upphædd, har mótróknast kann í allari upphæddini. Henda upphædd kann kallast fyri fólkapensjón.

Í framstíðini verður soleiðis bara ein fólkapensjónsupphædd, har mótróknast kann í øllum. Tann nýggja fólkapensjónsupphæddin svarar til at leggja grundupphædd, viðbót og viðbót til ávísar pensjónistar saman. SAMEG verður óbroytt, og mótróknast kann ikki í SAMEG, heldur ikki eftir pensjónsnýskipanina. SAMEG fer tí at virka á sama hátt, sum grundupphæddin ger nú, t.e. øll fara at fáa hana, uttan mun til, um tey hava aðrar inntøkur.

Henda broyting kann gerast eftir einum ári, so grundupphæddin verður lögð um til viðbót í 2010. Soleiðis kann mótróknast í ávikavist 71 prosentum av pensjónini hjá giftum og 76 prosentum av pensjónini hjá stökum í 2010.

Talva 18: Núverandi almannapensjónir (2009).

	Grundupphædd og SAMEG		Viðbøtur		Almannapensjónir tilsamans	
	kr.	%	kr.	%	kr.	%
Giftur	5.813 kr.	69 %	2.670 kr.	31 %	8.483 kr.	100 %
Stakur	6.669 kr.	65 %	3.659 kr.	35 %	10.328 kr.	100 %

Talva 19: Uppskot um broyting av býti millum grundupphædd og viðbøtur (2009).

	Grundupphædd		SAMEG		Gr. + SAMEG tilsamans		Viðbót		Viðbót t. ávísar		Almannapensjónir tilsamans	
	kr.	%	kr.	%	kr.	%	kr.	%	kr.	%	kr.	%
Giftur												
• Í dag	3.313	39	2.500	29	5.813	68	2.373	28	297	4	8.483	100
• Uppskot	0	0	2.500	29	2.500	29	5.983	71	0	0	8.483	100
Stakur												
• Í dag	4.169	40	2.500	24	6.669	64	3.065	30	594	6	10.328	100
• Uppskot	0	0	2.500	24	2.500	24	7.828	76	0	0	10.328	100

Viðmerkjast skal tó, at tað kann vera eitt sindur misvísandi at samanbera krónuupphæddirnar, tí meðan grundupphæddin í fólkapensjónini er skattafrí eru t.d. SAMEG og viðbótin skattskyldugar. Ein annar skeivleiki kemur, tá ein krónuupphædd verður flutt frá at vera skattafrí til at vera skattskyldug. Fyri at rætta uppá hetta, mugu upphæddirnar stillast, fyri at kunna samanberast. Tað verður gjørt í broytingaruppskoti trý.

Til 3: Gera allar almannapensjónir skattskyldugar, men geva ein frádrátt í skattinum

Í dag er grundupphæddin í fólkapensjónini og viðbótin til ávísar pensjónstar skattafrjár, meðan viðbótin og SAMEG er skattskyldugar. Mælt verður til at gera allar pensjónir skattskyldugar. Samstundis verður mælt til at geva ein frádrátt í skattinum, soleiðis at ein pensjónistur, sum bara fær almannapensjón, fer at hava tað sama eftir skatt sum í dag. Hetta er ein partvís bruttofisering av pensjónini.

Upprunaliga var ætlanin at umleggja skipanina við einari fullari bruttofisering. Ætlanin var at hækka pensjónirnar og lata pensjónistar gjalda vanligan skatt av sínum inntøkum. Um hetta var gjørt, hevði tað verið lættari at samanborið pensjónir og vanligar lønir. Tað hevur tó við útrokningum víst seg, at bruttopensjónirnar skuldu verið munandi hægri enn nú, um henda skipan var vald. Trupulleikin við stórum bruttopensjónum hevði verið, at tað verið sera torført at nýtt eina lagaliga mótrokningarskipan, so sum ætlanin er. Um pensjónirnar eru høggar (bruttopensjónir), og mótrokningin er lagalig (25%) so hævdu pensjónistar ikki verið fult mótroknaðir, fyrr enn inntøkan var komin upp á 5-600.000 kr.

Hóast ein bruttopensjónsskipan hevði verið ynskilig, so heldur arbeiðsbólkurin, at tað er meira týðandi at hava eina lagaliga mótrokningarskipan, fyri at tað skal loysa seg at arbeiða sum pensjónistur, og fyri at tað skal loysa seg at spara upp til eftirløn.

Við at gera almannapensjónir skattskyldugar gerast skattaviðurskiftini hjá pensjónistum meira lík teimum hjá øðrum borgarum. Arbeiðandi pensjónistar koma tí at gjalda ein marginals-katt, sum líkist meira tí, sum aðrir borgarar við somu inntøku skulu gjalda. Hetta fer at gagna landskassanum, og hjálpa til at gera tað móguligt at halda tænanustøðið.

Mælt verður til, at gera allar pensjónir skattskyldugar, og samstundis veita ein frádrátt í skattinum til allar pensjónistar á 21.707 kr./ár fyri stök og 15.453 kr./ár fyri gift í 2010.

Útjavning millum land og kommunur:

Umleggingin av skatti og pensjónum førir til eitt broytt inntøku- og útreiðslubýti millum land og kommunur.

Um ikki annað verður gjørt, so økjast útreiðslurnar hjá landskassanum, tí pensjónirnar hækka, meðan inntøkurnar hjá kommununum hækka, tí kommunurnar fáa meginpartin av skattinum hjá láginntøkunum. Samanlagt førir broytingin ikki til størri ella minni inntøkur fyri almenna geiran sum heild, tí inntøkur og útreiðslur hækka eins nógv.

Ein háttur at gera broytingina inntøkuneutrala fyri land og kommunur er, at lata hækkaða skattafrádráttin hjá pensjónistum vera ein skattafrádrátt í kommunuskattinum.

Ójavnir millum pensjónistar í ymsum kommunum:

Um allar pensjónir verða gjørdar skattskyldugar, so fara sera ójövnu kommunuskattaprosentini at gera, at pensjónistar í ymsum kommunum fara at hava ymisk livikor.

Arbeiðsbólkurin skal tí mæla til, at kommunuskattaprosentið hjá persónum yvir pensjónsaldur ongantíð kann vera yvir 20 prosent.

Til 4: Broyta mótrokning í almannapensjónini í mun til aðra inntøku

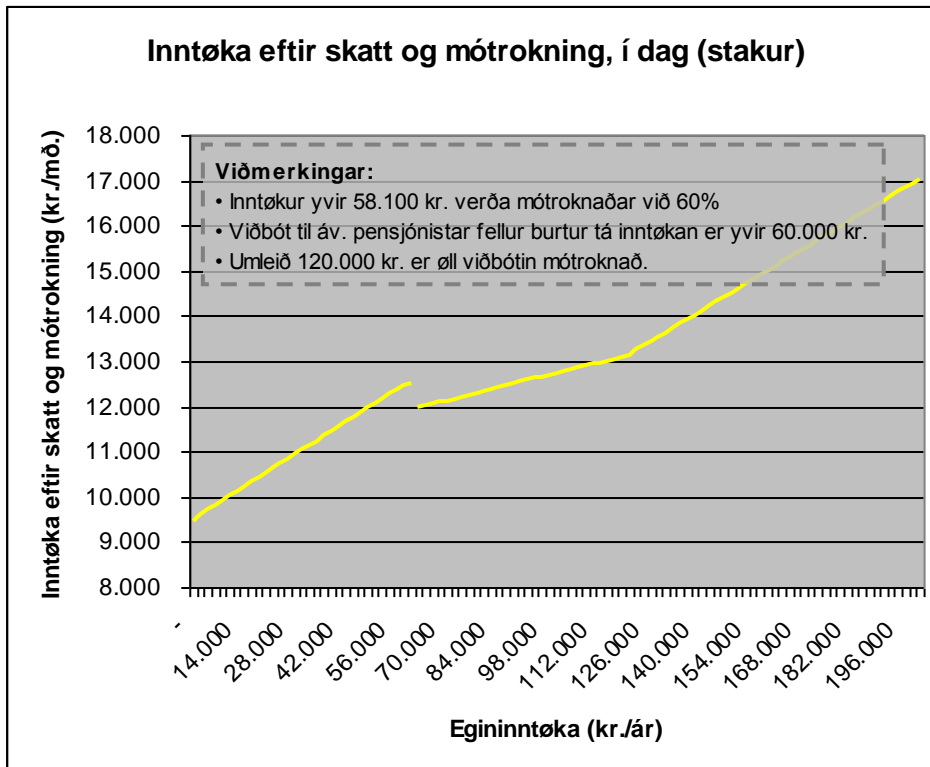
Í dag kann ein pensjónistur forvinna 58.100 kr./ár (2009) uttan at verða mótroknaður í viðbótini. Av tí, sum hann forvinnur omanfyri 58.100 kr., verður hann mótroknaður 60 prosent. Hetta merkir, at pensjónisturin missir 6.000 kr. av viðbótini fyri hvørjar 10.000 kr., hann forvinnur omanfyri 58.100 kr. Av restinntøkuni - teimum 4.000 kr. sum eru eftir - rindar borgarin 27 prosent í skatti. Hetta merkir, at hann hevur minni enn 30 prosent eftir av tí inntøkuni sum fer upp um 58.100 kr./ár. Harumframt missir borgarin alla viðbótina til ávísar pensjónistar (7.000 kr./árið) um so er, at inntøkan fer upp um 60.000 kr./ár.

Verandi skipan førir sostatt til, at ein persónur, sum longu hevur forvunnið sær 59.999 kr., og sum velur at forvinna sær 60.000 kr. aftrat, bert hevur 8.000 kr. eftir av teimum eyka 60.000 kr. Hetta svarar til ein effektivan marginals-katt á 87 prosent.

Skipanin í dag førir til, at pensjónistar ikki arbeiða so nógv, sum hugur og orka eru til, men meira við atlit til í hvønn mun teir kunnu rokna við at missa av almennum veitingum, um teir arbeiða. Skipanin við einari so harðari mótrokning ger, at pensjónistar onki insitament hava at arbeiða frá inntøkum umleið 60.000 kr./ár til

120.000 kr./ár. Bert pensjónistar, sum hava inntøkur væl undir 60.000 kr./ár og pensjónistar við fullari inntøku á 120.000 kr./ár, hava nakað insitament til at arbeiða.

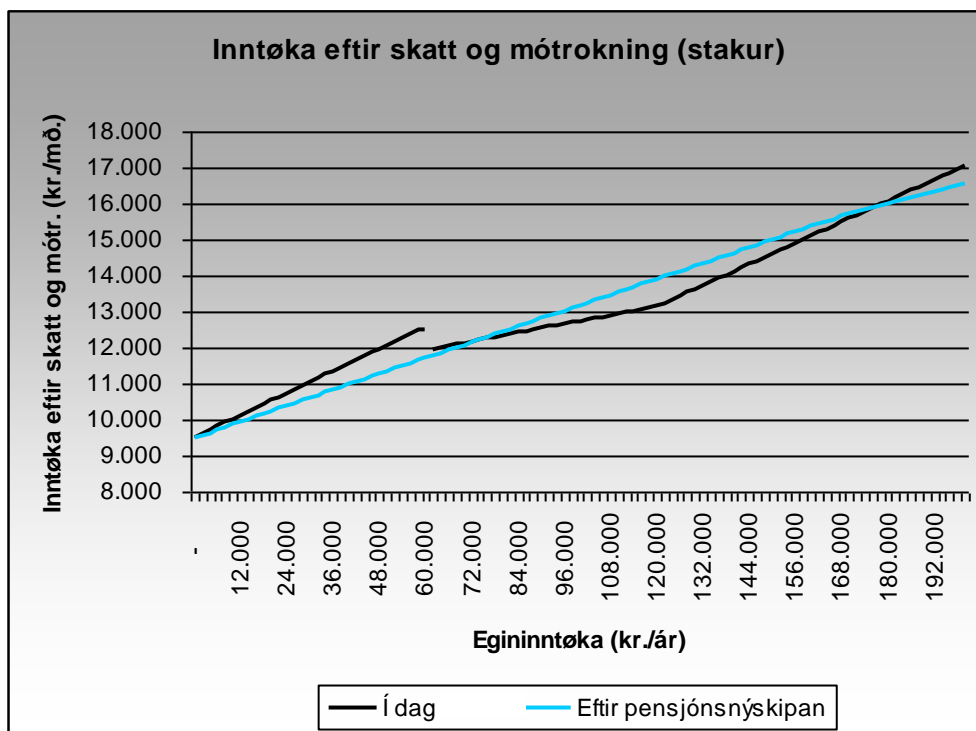
Mælt verður tí til, at mótrokningin verður lækkað úr 60% niður í 25%, soleiðis at tað altíð loysir seg at arbeiða og at spara upp til eftirløn. Mælt verður eisini til, at mótrokning byrjar frá fyrstu krónu soleiðis, at pensjónistar í øllum inntøkuflokkum hava sama insitament til at arbeiða, og soleiðis at tað ikki verða skattamørk og mótrokningarmørk, sum avgera, um pensjónistar vilja arbeiða, men heldur hugurin og orkan hjá tí einstaka pensjónistinum at vinna sær nakrar krónur og geva eitt ískoyti til samfelagið.

Mynd 6: Pensjónsskipan í dag. Vísir hvussu samlaða inntøkan eftir skatt og mótrokning hjá einum stakum pensjónisti broytist, so hvørt sum egininntøkan hjá pensjónistinum veksur.

Mynd 6 vísir, hvussu samlaða pensjóns- og arbeiðsinntøkan eftir mótrokning og skatt broytist, so hvørt sum pensjónisturin hevur egna inntøku. Myndin vísir sum omanfyri nevnt, at pensjónisturin nærur ongan vinning fær av at forvinna sær úr 60.000 kr./ár upp í 120.000 kr./ár.

Mynd 7 vísir, hvussu samlaða pensjóns- og arbeiðsinntøkan eftir mótrokning og skatt broytist, um mótrokningin verður 25 % samanbórið við verandi 60 % mótrokning. Myndin vísir, at ein meira lagalig mótrokning ger, at pensjónistar í øllum inntøkuflokkum hava eitt insitament til at arbeiða.

Mynd 7: Inntøka eftir skatt og mótrokning, áðrenn og eftir pensjónsnýskipan (Stakur).

Í talvunum 20 og 21 eru gjörðar samanberingar millum verandi skipan og nýskipanaruppskotið. Talvurnar vísa sum áður nevnt, at nýggja skipanin ger, at pensjónistar í øllum inntøkuflokkum fara at hava insitament til at arbeiða.

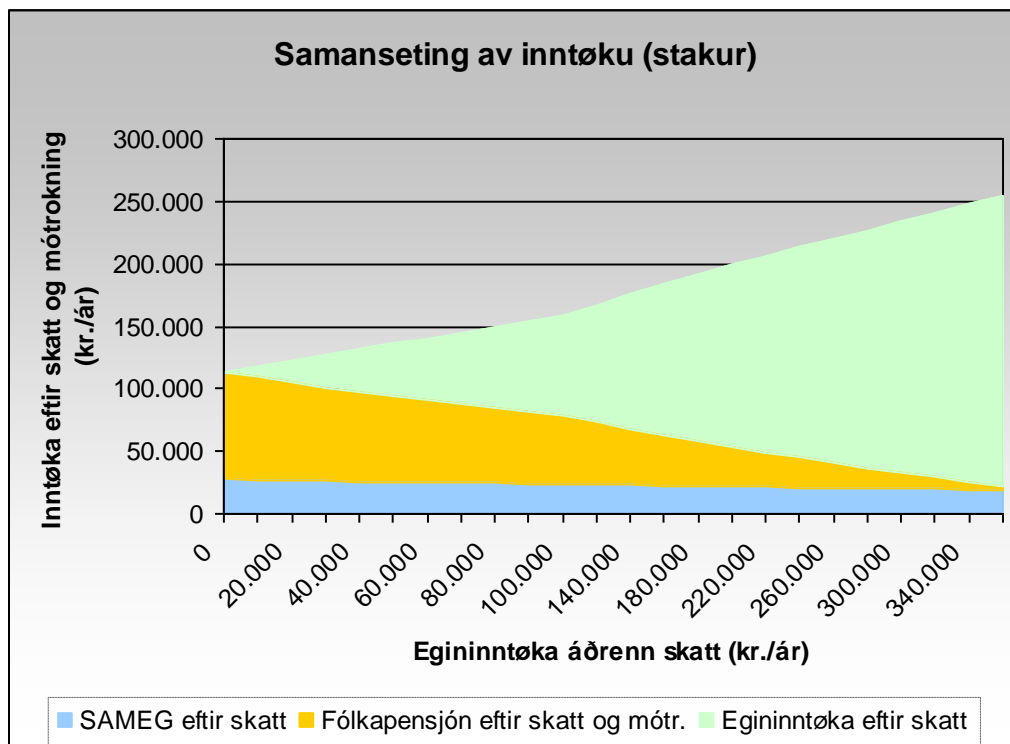
Talva 20: Inntøka eftir skatt og mótrokning, áðrenn og eftir nýskipan (Stakur).

Onnur inntøka enn almanna-pensjón kr./ár	Verandi almannapensjón				Við broytingaruppskoti			
	Grund-upphædd og SAMEG	Viðbøtur	Skattur	Inntøka eftir skatt og mótr. kr./mð.	SAMEG	Fólka-pensjón	Skattur	Inntøka eftir skatt og mótr. kr./mð.
0	6.669	3.659	846	9.482	2.500	7.828	846	9.482
10.000	6.669	3.659	1.138	10.023	2.500	7.620	1.087	9.866
20.000	6.669	3.659	1.460	10.535	2.500	7.411	1.329	10.249
30.000	6.669	3.659	1.781	11.047	2.500	7.203	1.586	10.617
40.000	6.669	3.659	2.103	11.558	2.500	6.995	1.846	10.982
50.000	6.669	3.659	2.425	12.070	2.500	6.786	2.106	11.347
60.000	6.669	3.564	2.710	12.523	2.500	6.578	2.366	11.712
70.000	6.669	2.470	2.838	12.134	2.500	6.370	2.626	12.077
80.000	6.669	1.970	2.967	12.339	2.500	6.161	2.886	12.442
90.000	6.669	1.470	3.096	12.543	2.500	5.953	3.146	12.807
100.000	6.669	970	3.229	12.744	2.500	5.745	3.406	13.172
150.000	6.669	-	4.558	14.611	2.500	4.703	4.706	14.997
200.000	6.669	-	6.292	17.044	2.500	3.661	6.245	16.583
250.000	6.669	-	8.325	19.177	2.500	2.620	7.920	18.033
300.000	6.669	-	10.558	21.111	2.500	1.578	9.595	19.483
350.000	6.669	-	12.792	23.044	2.500	536	11.270	20.933
400.000	6.669	-	15.025	24.977	2.500	-	13.216	22.617

Talva 21: Inntøka eftir skatt og móttroking, áðrenn og eftir nýskipan (Giftur).

Onnur inntøka enn almanna-pensjón kr./ár	Verandi almannapensjón				Við broytingaruppskoti			
	Grund-upphædd og SAMEG	Viðbøtur	Skattur	Inntøka eftir skatt og mótr. kr./mð.	SAMEG	Fólka-pensjón	Skattur	Inntøka eftir skatt og mótr. kr./mð.
0	5.813	2.670	655	7.828	2.500	5.983	655	7.828
10.000	5.813	2.670	885	8.431	2.500	5.775	896	8.212
20.000	5.813	2.670	1.193	8.957	2.500	5.566	1.138	8.595
30.000	5.813	2.670	1.514	9.469	2.500	5.358	1.379	8.979
40.000	5.813	2.670	1.836	9.980	2.500	5.150	1.620	9.363
50.000	5.813	2.373	2.158	10.195	2.500	4.941	1.861	9.747
60.000	5.813	2.278	2.443	10.648	2.500	4.733	2.120	10.113
70.000	5.813	1.778	2.571	10.853	2.500	4.525	2.380	10.478
80.000	5.813	1.278	2.700	11.058	2.500	4.316	2.640	10.843
90.000	5.813	778	2.829	11.262	2.500	4.108	2.900	11.208
100.000	5.813	278	2.957	11.467	2.500	3.900	3.160	11.573
150.000	5.813	-	4.558	13.755	2.500	2.858	4.460	13.398
200.000	5.813	-	6.292	16.188	2.500	1.816	5.777	15.206
250.000	5.813	-	8.325	18.321	2.500	775	7.452	16.656
300.000	5.813	-	10.558	20.255	2.500	-	9.271	18.229
350.000	5.813	-	12.792	22.188	2.500	-	11.504	20.163
400.000	5.813	-	15.025	24.121	2.500	-	13.737	22.096

Eitt rokniark verður lagt á heimasíðuna hjá Fíggjarmálaráðnum, har tað ber til hjá pensjónistum at útrokna sínu persónligu inntøku eftir skatt og móttroking. Um ein setur inn persónligu inntøkuna frá arbeiði og eftirlønaruppsparing, so verður inntøkan eftir skatt og móttroking útroknað.

Mynd 8: Samanseting av inntøku eftir skatt og móttroking við vaksandi egininntøku. Skatturin er byttur lutfalsliga í mun til tey 3 inntøkusløgini.

Samtíðarmótrokningarskipan og skiftiskipan:

Í uppskotinum verður mælt til 25 % mótrokning. Ein skipan við mótrokning á 25 % frá fyrst forvunnu krónu ger, at eitt sera stórt tal av borgarum skulu mótroknað. Sum er, verður bert ein lítil partur av pensjónistunum mótroknaðir. Um øll arbeiðsvirkin skulu hava sína egnu uppsparðu eftirløn, so má roknað við, at nærum øll skulu mótroknað sum frá líður.

Sum er verður øll mótrokning framd manuelt við umrokning av pensjónum. Hetta ger, at nógv arbeiði stendst av mótrokning. Harumframt fer umrokningin fram árið eftir inntøkuárið, so mótroknað verður í pensjónsviðbótini árið eftir inntøkuárið.

Mælt verður til at gera eina automatiska mótrokningarskipan, sum virkar á sama hátt sum samtíðarskattaskipanin. Fyrimunurin verður, at mótrokningin verður gjørd automatiskt og uttan pappírsarbeiði og at hon fer fram í sama ári, sum inntøkan verður forvunnin.

Tað tekur drúgva tíð at gera eina automatiska samtíðarmótrokningarskipan.

Inntil ein samtíðarmótrokningarskipan kann fáast til vega verður mælt til, at mótroknað verður við 30 % í allari inntøku yvir 24.000 kr. um árið. Ein tílík mótrokning ger tað neyðugt at mótrokna hjá munandi færri pensjónistum, enn um mótroknað verður frá fyrstu krónu.

Mótrokning millum hjúnafelegar.

Arbeiðsbólkurin hevur viðgjørt spurningin um mótrokning í pensjón hjá einum hjúnafelega fyri inntøku hjá hinum hjúnafeleganum.

Arbeiðsbólkurin heldur, at tað í nógvum førum kann vera sera óheppið, um mótroknað verður millum hjúnafelegar. Serliga óheppið er tað, tá aldursmunur er millum hjúnafelegar og tann hjúnafelegin, sum er pensjónistur, verður mótroknaður fyri inntøku hjá hjúnafeleganum, sum enn ikki er pensjónistur. Havast skal í huga, at viðbótin fyri gift verður 6.000 kr. um mánaðin, t.e. 72.000 kr. um árið. Eitt gift par, har aldursmunurin er sjeý ár, fær sostatt eina hálva milliún minni í pensjón í tey sjeý árinum tilsamans, enn eitt par sum livir saman sum sambúgvar.

Havast skal eisini í huga, at gift pør longu frammanundan fáa 40.000 kr. minni í pensjón um árið enn tvey, sum liva saman sum sambúgvar.

Tvey atlit eru at taka í mótrokningarspurninginum millum hjúnafelegar. Annað atliti er javnstøða millum ymsar hættir at liva saman. Arbeiðsbólkurin hevur ikki til uppgávu at gera nakað tilmæli um hendan spurning.

Hitt atliti er, í hvønn mun henda mótrokningin ávirkar arbeiðsútboðið og uppsparingarhugin. Arbeiðsbólkurin metir, at mótrokningin ávirkar arbeiðsútboðið og uppsparingshugin negativt.

Mælt verður tí til, at avtaka mótrokningina millum hjúnafelegar.

Til 5: Javna almannapensjónir við lønarjavning minus 1%

Vansar við verandi skipan.

Í dag verða viðbøturnar í fólkapensjónini javnaðar við 3 prosentum um árið, meðan grundupphæddin ikki verður javnað. Henda skipan stavar upprunaliga frá tíðini áðrenn vit høvdu eitt nýtiligt prístal.

Viðbøturnar eru umleið 46 prosent av fólkapensjónini, og grundupphæddin er um 54 prosent. Ein javning av viðbótunum við 3 prosentum um árið svarar til, at samlaða fólkapensjónin verður javnað við 1,4 prosentum um árið.

Verandi skipanir, har lítil prísjavning hevur verið í skipanini, hevur ført við sær, at pensjónirnar hava staðið í stað í nógv ár, og síðani eru hækkaðar í stórum lopum, tí tær vóru komnar ov langt afturum gongdina í vanligu lønunum.

Arbeiðsbólkurin heldur tí, at tað er betri bæði fyri framtíðar pensjónistar og fyri almennu myndugleikarnar at fáa eina skipan, har lættari er at síggja, hvussu gongdin í upphæddunum verður í framtíðini, so tað verður lættari at ráðleggja fyri framtíðina, bæði fyri tann einstaka og fyri myndugleikarnar.

Javningarskipan hjá SAMEG.

Útgjaldið frá SAMEG hefur higartil í minsta lagi verið prístalsjafnað. Arbeidsbólkurin hefur bert viðgjört, hvørja javningarskipan er best at nýta til fólkapensjónina, men hefur ikki viðgjört, hvør javningarskipan er hóskandi fyri SAMEG.

Prístalsjavning móttvegis lønarjavning.

Arbeidsbólkurin hefur umhugað, um tað er best at nýta eina skipan, sum byggir á prístalsjavning ella eina, sum byggir á lønarjavning.

At pensjónirnar vera prístalsjafnaðar merkir, at pensjónirnar vera hækkaðar, so hvørt sum kostnaðarstöðið hækkar, so pensjónistar fáa fult endurgjald fyri økingar í livikostnaðinum.

Vansin við prístalsjavning er fyri myndugleikarnar, at prístalið stundum hækkar knappliga orsakað av oljuprís-hækkingum. Við slíkum prís-hækkingum fylgir ofta búskaparlig afturgongd, og myndugleikar hava tí torført við at geva endurgjald fyri slíkar prís-hækkingar. Vanliga føra oljuprís-hækkingar til lækking í livistøðinum í øllum samfelagnum, sum bert verður vunnið inn aftur við lønarhækkingum komandi sáttmálaskeiðini.

At pensjónirnar vera lønarjafnaðar merkir, at pensjónirnar fylgja gongdini í lønarlagnum. Harvið fáa pensjónistar lut í tí produktivitetsvøkstri sum er í samfelagnum annars. Tað er helst eisini ein fyrimunur fyri myndugleikarnar, at pensjónsupphæddirnar ikki broytast so knappliga og so nógv, sum tær gera um pensjónsupphæddirnar vera prístalsjafnaðar.

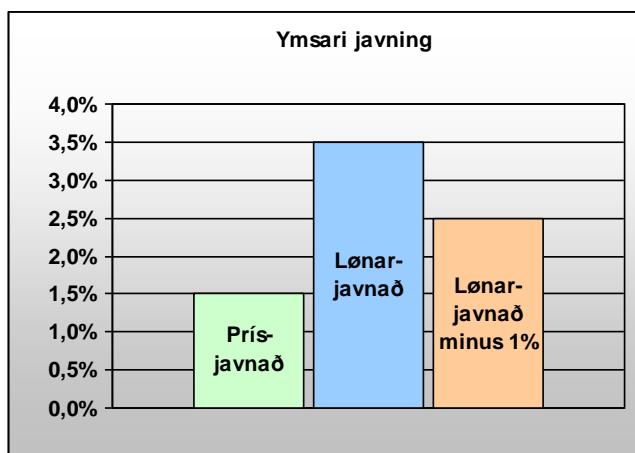
Lønarjavning er ein dýrari háttur at javna pensjónir enn prístalsjavning fyri landskassan, tí yvir eitt áramál hækka lønirnar vanliga meir enn prístalið, soleiðis at reallønin hjá løntakarum hækkar. Fyri pensjónistin merkir hetta, at við prístalsjavning fær hann endurgjald fyri økingar í kostnaðarstöðinum, men hinvegin má roknast við, at lønirnar veksa skjótari enn prístalið, og tí merkir prístalsjavning, at munurin millum lønarinntøkur og pensjónir økist.

Sum áður nevnt so er gongdin í lønum meira jøvn enn gongdin í prístalinum. Ein skipan, sum byggir á lønarjavning, førir tí til, at lættari verður at gera ætlanir fyri framtíðina, enn um prístalsjavning verður nýtt. Ein fyrimunur fyri myndugleikarnar er, at lønarjavning førir við sær, at pensjónir bert verða jafnaðar í tann mun ein hefur framgongd í búskapinum og reallønunum.

Tilmæli:

Mælt skal tí verða til eina skipan, ið byggir á lønarjavning, men sum tó ikki veitir fulla lønarjavning av pensjónum.

Mælt verður til, at pensjónir verða jafnaðar við lønarhækkingini hjá ófaklærdum arbeiðara frádrigin gjöld til eigna eftirløn vm. minus eitt prosent. Mælt verður sostatt til, at jafnað verður við hækkingini av útgoldnari løn hjá arbeiðara minus eitt prosentstig.¹¹

Mynd 9: Mynd av ymsum javningarprinsippum.

¹¹ Av tí at mælt verður til, at almappensjónirnar skulu javnast við lønarjavningini minus 1%, kann tað verða neyðugt, at endurskoða skipanina um 10-20 ár, soleiðis at politikarnar kunnu taka støðu til, um dekningsgradurin hjá pensjónistunum framvegis er hóskandi.

Í útrokningunum er roknað við lönarhækking á 3,5 % árliga, og við inflatióin á 1,5 % árliga. Hetta svarar til, at reallönnin hækkar 2 % árliga. Verða hesar fyrirtreytir nýttar til at javna pensjónirnar við, so hækka pensjónirnar við 2,5 % árliga. Verður inflatióin á 1,5 % frároknað, so merkir hetta, at pensjónin realt veksur 1%. Undir vanligum umstøðum merkir hendan skipan, at pensjónsjavningin er eitt stað millum eina lönarjavning (sum hevði givið 3,5 %) og eina prísjavning (sum hevði givið 1,5%).

Til 6: Livitíðarindeksa pensjónsaldurin

Síðan fólkpensjónin varð sett í verk í 1959, hevur pensjónaldurin verið 67 ár. Tá var restlivitíðin hjá 60ára gomlum um 18 ár (donsk töl), t.e. fólk livdu umleið, til tey vóru 78 ár og livdu sostatt sum pensjónistar í umleið 11 ár. Pensjónsaldurin er framvegis 67 ár, men restlivitíðin hjá 60 ára gomlum er nú 22 ár, t.e. fólk liva, til tey eru 82 í meðal og liva tí nú 15 ár sum pensjónistar. Tá líður móti 2050 fara fólk væntandi at liva til tey eru 86 ár í miðal og koma sostatt at liva í 19 ár sum pensjónistar. Sostatt er væntaða pensjónstíðarskeiðið munandi longt og fer alsamt at gerast longri. Hetta leggur stórt trýst á almennu útreiðslurnar. Fyri at fáa eina fíggjarliga haldføra skipan verður mælt til at hækka pensjónsaldurin í mun til hækkingi restlivitíðina hjá 60 ára gomlum.

Um pensjónsaldurin hækkar, so hvørt sum restlivitíðin hjá 60 ára gomlum økist, so førir hetta við sær, at fólk fáa eins nógv ár sum pensjónistar í framtíðini, sum tey fáa nú.

Í altjóða metingum verður roknað við, at restlivitíðin hjá 60 ára gomlum økist við 1 ári fyri hvørji 10 árum orsakað av sunnari lívshátti og betri heilsuviðgerðarhættum. Uppskotið førir sostatt við sær, at pensjónsaldurin verður um 68 ár í 2017, um 69 ár í 2027, og 70 ár í 2037.

Uppskotið byggir á trinnar langtíðartrendir í heilsuni og arbeiðslívinum hjá fólki í framkomna heiminum. Fyrsti trendurin er, at livitíðin hjá fólki støðugt hækkar. Annar er, at eisini tann livitíðin, har fólk hava góða heilsu og eru væl fyri fysiskt, støðugt leingist. Fólk um 70 ára aldur eru munandi betri fyri nú enn fyri einum ættarliði síðani. Triði trendurin er, at støðugt færri arbeiðspláss krevja fysiskt tungt arbeiði, og at ein tí kann rokna við, at fólk kunnu arbeiða nøkur ár longur enn fyrr.

Undantøk eru sjálvandi, har ein ikki kann rokna við, at fólk kunnu arbeiða so langt áramál. Nevnast kunnu nógv arbeiði umborð á skipi, arbeiði á fiskavirkjum og tyngri arbeiði innan røkt. Tey, ið ikki kunnu røkja arbeiði av heilsuávim, hava í dag rætt til fyritiðarpensjón, og henda skipan verður í stóran mun nýtt av fólki sum hava havt tungt fysiskt arbeiði. Roknast má við, at framvegis verður brúk fyri hesi skipan. Komið er fram í fundum við áhugapartarnar, at málsviðgerðin er sera drúgv í málum, har søkt verður um fyritiðarpensjón, eisini hjá persónum yvir 60 ár. Arbeiðsbólkurin skal tí mæla til, at Almanaráðið kannar, um málsviðgerðin hjá 60 ára gomlum og eldri kann gerast lættari, enn hon er í dag.

Sæð yvir eitt longri áramál má rokna við, at prosentparturin av teimum, sum hava lætt fysiskt arbeiði, støðugt økist, og at tað tí verða færri, ið hava fyritiðarpensjón fyri neyðini. Sæð yvir eitt longri áramál verður talið á teimum, sum kunnu arbeiða aftaná 67 ára aldur, munandi størri enn í dag.

Fleiri lond hava knýtt miðallivaldur og pensjónsaldur saman, soleiðis at pensjónsaldurin hækkar við hækkingi miðallivaldri. Hesi eru t.d. Svøríki, Finland og Danmark. Men nevntast skal eisini, at hesi lond í dag hava ein lægri pensjónsaldur enn Føroyar.

Mælt verður til, at hækka pensjónsaldurin við 1 ári fyri hvørji 10 ár. Fyri at gera hækkingina rímiliga lætta at umsita, verður mælt til at hækka pensjónsaldurin við einum ári í senn. Pensjónsaldurin hækkar sostatt 0,5 ár í 2012, 0,5 ár í 2017, 0,5 ár í 2022, 0,5 ár í 2027 o.s.fr.

Í uppskotinum er pensjónsaldurin settur at hækka javnt uttan mun til, um livialdurin hækkar skjótari ella seinni, enn roknað er við. Tøl frá øðrum londum vísa, at livialdurin ikki hækkar javnt, men at hann hækkar í smærri og størri lopum, t.d. er restlivitíðin hjá 60 ára gomlum í Danmark hækkað 2 ár seinastu 10 árin. Hildið verður tí, at tað er betri frammanundan at fastleggja eina javna gongd í pensjónsaldinum, so fólk kunnu leggja sær pensjónstilveruna til rættis heldur enn, at myndugleikarnir knappliga noyðast at hækka pensjónsaldurin óvæntað.

Um livialdurin verður nógv øðrvísi enn tað, sum roknað er við, ber altíð til hjá myndugleikunum at gera tillagingar av gongdini í pensjónsaldrinum eftir eitt áramál, tí um livialdurin ikki hækkar, so er ikki neyðugt at hækka pensjónsaldurin.

Talva 22: Hækking av pensjónsaldri.

	Hækking av pensjónsaldri	Pensjónsaldur
2010	0	67
2011	0	67
2012	0,5	67,5
2013	0	67,5
2014	0	67,5
2015	0	67,5
2016	0	67,5
2017	0,5	68
2022	0,5	68,5
2027	0,5	69
2032	0,5	69,5
2037	0,5	70
2042	0,5	70,5
2047	0,5	71

9.4 Broytingar í Súlu 2 og 3: Persónlig uppsparing og frí uppsparing

9.4.1 Tríggir vansar við verandi uppsparingarmynstri

Tríggir stórir vansar eru við verandi lóggávu og uppsparingarmynstri. Fyrsti vansin er, at vit í Føroyum eru byrjað ov seint at spara upp til pensjón. Annar vansin er, at ov fá spara upp, og at nógvir av uppspararunum spara ov lítið upp. Triðji vansin er, at tann uppsparingin, ið fer fram, er soleiðis samansett, at hon ikki tryggjar uppspararunum fíggjarliga trygg ellisár.

1. Føroyingar eru byrjaðir ov seint at gera eftirlønarpensparingar.

Onnur lond hava gjørt eftirlønareftirgávu fyri langari tíð síðan og hava nú stóra eftirlønarpensparing. Ísland og Danmark hava eftirlønarpensparingar sum svara til 400.000 kr. fyri hvønn íbúgva, meðan føroyska uppsparingin bert er 100.000 kr. fyri hvønn íbúgva. (Talva 15 í kapitli 8).

Tann líttla uppsparingin ger, at vit í Føroyum noyðast at tryggja okkum, at tey, sum enn ikki eru komin í gongd við at gjalda inn til eftirlønarpensparing skjótt koma í gongd, og at inngjaldsprosentin verður støðugt vaksandi.

2. Fleiri samfelagsbólkar mugu fáa eftirlønarskipanir, ið byggja á uppsparing.

Fleiri og fleiri samfelagsbólkar eru farnir undir persónligar eftirlønarpensparingar seinnu árinum. Tó eru framvegis nógv, sum als ikki gjalda ella sum gjalda alt ov lítið til eftirlønarendamál.

Ein stórir partur av løntakarunum hava persónligar eftirlønarpensparingar, sum ein part av teirra setanartreytum. Tey flestu, sum hava tílíka avtalu, hava gjørt hana sum ein part av kollektivum lønarsáttmála, sum fakfelag teirra hevur gjørt við arbeiðsgevarasiðuna. Um løntakarar hava eina hóskandi eftirlønarskipan, er tí í stóran mun ein spurningur, um tey eru skipaði í fakfelag, og ein spurningur um, hvørt av fakfeløgnum tey eru skipaði í. Higartil hevur spurningurin um løntakarar hava eina hóskandi eftirlønarskipan tí verið ein spurningur millum partarnar á arbeiðsmarknaðinum. Ein stórir partur av fakfeløgnum hava ella eru um at fáa eitt hóskandi uppsparingarprosent.

Tó eru enn nøkur fakfeløg, sum ikki eru komin rættiliga í gongd við at gjalda nakran munagóðan part av inntøkuni inn til eftirlønarpensparing.

Tann bólkurin, sum stendur uttanfyri fakfeløg, hevur aloftast alt ov lítla ella als onga pensjónsuppsparing. Mett eftir donskum kanningum eru tað serliga fólk, ið arbeiða á smáum arbeiðsplássum í tænastráttinum, sum ikki spara upp til eftirløn. T.d. kunnu nevntast húsvagnsforarar, handilsfólk í kioskum og smærri handlum, starvsfólk á matstovum og á gistingarhúsum.

Fólk, sum ikki hava fast tilknýti til arbeiðsmarknaðin, sum ikki hava fastløn arbeiði og sum ofta eru uttan arbeiði, koma eisini at fáa eina ov lítla eftirlønarsuppsparing. Hetta kunnu vera ófaklærd, sum ofta eru uttan arbeiði. Talan kann eisini vera um fólk, sum fáa fyrítíðarpensjón, og sum í skiftandi mun hava eina inntøku umframt fyrítíðarpensjónina. Somuleiðis kann vera talan um fólk, sum í longri tíðarskeið liva av sosialum veitingum.

Sjálvstøðug vinnurekandi hava ofta onga serstaka eftirlønarsuppsparing. Um fyrítøkan er nakað verd, so kann hon seljast, tá hin vinnurekandi nærkast pensjónsaldri, og hin vinnurekandi kann útvega eina eftirlønarskipan fyri peningin. Hinvegin kann eisini vera, at fyrítøkan er lítið ella einki verd, og at hin vinnurekandi tískil onga pensjónsskipan hevur.

Á henda hátt verður tað altíð ein partur av fólkinum, ið onga uppsparing fer at hava.

3. Føroyska uppsparingin má leggjast um til ratueftirlønir og lívlangar veitingar

Stórir partur av føroysku eftirlønarsuppsparingini er uppsparing í kapitaleftirlønir. Fýra stórir trupulleikar eru við hesum eftirlønnum:

1. Fyrsti trupulleikin er, at kapitaleftirlønir kunnu koma til útgjaldingar við 60 ára aldur. Sostatt skundar henda eftirløn fólk at gevast tíðliga at arbeiða. Ein av málsetningunum við hesum eftirlønareformi er at tilskunda fólk at vera longri á arbeiðsmarknaðinum. Eftirlønir, ið koma til útgjaldingar áðrenn 67 ára aldur, stríða tí beinleiðis móti teimum neyðugu tillagingunum av føroyska arbeiðsmarknaðinum.
2. Annar trupulleikin er, at eingin trygd er fyri, at uppsparði peningurin verður nýttur at tryggja uppspararanum ellisárini við einari javnari inntøku. Uppspararin veit ikki, hvussu langa tíð hann ella hon eiga eftir og hevur tí kanska ongan pening eftir, tá fá ár eru farin.
3. Triði trupulleikin er, at kapitaleftirløn fær fullan frádrátt (ofta 57 %) við inngjald, men bert verður skattað við 35% við útgjald. Hetta merkir, at hóast kapitaleftirløn ikki tænar endamálinum um at geva uppspararanum eina varandi inntøku, so er hon hitt mest fyrimunarliga slaggið av uppsparing.
4. Fjórði trupulleikin er, at fólk við miðal og góðari inntøku og sum hava fíggarorku at spara upp til eina stóra eftirløn, gera hetta, men er talan um kapitaleftirløn, kunnu tey framvegis krevja fulla pensjón frá landskassanum.

Eitt av endamálinum við at umskipa eftirlønarviðurskiftini er at skipa so fyri, at fólk í framtíðini í hovuðsheitum fara at liva av egnari uppspardari eftirløn í eftirlønarárunum.

Útrokningar vísa, at við einum inngjaldsprosentum á 15 %, har 10 % verða góldin til eftirlønarsuppsparing, har helvtin er lívlang veiting og helvtin er 15 ára ratueftirløn so gevur hetta eitt dekningsprosent av endalønini á umleið 30 prosent. Við einum so lágum væntaðum dekningsprosentum er ikki rúm fyri at lata uppsparing fara til aðrar eftirlønarformar enn lívlangar veitingar og ratueftirlønir.

Av tí at landskassin stuðlar eftirlønarsuppsparing sera nógv, er tað týðandi, at uppsparingin veruliga fer til at tryggja, at fólk hava nakað at liva fyri í nógv ár eftir, at tey eru vorðin pensjónistar.

Fólk kunnu sjálvandi spara upp til kapitaleftirlønir um tey hava hug til tess, men tað er frá landskassans sjónarmiði ikki rætt, at landskassin stuðlar kapitaluppsparing við stórum frádrátt í inntøkuni og lágum skatti.

Kapitaleftirløn tryggjar ikki á nakran hátt, at uppspararin hevur nakað at liva av í nógv ár sum pensjónistur, og landskassin má tí rokna við at taka sær av øllum uppspararanum við kapitaleftirløn, tá peningurin er uppbrúktur.

Niðurstøðan er, at av tí kapitaleftirlønin ger, at fólk framvegis koma at skula hava meginpartin av pensjónini frá landskassanum, hevur landskassin í framtíðini ikki ráð til at stuðla kapitaleftirløn.

9.4.2 Tilmæli til broytingar í súlu 2 og 3: Lógarbundin uppsparing og frí uppsparing

Í hesum parti verður greitt frá teimum 7 broytingunum í súlu 2 og 3, sum mælt verður til. Talva 23 niðanfyri vísir eitt yvirlit yvir tær 7 broytingarnar.

Talva 23: Mælt verður til at gera hesar broytingar í súlu 2 og 3: Lógarbundin uppsparing og frí uppsparing.

Broytingar í súlu 2 og 3: Lógarbundin uppsparing og frí uppsparing		
Nr.	Broyting	Útgreining
1	15% av inntøkuni skal gjaldast til eftirløn	15% av skattskyldugu inntøkuni skal gjaldast til uppsparingar og tryggingar. Kravt verður tó ikki, at inngjaldið er meira enn 80.000 kr. um árið. Inngjald yvir 15% ella 80.000 kr./ár er sjálvboðið. Goldið verður eisini til eftirløn av inntøku, ið kemur í staðin fyri arbeiðsinntøku, sum t.d. ALS, barsilsgjald og somuleiðis av nøkrum fyritiðarpensjónsveitingum og forsorgarveitingum.
2	Málið er, at minst 2/3 av inngjaldinum fer til uppsparing	Av teimum 15% er tað loyvt at keypa sær tryggingar. Onki krav er um hvussu nógv kann brúkast til tryggingar (t.d. óarbeiðsførstrygging, lívstrygging, hjúnaðfelagatrygging og barnatrygging.). Men málið er, at í miðal skulu 2/3 av inngjaldinum (t.e. minst 10%) fara til uppsparing.
3	Útgjald frá almenna pensjónsaldrinum	Tann persónliga eftirlønarpensjónin kann í fyrsta lagi koma til útgjaldingar frá og við almenna pensjónsaldrinum (í løtuni 67 ár).
4	Í mesta lagi 10 % kapitalútgjald	10 % av samlaðu uppsparingini kann gjaldast sum kapitalútgjald. Fyri lívlanga veiting svarar 1,5 árs veiting til umleið 10 % av kapitalvirðinum. 1,5 árs veiting kann útgjaldast av lívlangari veiting sum kapitalútgjald. Kapitalútgjald verður skattað við 45%.
5	Helvt um helvt av restini til lívlanga veiting og ratueftirløn	Av restini, minst 90 % av samlaðu uppsparingini, skal minst 50% nýtast til eina lívlanga veiting og í mesta lagi 50% til eina ratueftirløn yvir í minsta lagi 10 ár. Tó er ikki neyðugt at tekna eina lívlanga veiting, sum er størri enn arbeiðaraløn, pt. 214.000 kr. árliga.
6	Undantak fyri smáar eftirlønarpensjónir	Er uppsparingin við pensjónsaldur minni enn 100.000 kr., kann hon øll gjaldast sum kapitalútgjald. Er uppsparingin minni enn 400.000 kr., kann øll uppsparingin gjaldast sum ratueftirløn.
7	Sjálvboðin uppsparing yvir 15 %	Kann uppsparast í ratueftirløn ella lívlanga veiting. Við útgjald kann í mesta lagi 20 % takast út sum kapitalútgjald.

Mynd 10 niðanfyri vísir eitt yvirlit yvir súlu 2, lógarbundnu persónligu uppsparingina, og súlu 3, fríu uppsparingina, eftir pensjónsnýskipanina. Reglurnar fyri útgjalding av fríu uppsparingini eru nakað øðrvísi enn fyri lógarbundnu uppsparingina. Øll eftirlønargjöld, sum verða inngoldin við skattafrádrátti frá og við 2010 eru umfataði av nýggju reglunum.

	Súla 2				Súla 3	
	Lógarbundin uppsparing				Frítt	
Uppsparingar-tíðarskeið	15 % uppsparing o.a. av allari skattskyldugari inntøku				Eyka inngjald	
Við útgjald	Maks 10 %	Minst 90% útgjaldast soleiðis:			Maks 20 %	Minst 80 %
	Kapital-útgjald	Minst 50 %	Maks 50 %	Kapital-útgjald	LV ella RE	
		Lívlang veiting	Ratueftirløn			

Mynd 10: Yvirlit yvir lógarbundnu uppsparingina (súla 2) og fríu uppsparingina (súla 3).

Nr. 1: 15% av inntøkuni skal gjaldast til eftirløn

Álagt verður øllum við lóg at gjalda eitt gjald til uppsparingar- og tryggingarendamál, sum í minsta lagi er 15 % av skattskyldugu inntøkuni. Kravt verður tó ikki, at inngjaldið er meira enn 80.000 kr. um árið. Upphæddin verður javnað við lønargongdini. Allar inngjaldingar til lógarbundnu uppsparingina fáa frádrátt sambært rentutryggingarlógini. Inngjaldingar yvir 15% ella 80.000 kr./ár eru sjálvbodar.

Inngjaldast skal til eftirløn av allari skattskyldugu inntøkuni. Umframt løntakarar skulu eisini móttakarar av ymsum veitingum gjalda eftirlønargjald.

Eitt av høvuðsendamálunum við at gera eina lógarbundna persónliga eftirlønuppsparing er, at fáa teir løntakarar, sum ikki hava eina eftirlønartrygging, at fara undir eina slíka uppsparing. Orsøkin til hetta er oftast, at teir ikki eru í fakfelag. Harumframt eru nógvir løntakarar, sum gjalda ov lítið til eftirlønarendamál, tí teir eru uttanfyri arbeiðsmarknaðin í styttri ella longri tíðarskeið. Fyri at teir ikki skulu fáa munandi lægri eftirløn við pensjónsaldur, verður álagt borgarum, sum fáa veitingar, sum koma í staðin fyri mista inntøku, at gjalda eftirlønargjald av hesum veitingum. Sum dømi kunnu nevast fyrítíðarpensjón, arbeiðsloysisstuðul, barnsburðarveiting, sjúkradagpening og aðrar líknandi veitingar. Harumframt kann eisini nevast forsorgarveitingar, sum líkjast hesum veitingum.

Av tí at hesar veitingar vanliga eru smáar, má roknast við, at veitingarnar mugu hækka við inngjaldsprosentinum, og at landskassin og ALS mugu seta pening av til hægri útreiðslur komandi 10 ári.

Tær stóru veitingarútreiðslurnar hjá landskassanum eru:

- Barnsburðarpeningur (uml. 15 mió. kr.) (landskassans arbeiðsgevarapartur)
- Sjúkradagpeningur (uml. 30 mió. kr.)
- Fyrítíðarpensjón (uml. 250 mió. kr.)
- Forsorgarpeningur

Inngjaldið til pensjón verður 3% í 2010 og hækkar upp í tilsamans 15% í 2018. Leysliga mettt hækka útreiðslurnar til veitingar við 5-10 mió. kr. í 2010, og upp í umleið 35 mió. kr. í 2018.

Arbeidsbólkurinn hefur umrætt, um gjaldast skal til eftirløn av øllum fyrítíðarpensjónum. Tveir hævudbólkar av fyrítíðarpensjónistum eru. Teir fyrítíðarpensjónistar sum ongantíð hava havt arbeiði, og teir sum hava havt arbeiði, men sum hava fingið verri heilsu seinni í lívinum.

Arbeidsbólkurinn heldur, at av tí at talan er um eina arbeiðsmarknaðareftirløn, so eigur pensjónsgjald at verða galdið av teimum fyrítíðarpensjónum, sum koma í staðin fyri mista arbeiðsinntøku.

Hinvegin heldur arbeidsbólkurinn ikki, at tað er ráðiligt at gera pensjónsskipanir fyri tey, sum einki tilknýti hava til arbeiðsmarknaðin og sum alt lívið fáa almannaveitingar.

Niðurstøðan er tí, at gjaldast skal ikki pensjónsgjald av øllum fyrítíðarpensjónum. Arbeidsbólkurinn mælir til, at Almennaráðið við stóði í hævudsreglunum omanfyri ger nærri reglur um, hvørjar fyrítíðarpensjónir skulu gjalda eftirlønargjald. Neyðugt er eisini, at Almennaráðið ger reglur um, hvussu inngjald skal veitast av nettaveitingum.

Eisini sjálvstøðug vinnurekandi skulu gjalda eftirlønargjald:

Øll sjálvstøðug vinnurekandi skulu gjalda eftirlønargjald, roknað sum omanfyrinevndu prosentpartar av skattskyldugu inntøkuni.

Nógv sjálvstøðug vinnurekandi hava onga eftirlønarpuppsparing. Stundum so kann tann vinnurekandi selja eina fyrítøku og kann sostatt nýta peningin at keypa sær eina pensjónsveiting, men ofta hefur fyrítøkan einki söluvirði, tá tann sjálvstøðugi gevst. Lógarbundna uppsparingin skal tryggja, at eisini sjálvstøðug vinnurekandi fáa eftirlønartrygging.

Eftirlit:

Pensjónsveitarar kunna eina ferð árliga TAKS um eftirlønarinngjaldingarnar hjá einstaka uppsparanum.

TAKS hefur eftirlit við, at inngjaldið er rætt. Hetta gerast við, at samanbera skattskyldigu inntøkuna í árinum við inngjaldið til eftirløn hjá pensjónsveitanum.

Skiftisskipan:

Av tí at nógv ikki hava nakra eftirlønarskipan í dag, so er neyðugt at gera eina skiftisskipan, har minstainngjaldið verður hækkað ár um ár. Minstainngjaldið verður 3 % í 2010 og hækkar síðani stigvíst við 1,5 prosentstigum árliga, sum víst í niðanfyristandandi talvu 24.

Talva 24: Inngjaldsprosent í skiftisskipan.

	Eftirlønargjald
2010	3,0 %
2011	4,5 %
2012	6,0 %
2013	7,5 %
2014	9,0 %
2015	10,5 %
2016	12,0 %
2017	13,5 %
2018	15,0 %

Eftirlønarskipan kann veljast, tá ein kemur til pensjónsaldur.

Við verandi skipan verður avgjørt longu við inngjald, hvussu nógv skal gjaldast til ratueftirlønir, kapitaleftirlønir og lívlangar veitingar. Tó kann ein áðrenn pensjónsaldur flyta frá kapitaleftirløn til ratueftirløn og víðari til lívlangar veitingar um ein ynskir tað. Hinvegin ber ikki til at flyta frá lívlangum veitingum til ratueftirløn og til kapitaleftirløn.

Við nýggju skipanini verður møguligt at spara upp eina ávísa upphædd til eftirløn og ikki býta uppsparingina sundur til ymsu eftirlønarskipaninar fyrr enn ein kemur til pensjónsaldur.

Tað verður somuleiðis møguligt at gjalda til eina lívsvarandi veiting frá tí ein byrjar at gjalda til eftirløn.

Tann, sum velur at spara upp í eina ósundurgreinaða uppsparing, skal, tá hann kemur til pensjónsaldur, velja, hvussu samansetingin av ymsu eftirlønarskipanunum skal vera. Tað er tó ein treyt fyri frádrátti sambært rentutryggingarlógini at valda samansetingin heldur seg innan fyri ávísar karmar.

Høvuðsreglurnar fyri samansetingini eru, at:

- 1) í mesta lagi 10 % av uppsparingini kann gjaldast út í einum sum eitt kapitalútgjald
- 2) fyri í minsta lagi 50 % av restini verður keypt ein lívlang veiting
- 3) ratueftirløn kann keypast fyri tann eftirverandi partin

Høvuðsgrundgevingin fyri at krevja, at ein ávísar partur skal vera ein lívlang veiting er, at uppsparda eftirlønin í ávísan mun kemur í staðin fyri fólkpensjónina, sum er ein lívlang veiting. Kravið, um at ein partur skal fara til lívlangar veitingar, er tískil grundað við, at ein á henda hátt kann tryggja, at øll hava nakað at liva fyri, eisini um tey verða 90 ár ella eldri.

Greitt verður nærri frá samansetingini av eftirlønnum í pørtunum 4 og 5 í hesum kapitli.

Nr. 2: Málið er, at minst 2/3 av inngjaldinum fer til uppsparing

Av teimum 15% er tað loyvt at keypa sær tryggingar. Onki krav er til hvussu nógv kann brúkast til tryggingar, men málið er, at minst 2/3 av inngjaldinum (t.e. minst 10%) fer til uppsparing.

Í teimum búskaparligu metingunum av pensjónsnýskipanini er roknað við, at 10% av teimum 15 inngjaldsprosentunum fara til uppsparing. Búskaparligu metingarnar eru í kapitli 10.

Nr. 3: Útgjald frá almenna pensjónsaldrinum

Frádráttur verður bert veittur fyri inngjald til skipanir sum geva útgjald frá almenna pensjónsaldrinum (í løtuni 67 ár) og seinni. Landskassin eigur ikki at stuðla eftirlønarskipanum, sum fáa fólk at fara frá áðrenn 67. ár.

Tann persónliga pensjónsuppsparingin kann í fyrsta lagi koma til útgjaldingar frá og við almenna pensjónsaldrinum. Um ein ynskir at bíða við at fáa eftirlønina útgoldna, er hetta møguligt. Tað er tó ein treyt, at persónurin ikki fær almenna fólkpensjón, meðan hann bíðar við at taka út sína egnu uppspardu eftirløn.

Henda fyritleyt er galdandi bæði fyri uppsparing eftir súlu 2 og súlu 3.

Nr. 4: Í mesta lagi 10 % kapitalútgjald

Nakrir uppspararar spara upp í eina uppsparing, har ikki verður avgjørt fyrr enn við pensjónsaldur, hvussu uppsparingin skal býst sundur á ymsu eftirlønarskipaninar. 90 % av hesi uppsparing skal nýtast til lívlanga veiting og ratueftirløn. Tó verður møguligt at fáa eitt kapitalútgjald uppá 10 % av samlaðu uppsparingini.¹²

Aðrir uppspararar gjalda til eina lívlanga veiting heilt frá ungum árum. Fyri lívlangar veitingar svarar 1,5 árs veiting til umleið 10 % av kapitalvirðinum. Fyri at javnseta uppsparing til lívlangar veitingar við aðrar uppsparingar verður loyvt teimum, ið spara upp til lívlanga veiting at fáa eina upphædd, sum svarar til 1,5 árs veiting útgoldna í einum við pensjónsaldur.

Insitamentið til at spara upp í lívlangar veitingar frá byrjan er tí ikki ávirkað.

Kapitalútgjaldið minkar um árligu útgoldnu eftirlønina, men kapitalútgjaldið má ikki minka um samlaða útgjaldstíðarskeiðið.

Broytingin merkir, at kapitaleftirlønin, sum vit kenna hana í dag, verður burtur, men loyvt verður at ein partur av samlaðu uppsparingini verður goldin út í einum við pensjónsaldur.

¹² Hetta er í samsvari við uppskot um broytingar í rentutryggingarlógini.

Sum nevnt fleiri ferðir fyrr, tryggja kapitaleftirlønir ikki, at pensjónistar hava ávís livikor í nógv ár. Tað eru bert ratueftirlønir og lívlangar veitingar, ið tryggja, at fólk hava nakað at liva av í fleiri fylgjandi ár eftir, at tey eru vorðin pensjónistar. Landskassin eigur tí bert at stuðla fólk í at gera eftirlønarskipanir, sum gera at fólk fáa tryggjað eina inntøku í fleiri ár, tá tey gerast pensjónistar.

Møguleikin fyri kapitalútgjaldi var ikki partur av upprunaliga uppskotinum til eina pensjónsnýskipan. Orsøkin til at mælt verður til, at ein partur framvegis kann gjaldast út í einum sum eitt kapitalútgjald, eru:

1. Av tí, at eingin kapitaleftirløn verður í framtíðini, er eitt stórt ynski frá fleiri av áhugapørtunum um at varðveita møguleikan fyri at fáa út eina kapitalupphædd, tá farið verður á pensjón. Arbeidsbólkurin heldur, at um parturin, sum verður goldin í einum, er ein lítill partur so kann góðtakast, at kapitalútgjaldið er ein partur av samansettu eftirlønini, og at hetta í øllum førum er eitt munandi framstig í mun til verandi skipan.
2. Hámarkið á 10 % til kapitalútgjald ger, at ratueftirlønir og lívsvarandi veitingarnar ikki verða ov nógv útholaðar.
3. Skattur á 45% av útgjaldinum tryggjar, at landskassin ikki missir ov nógv í minni skattainntøkum.

Mælt verður til, at tað verður møguligt at fáa eitt kapitalútgjald uppá í mesta lagi 10 % av kapitalvirðinum av uppsparðu lógarbundnu eftirlønini, og at kapitalútgjaldið verður skattað við 45 %.

Nr. 5: Helvt um helvt av restini til lívlanga veiting og ratueftirløn

Minst 90 % av samlaðu uppsparingini er eftir, tá ein persónur hevur fingið eitt kapitalútgjald. Av restini, minst 90% av samlaðu uppsparingini, skal minst 50% nýtast til eina lívlanga veiting og í mesta lagi 50% til eina ratueftirløn yvir í minsta lagi 10 ár.

1. Býti millum eftirlønarskipanir fyri uppspararar við ósundurgreinaðari uppsparing.

Er uppspart til ósundurgreinaða uppsparing, so kunnu 10 % útgjaldast í einum, tá komið er fram til pensjónsaldur. Av restini skal minst 50% av kapitalvirðinum nýtast til eina lívlanga veiting og í mesta lagi 50% kann nýtast til eina ratueftirløn yvir í minsta lagi 10 ár.

2. Býti millum eftirlønarskipanir fyri uppspararar, ið hava spart upp til lívlanga veiting frá byrjan.

Er uppspart til eina lívlanga veiting frá byrjan, so kunnu umleið 10 % gjaldast út í einum. Hetta verður gjørt við, at útgjald svarandi til 1,5 árs útgjöld av lívlangu veitingini kann gjaldast út í einum. Av tí at uppspart er til lívlanga veiting, uppfyllir uppspararin treytina um at minst 50 % av uppsparingini skal fara til lívlanga veiting.

3. Býti millum eftirlønarskipanir fyri uppspararar, sum bæði hava ósundurgreinaða uppsparing og uppsparing til lívlanga veiting.

Tað fara eisini at vera uppspararar, sum ein part av lívinum hava goldið til eina lívlanga veiting og ein annan part av lívinum hava goldið til eina ósundurgreinaða uppsparing. Hesir uppspararar kunnu fáa útgoldið 10 % í einum, av ósundurgreinaðu uppsparingini og 1,5 árs gjald í einum, av lívlangu veitingini.

Av tí sum eftir er, nevniliga ein lívlang veiting og ein ósundurgreinað uppsparing, skal virðið av lívlangu veitingini vera í minsta lagi eins stórt sum virðið av tí, sum verður goldið til ratueftirløn. Hetta er torført at gera hetta á ein hátt, sum øll meta vera objektivt rættur.

Trupulleikin er, at ein uppsparing til eina lívrentu ikki hevur nakað neyvt ásett virðið, júst tí tað er ein rættur til eina veiting. Tað er tó møguligt at gera sundurbýtið so neyvt, at tað er nóg gott at tryggja ætlanina við hesi lóg.

Ásett verður tí, at árliga útgjaldið av lívlangu veitingini skal vera eins stórt sum árliga gjaldið frá ratueftirlønarpartinum, um roknað verður við eina ratueftirløn yvir 15 ár.

Eitt tílíkt sundurbýti tryggjar, at umleið helvtin av uppsparingini fer til lívlanga veiting og umleið helvtin fer til ratueftirløn.

Stærri fleksibilitetur við samansetingu av eftirlønarskipan

Í mun til tey fyrstu uppskotini verður ikki heilt so nógv av uppsparingini sett av til lívlangar veitingar við verandi uppskoti. Møguligt verður nú eisini at keypa lívlangu veitingina, tá komið er fram móti pensjónsaldri. Tað er tí ikki neyðugt at gjalda inn til lívlangu veitingina frá byrjan.

Hendan loysnin er vald at trimum hævudsorsøkum:

Fyrra er, at fleiri fakfeløg vóru sera nógv ímóti lívlangum veitingum, tí inngjald til lívlangar veitingar ikki fellur aftur til familjuna, um uppspararin doyr. Fleiri fakfeløg vóru ímóti at gjalda til lívlanga veiting frá byrjan.

Arbeidsbólkurin hevur tí valt at broyta uppskotið soleiðis, at hin einstaki ikki tørvar at keypa lívlangu veitingina fyrr enn við pensjónsaldur. Harvið varðveitir familjan ognarrættin til alla uppsparingina líka til pensjónsaldur. Tá uppspararin kemur til pensjónsaldur, kann ein partur gerast til ratueftirløn, og hesa uppsparing varðveitir familjan ognarrættin til. Minst helvtin skal tó gjaldast til eina lívlanga veiting. Í arbeiðinum hava tryggingarfólk greitt frá, at til ber eisini at keypa eina trygging til lívlangu veitingina, soleiðis at familjan fær eina upphædd um uppspararin doyr. Henda trygging kostar tó í útgjaldinum.

Samantikið hevur arbeidsbólkurin lagað seg nógv eftir ynskinum hjá fakfeløgnum, um at familjan skal varðveita ognarrættin til uppsparingina.

Í øðrum lagi hevur arbeidsbólkurin ynskt, at kapping skal vera um uppsparingina. Tey fyrstu uppskotini hjá arbeidsbólkinum, har ætlanin var, at stórir partur av uppsparingini skuldi fara til lívlangar veitingar longu frá ungum árum, hevði ikki ført til stóra kapping um uppsparingina, tí bert tryggingarfeløg kunnu veita lívlangar veitingar. Møguleikin fyri at keypa lívlangu veitingina, tá ein er komin fram til pensjónsaldur, ger, at peningastovnar eisini kunnu kappast um eftirlønarpensjónsaldur.

Í triðja lagi so heldur arbeidsbólkurin, at hesar tillagingar gera tað lættari hjá tí einstaka at fáa ta eftirlønarsamanseting, sum hann sjálvur ynskir. Tað er bæði møguligt at gjalda inn til eina lívrentu frá ungum árum, og somuleiðis ber til at varðveita fleksibilitet og ikki velja eftirlønarskipan fyrr enn ein kemur fram móti pensjónsaldri.

Hámark fyri lívlangar veitingar:

Nakrir fáir persónar við sera stórum inntøkum kunnu, um teir ikki ansa eftir, fáa eina so stóra eftirlønarpensjón, at kravið um, at helvtin av upphæddini skal nýtast til eina lívlanga veiting, fer at føra til, at uppspararin fær eina óneyðuga høga lívrentu. Tað er tí gjørd ein regla um, at tað er ikki neyðugt at tekna eina lívlanga veiting, sum er størri enn ein arbeiðaraløn, pt. 214.000 kr. árliga.

Viðmerkjast skal, at um ein persónur ikki sparir meira upp enn í mesta lagi 80.000 kr./ár, sum er hægst kravda inngjaldi, so fær uppspararin ikki eina uppsparing, sum fer at geva ein lívlanga veiting uppá meir enn eina arbeiðaraløn.

Tann persónliga uppsparingin skal veita einstaka uppsparanum eitt rímligt pensjónsútgjald:

Tryggjast skal, at eftirlønarpensjónin gevur ein hóskandi dekningsgrad av endalønini.

Fyri at fáa eina hóskandi eftirløn er neyðugt, at inngjaldið til eftirlønarpensjón og tryggingar tilsamans er í minsta lagi 15 % av lönini. Útrokningar vísa, at um 10 prosent av lönini verða goldnar inn til eftirlønarpensjón í einum arbeiðslívi, og uppsparingin verður býtt í helvt til lívlanga veiting og 10-ára ratueftirløn, so verður uppsparin eftirlønin umleið 35 prosent av seinastu lönini.

Verður ein skipan sett í verk, har allir løntakarar gjalda 10 prosent av lönini til eftirlønarpensjón, so gevur hetta eftir 40 ára uppsparing umleið 35 prosent í dekningsgradi. Um SAMEG og fólkapensjónin (ella partur av henni) verða lögð aftrat, er møguligt at koma nakað upp um 50 %.

Fyri lægru lønirnar verður dekningsgradurin um 60-70 %, tí SAMEG og fólkapensjónin føra til eina góða hækking av dekningsgradinum. Fyri hægri lønirnar verður dekningsgradurin í minna lagi, tí SAMEG og fólkapensjónin geva lítlan dekning í mun til eina høga inntøku. Um uppspararin ynskir ein góðan dekningsgrad, so er meira neyðugt hjá teimum við høgari inntøku at tryggja sær eina góða eftirlønarpensjón.

Fyri fólk, sum hava lága lön og eitt langt arbeiðslív, geva 15 prosent í eftirlønarpensjón eina hóskandi lønardekning um ein roknað við, at ein í framtíðini fær eitt sindur afturat í fólkapensjón og eitt sindur frá SAMEG.

Fleiri bólkar eru tó, sum hava fyri neyðini at gjalda meir enn 15 prosent í eftirlønargjaldi:

- Fyri fólk, sum hava langar útbúgvingar og tí eitt stutt arbeiðslív, er 15 prosent í eftirlønargjaldi ikki nóg mikið, serliga ikki um hugsað verður um, at fólk við longum útbúgvingum ofta hava hægri lön enn miðal.
- Fiskimenn hava ofta góða hýru í eitt tíðarskeið, men kunnu av heilsuávum ikki altíð liva eitt heilt arbeiðslív sum fiskimenn. Teir fara í nógvum førum at hava tørv á hægri inngjaldi enn 15 prosent.
- Kvinnur, sum eru ein munandi part av lívinum heima og ansa børnum, fáa aloftast eisini ein ov lítlan dekningsgrad, um tær bert gjalda 15 prosent av lönini til eftirløn.

15 prosent er tí bert eitt minstamark, og roknast má tí við, at nakrir bólkar fara at gjalda meir til eftirløn enn tey lógarásettu 15 prosentini.

Í appendix 4 verður nærri greitt frá um dekningsgradir.

Nr. 6: Undantak fyri smáar eftirlønarpásparringar

Er tann samlaða pásparringini minni enn 100.000 kr. við pensjónsaldur, kann hon øll gjaldast sum kapitalútgjald. Er tann samlaða pásparringini minni enn 400.000 kr. við pensjónsaldur, kann øll pásparringin gjaldast sum ratueftirløn.

Hetta verður gjørt fyri at minka um umsitingarkostnaðin av nýggju eftirlønarskipanini. Til dømis loysir tað seg ikki at gera lívlangar veitingar fyri helvtina av 400.000 kr., tí kostnaðurin av at gera skipanina er stórir, og upphæddirnar vera ov smábýttar.

Nr. 7: Sjálvboðin pásparring yvir 15 %

Sjálvboðin pásparring yvir 15% ella 80.000 kr./ár verður eisini nevnd frí pásparring. Henda eyka pásparring er súla 3, sí mynd 5.

Tveir hævudsmunir eru millum lógarbundnu pásparringina og sjálvbodnu pásparringina:

1. Í fyrsta lagi kunnu upp til 20 prosent av pásparringini gjaldast út í einum sum kapitalútgjald.
2. Í øðrum lagi er einki krav um, at ein partur av pásparringini skal nýtast at tekna eina lívlanga veiting. Tað sum ikki er goldið út í einum, kann alt gjaldast út sum ein ratueftirløn. Tað er tó eisini møguligt at tekna eina lívlanga veiting, um uppspararin ynskir tað.

Kapitalútgjaldið fyri sjálvbodnu eftirlønina er sett til 20%, sum er hægri enn tey 10% fyri lógarbundnu eftirlønina. Orsøkin er, at um møguleikin fyri einum hægri kapitalútgjaldi kann tilskunda fólk til at spara eyka upp í ratueftirløn og lívlanga veiting, so gagnar tað landskassanum. Tað er tó ein fyriritreyt, at kapitalútgjaldið ikki er ov stórt og at tað verður skattað á hóskað hátt, so landskassin ikki fær undirskot av kapitalútgjaldinum.

Mælt verður til, at tað verður møguligt at fáa eitt kapitalútgjald uppá í mesta lagi 20% av kapitalvirðinum av uppsparðu sjálvbodnu eftirlønini, og at kapitalútgjaldið verður skattað við 45 %.

9.4.3 Gamlar eftirlønarpásparringar

Broytingarnar í pensjónsskipanini fáa virkna frá tí nýggju lógirnar er settar í gildi, ætlandi 1. januar 2010. Pensjónsinngjald, sum eru goldin inn til og við 2009, hava tí sama status sum frammanundan, til dømis vera skattasatsir og útgjaldstíðarskeið verandi soleiðis sum tey vóru, tá pensjónsgjaldið var inngoldið. Pensjónsnýskipanin fær bert virkna fyri tær pensjónsinngjaldingar, sum fara fram frá og við 1. januar 2010.

9.4.4 Serligt undantak fyri tænaðsmenn

Tænaðsmenn hava eina pensjónsskipan, sum er sera góð. Tí er ikki neyðugt, at teir gjalda inn til lógarbundnu eftirlønarpásparringina. Tí mugu arbeiðsgevarar, sum hava tænaðsmenn í starvi hvørt ár upplýsa TAKS p-talið hjá hesum persónum. Tænaðsmenn sleppa frá at gjalda til eftirløn so leingi, sum teir eru í tænaðsmanna-starvi.

9.4.5 Ílögureglur

Reglurnar sum í dag galda, tá ein einstaklingur ger ílögur sjálvur ella gjögnum puljur eru ikki nóg góðar. Fyri at minka um vandan fyri at ein persónur kann missa ein stóran part av síni eftirlønarpúppsporing orsakað av ov stórum váðafýsni, mælir pensjónsbólkurin til at gera hesar reglur fyri tær eftirlønariðgjur, sum ein persónur ger sjálvur ella gjögnum puljur:

1. Hámark verður sett fyri partabrævapartin. Hámarkið minkar so hvørt sum uppspararin nærkast pensjónsaldrinum.
2. Partabrævaíðgan skal vera spjadd á fleiri partabrøv.
3. Partabrævaíðgan skal vera spjadd á vinnusektorar.

Útgreinaðu íðgjureglurnar síggjast í appendix 3. Viðmerkjast skal, at íðgjureglurnar bert fara at ávirka ein lítlan part av pensjónsuppspararunum. Meginparturin av pensjónsuppspararunum fer framhaldandi at hava sína eftirlønarpúppsporing í eftirlønarfeløgum og eftirlønargrunnum, har munandi meir nágreiniligar lógir og reglur eru galdandi.

10 Búskaparliga ávirkanin av pensjónsnýskipanini

Avleiðingarnar av einki at gera er sum greitt frá í fyrstu kapitlunum:

- Um eingi tiltøk vera framd, so veksa eldraútreiðslurnar úr 10 % upp í 20 % av BTÚ. Um BTÚ er sett til 13 mia. kr. svarar hetta til eitt hall á fíggjarlógini á 350 mió. kr. árliga í 2020, vaksandi til 1.300 mió. kr. árliga í 2050.
- Um eingi tiltøk vera framd, so økist skattatrystið upp frá umleið 50 % av BTÚ og upp móti 60 % av BTÚ.
- Um skattatrystið verður sett so langt upp, at tað almenna kann røkja sínar skyldur, so fer hetta at føra til fráflyting.
- Tað almenna fer ikki at kunna røkja sínar skyldur, m.a. at gjalda pensjónir og at taka sær av teimum eldru, og heldur ikki at kunna røkja aðrar almennar uppgávur.

Fyri at broyta hesa gongd, verður mælt til at gjøgnumføra tey tiltøk, sum eru útgreinað í kapitli 9. Í talvu 25 niðanfyrri er sett eitt yvirlit yvir broytingarnar.

Talva 25: Yvirlit yvir uppskot til broytingar av pensjónsskipanini.

	Nr.	Broytingar
Súla 1: Almannapensjón	1	Leggja viðbót og viðbót til ávísar pensjónistar saman
	2	Leggja grundupphædd og viðbót saman til eina fólkapensjón
	3	Gera allar almannapensjónir skattskyldugar, men geva ein frádrátt í skattinum
	4	Broyta móttroking í almannapensjónini í mun til aðra inntøku
	5	Javna almannapensjónir við lønarjavning minus 1%
	6	Livitiðarindeksa pensjónsaldurin
Súla 2 og 3: Lógarbundin og fri uppsparing	1	15% av inntøkuni skal gjaldast til eftirløn o.a.
	2	Málið er, at minst 2/3 av inngjaldinum fer til uppsparing
	3	Útgjald frá almenna pensjónsaldrinum
	4	Í mesta lagi 10 % kapitalútgjald
	5	Helvt um helvt av restini til lívlanga veiting og ratueftirløn
	6	Undantak fyri smáar eftirlønarpensjónir
	7	Sjálvboðin uppsparing yvir 15 %

Tilsamans geva tiltøkini minni útreiðslur og øktar inntøkur á fíggjarlógini frá:

1. Økt persónlig uppsparing: Skattur og móttroking.
2. Hækking av pensjónsaldri.
3. Javning av pensjónum við lønarhækkingin minus 1%.
4. Samvariación millum 2 og 3. (Teknisk korreksión.)

Niðanfyrri verður greitt nærri frá, hvussu tiltøkini ávirka inntøkur og útreiðslur landskassans.

Til 1. Økt persónlig uppsparing: Skattur og móttroking:

Tað er í dag bert møguligt at móttrokna í viðbótini, sum er góð 30 prosent av samlaðu almannapensjónunum. Við at leggja saman grundupphædd og viðbót til eina fólkapensjónsupphædd, sum móttroknast kann í, verður møguligt at móttrokna í størri parti av almannapensjónini. Móttroknast kann ikki í SAMEG. Størri uppsparingin ger, at sum frá líður fara tey flestu at hava eina góða persónliga eftirlønarpensjón. Persónlig eftirlønarpensjón kann móttroknast í fólkapensjónini, og hetta ger, at útreiðslurnar til almanna pensjónir ikki fer at veksa so skjótt. Persónliga eftirlønin er skattskyldug inntøka og fer sum frá líður at geva landskassanum skattainntøkur. Persónligu eftirlønarpensjónir fara sum frá líður at vera so góðar, at tað verður møguligt at krevja brúkaragjöld fyri ávísar almennar tænarur. Nettoútreiðslurnar til hesar útreiðslur kann tí gerast nakað minni enn annars.

Tilsamans er roknað við, at almennu útreiðslurnar minka við eini upphædd, sum svarar til 50% av árliga útgjaldinum av persónligari eftirløn. Tey 50% stava frá øktari mótrökning og skatti av eftirlønartúgildunum. Eingin inntøka frá mæguligum brúkaragjøldum er innroknað.

Sum heild vísir hetta, at uppsparða pensjónin í størri og størri mun kemur í staðin fyri ein part av fólkapensjónini.

Til 2. Hækking av pensjónsaldri:

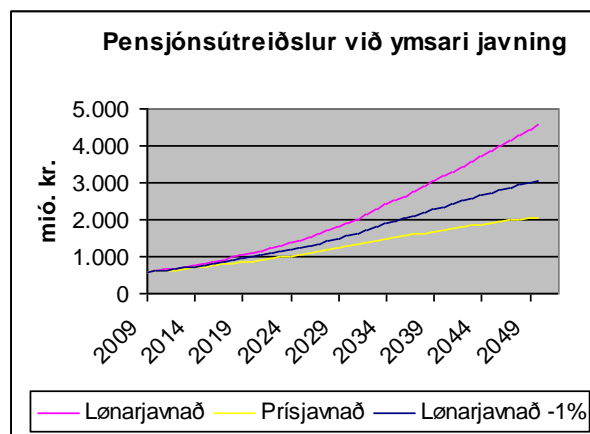
Hækkar pensjónsaldurin, so verður talið av fólkapensjónistum minni, og tískil veksa útreiðslurnar til almanna-pensjónir ikki so skjótt sum annars. Skattainntøkurnar hækka, tí fólk arbeiða eitt tíðarskeið aftrat. Roknað er við at fólk arbeiða hálva tíð í tíðini, sum kemur aftrat arbeiðslívnum.

Til 3. Javning av pensjónum við lønarhækkinging minus 1%:

Stórur munur er á, um almannapensjónirnar verða framskrivaðar við prísjavning, lønarjavning ella við einum javningarsatsi, sum liggur har í millum. Lønarjavning minus 1 prosent ger, at pensjónsútreiðslurnar ikki vaksa eins nógv og við lønarjavning.

Talva 26: Pensjónsútreiðslur við lønarjavning og við lønarjavning minus 1%.

	Lønarjavnað		Lønarjavnað minus 1%	
	Pensjónir	% av BTÚ	Pensjónir	% av BTÚ
2009	577	4,44	577	4,44
2010	611	4,52	605	4,48
2020	1.091	5,65	981	5,08
2030	1.909	7,12	1557	5,81
2040	3.167	8,79	2344	6,50
2050	4.553	9,01	3058	6,05

Mynd 11: Munurin millum strikurnar vísir, hvønn týðning tað hevur fyri útreiðslurnar til almenna pensjón, um ein nýtir lønarjavning, prístalsjavning ella lønarjavning minus 1%.

Verandi lóggáva hevur 3 prosent javning av pensjónum, uttan mun til hvussu gongdin er í prísnum og lønum.

Lønarjavning minus 1 prosent gevur sjálvandi minni javning enn full lønarjavning, hinvegin gevur hon vanliga meir enn prísjavning upp á longri sikt.

Til 4. Samvariación millum 2 og 3:

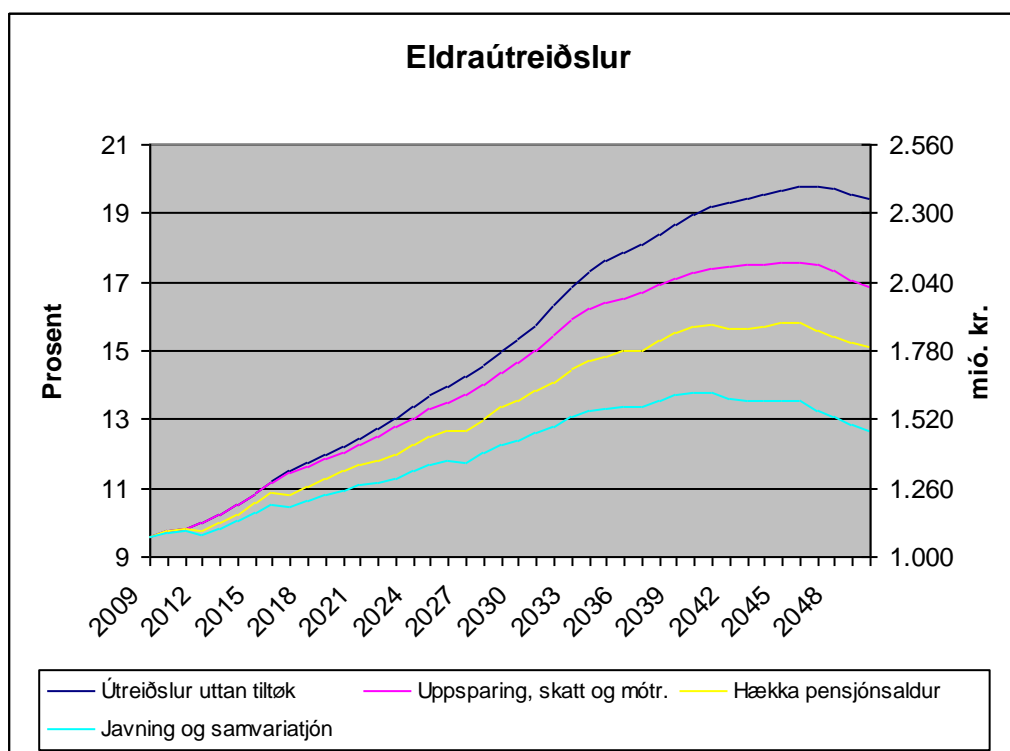
Bæði hækkaði pensjónsaldurin og lønarjavningin minus 1 prosent føra til, at pensjónsútreiðslurnar ikki veksa so skjótt sum annars. Fyri ikki at rokna tað somu sparingina tvær ferðir, er neyðugt at seta ein rættingarfaktor inn. Hetta er tað sum er gjørt í punkt 4.

10.1 Yvirlit yvir útreiðslugongd við og uttan tiltøk

Talva 27 og mynd 12 niðanfyri vísa, hvussu gongdin verður í eldraútreiðslunum við og uttan tiltøk.

Talva 27: Yvirlit yvir gongdina í eldraútreiðslunum við og uttan tiltøkini í pensjónsnýskipanaruppskotinum.

	Eldraútreiðslur uttan tiltøk		1. Økt uppsparing: Skattur og mótrókning		2. Hækka pensjónsaldur		3. Lønjarjavnning minus 1%		4. Samvariatióin millum 2 og 3		Eldraútreiðslur eftir tiltøk 1-4	
	mió. kr.	% av BTÚ	mió. kr.	% av BTÚ	mió. kr.	% av BTÚ	mió. kr.	% av BTÚ	mió. kr.	% av BTÚ	mió. kr.	% av BTÚ
2009	1.244	9,57	0	-	0	0,00	0	-	0	-	1.244	9,57
2010	1.266	9,74	0	-	0	0,00	6	0,04	0	-	1.261	9,70
2020	1.584	12,18	20	0,16	71	0,55	74	0,57	5	0,04	1.423	10,95
2030	1.995	15,34	92	0,71	143	1,10	171	1,31	21	0,17	1.611	12,39
2040	2.461	18,93	217	1,67	205	1,58	297	2,28	46	0,36	1.789	13,76
2050	2.524	19,42	329	2,53	231	1,77	385	2,96	68	0,53	1.648	12,68

Mynd 12: Yvirlit yvir gongdina í eldraútreiðslunum við og uttan tiltøk.

Verða eingi tiltøk framd, so veks eldraútreiðslurnar úr 9,6 prosentum upp í 19,4 prosent av BTÚ. Verður roknað við einum BTÚ, sum tað er nú, nevniliga 13 mia. kr., so svarar hetta til, at hallið á fíggjarlógini økist við 1.300 mió. kr.

Uttan tiltøk má skattatrystið setast so langt upp, at tað førir til fráflyting, og harvið verða enn færri arbeiðsfør í Føroyum.

Tað almenna fer ikki at kunna røkja sínar skyldur, m.a. at gjalda pensjónir og at taka sær av teimum eldru, og heldur ikki at røkja aðrar almennar uppgávur.

Verður uppskotið samtykt sum tað er, so verður útreiðsluvøksturinn tálmaður munandi. Í staðin fyri at veksa til 19,4 prosent av BTÚ, veksa eldraútreiðslurnar bert til 12,7 prosent av BTÚ. Verður roknað við einum BTÚ sum tað nú er, so svarar hetta til, at hallið á fíggjarlógini bert hækkar við 400 mió. kr.

Verður pensjónsnýskipanaruppskotið samtykt, sum tað er, loysir tað sostatt 70 prosent av fíggingartrupulleikunum, ið stava frá vaksandi talinum av eldri fólki.

Sum nevnt fleiri ferðir, er hetta eitt samlað uppskot. Tað er neyðugt at øll tiltøkini í uppskotinum verða framd. Partar av uppskotinum kunnu tí ikki verða tiknir burturúr, uttan at onnur tiltøk verða framd, ið tryggja eina eins stóra tálman av útreiðslunum og hetta uppskotið.

Verður hinvegin uppskotið samtykt sum tað er, so fer landskassin eisini í framtíðini at hava ráð bæði til veksandi tal av eldri, og at veita góðar vælferðartænastur og almannapensjón til tey, ið hava hana fyri neyðini.

Appendix 1: Fyritreytir fyri fólkaframskriving

Fólkasamansetingin á ung og gomul fer at broytast í stórum:

Eins og í grannalondum okkara fer fólkasamansetingin í Føroyum uppá aldursbólkar at broytast stórliga næstu árin. Talið av eldri fólki fer at vaksa sera nógv, meðan talið av yngri og miðaldrandi fólki sum heild verður óbroytt.

Fleiri orsökir eru til hesa gongd. Tríggir høvuðsfaktorar ávirka gongdina í og samansetingina av samlaða fólkatalinum í einum landi: burðartítleikin, deyðstítleikin (lívítíðin) og flytingarmynstri.

Broytingar í burðartítleikanum:

Fyrsti faktorurin er burðartalið. Burðartítleikin minkaði við umleið 30 prosentum frá 50árunum til miðskeiðis í 80árunum. Síðan hevur burðartítleikin verið rættiliga stöðugur. Aðrastaðni í Vesturheiminum er burðartítleikin væl lægri enn í Føroyum, men enn eru eingin greið tekin um lægri burðartítleika. Roknað er tí við miðalburðartítleikanum seinastu 25 árin.

Broytingar í deyðstítleikanum og væntað longd lívítíð:

Annar faktorurin er aldurstreytaðu deyðstítleikarnir, sum siga um hvussu sannlíkindini eru fyri at ein persónur í ávísam aldursbólki fer at doyggja í næsta árinum. Verða hesi tøl umroknað geva tey ein ávísan miðallivialdur. Miðallivialdurin ávirkast nógv av lívsháttinum hjá fólki sum heild og av heilsufrøðiligum framstigum. Restlívítíðin hjá 60 ára gomlum er økt við 3 árum seinastu 30 árin, úr 19 árum uppí 22 ár. Hetta merkir, at 60 ára gamlir froyingar í 1970árunum kundu rokna við at gerast 79 ár, meðan teir nú kunnu rokna við at gerast 82 ár.

Tað er sjálvandi verri at meta um hvussu restlívítíðin fer at økjast í framtíðini. Heilsufrøðiliga menningin hendir oftani ikki spakuliga, men í lopum, tá nýggir heilivágir og viðgerðir sum kunnu leingja um lívítíðina, verða funnin. Felags fyri kanningar í Norðurlondum og ES er tó, at roknað verður við, at restlívítíðin hjá 60 ára gomlum økist við einum ári, fyri hvørji 10 ár sum ganga.

Í hesum álitið verður roknað við somu øking í lívítíðini sum í Vestureuropa sum heild. Hetta merkir, at 60 gomul í dag kunnu rokna við at gerast 82 ára gomul, men umleið 2050 kunnu tey rokna við at gerast 86-87 ár.

Til- og fráflyting søguliga sæð og í framtíðini:

Triði faktorurin er til- og fráflyting. Føroyska flytingarmynstrið hevur í tíðini eftir kríggjð verið rættiliga nógv merkt av, um talan hevur verið um búskaparliga framgongd ella afturgongd, við tilflyting í tíðum við framgongd og fráflyting í tíðum við afturgongd. Undantøk eru kortini, m.a. hava Føroyar havt hákonjunktur í seinastu árin, men kortini hevur fráflytingin verið størri enn tilflytingin.

Sæð yvir eitt longri tíðarskeið hevur nettofráflytingin verið stór. Síðan 1950árin eru útvið 8000 froyingar fluttir av landinum uttan at koma heimaftur. Flytingarmynstrið hjá Føroyum líkist tí hjá londum, sum hava stórt burðaravlop uttan samsvarandi høgan vøkstur í búskapinum. Tey ringu árin er stór fráflyting, meðan tey góðu árin er ein lítil tilflyting ella umleið eins stór tilflyting sum fráflyting. Í tíðini eftir 1950 hevur nettofráflytingin hevur verið 140 fólk um árið.

Vanligar altjóða fólkaflytingar – t.e. flóttaflytingar undantiknar – stava í sera stóran mun frá, at fólk vænta sær betri fíggarlig livikor í landinum tey flyta til, enn í tí landinum tey flyta frá. Fólkaflytingar millum Føroyar og Danmark fylgja sama mynstri. Um danska livistøðið fer ov langt upp um tað føroyska, so fær tað til fólkaflyting úr Føroyum. Er hinvegin munurin millum føroyska og danska livistøðið lítil, so byrja fólk at flyta til Føroya.

At talan er um eina rættiliga stöðuga fráflyting úr Føroyum, sæð yvir eitt longri áramál, kemst av hvussu gongdin hevur verið bæði í búskaparvøkstri og í burðartítleika.

Síðan fyrst í 60árunum hevur búskaparvøkstururin verið umleið eins stórus í Føroyum sum í Danmark, helst eitt sindur størri. Kortini hevur fráflytingin úr Føroyum verið sera stór. Ein høvuðsorsøk til hetta er, at burðartítleikin hevur verið nógv størri í Føroyum enn í Danmark, og at føroyski búskapurin hevur ikki skapt nóg nóg nýggj arbeiðspláss til uppvaksandi ættarliðið.

Sum áður nevnt er tað eitt vanligt mynstur í altjóða flytingum, at fólk flyta úr londum við stórum burðaravlopið til lond við minni burðaravlopi. Írland og England og somuleiðis Mexico og USA er vælkend dømi um hetta. Orsøkinar eru tvinnar og ofta samanhangandi. Um fólkavøkstururin er stórus í einum landi, er tað ofta torførari at

fáa arbeiði. Hjá nógvum er lættari ella kanska neyðugt at flyta av landinum fyrri at fáa arbeiði. Hin orsøkin er, at um tvey lond hava sama búskaparvøkstur so fær landið við lítlum fólkaøkstri ein skjótari vøkstur í BTÚ pr íbúgva. Tískil verður ein fólkaflyting til ríkara landið.

Fortreytir fyrri meting um fólkaflyting:

Metingin um fólkaflytingina úr Føroyum komandi árin byggir á tvær fortreytir. Onnur er, at búskaparvøksturin er tann sami í Føroyum sum í grannalondunum, har serliga verður hugsað um Danmark. Hin fortreytin er, at burðartítleikin framvegis verður nakað størri í Føroyum enn í Danmark.

Um burðaravlopið í Føroyum verður størri enn í Danmark, so verður BTÚ pr. íbúgva í Føroyum lægri enn í Danmark. Fólk byrja tå at flyta úr Føroyum inntil BTÚ pr. íbúgva er komið á umleið sama støði sum frammanundan.

Sum nevnt hevur fráflytingin verið 140 fólk um árið í tíðini eftir 1950. Í fólkaframskrivingini er roknað við at 75 fólk netto flyta úr Føroyum um árið. Við hesi flyting verður vøksturin í BTÚ pr. íbúgva tann sami í Danmark sum í Føroyum og samlaði fólkaøksturinn íroknað fólkaflyting verður umleið tann sami í Føroyum sum í Danmark.

Orsøkin til at roknað verður við eini nógv minni fólkaflyting enn undanfarnin ár er serliga, at burðaravlopið í Føroyum ikki longur er so nógv størri enn í Danmark.

Appendix 2: Fyritreytir fyri útrokningunum

Sum grundarlag fyri øllum framrokningum av eldraútreiðslunum, bæði pensjónum og røktartænastum, eru brúktar nakrar felags fyritreytir um framtíðar búskaparvækstur og framleiðnið (produktiviteten). Niðanfyri verður stutt greitt frá hesum fyritreytum.

Talva 28: Í framskrivingini er roknað við hesum fortreytum.

Variabul	Fyritreyt
Produktivitetsvækstur	2 %
Prísvækstur	1,5 %
Lønarvækstur	3,5 %
Prísvækstur hjá almennum vørukeypi	3,5 %

Árligi produktivitetsvækstur er settur til 2 %, tí ídnaðarlond seinastu 20 árin hava havt ein produktivitetsvækstur á umleið 2 % árliga.

Árligi prísvækstur er settur til 1,5 %, tí prísvækstur ofta er um 2 % í framkomnum londum. Hendan fyritreyt er tó uttan týðning, tí úrslitini eru tey somu uttan mun til hvønn prísvækstur, vit áseta.

Árligi lønarvækstur er settur til 3,5 %, so at reallønarvækstur gerst 2 % árliga. Ein rættiliga vanlig fortreyt í búskapi er, at lønarparturin av BTÚ er rættiliga stöðugur. Um produktivitetsvækstur er 2 % árliga, so førir ein reallønarvækstur uppá 2 % til, at lønarparturin av BTÚ verður óbroyttur.

Prísvækstur á almennum vørukeypi er settur til 3,5 %, tað sama sum útreiðslurnar annars. Henda fortreyt er torfør at meta um, men vanliga verður hildið, at prísvækstur á almennum vørukeypi má metast at fara at vera nakað skjótari enn vanligi prísvækstur, millum annað tí heilivágur er í hesum bólki.

Úrslitið av hesi framrokning er víst í talvu 8.

Í 2009 vóru eldraútreiðslurnar útvið 10 prosent av BTÚ. Við verandi útreiðslustrukturi koma eldraútreiðslurnar uppá 15 prosent umleið 2030, og fara síðan at liggja um tey 20 prosentini av BTÚ.

Appendix 3: Ílögureglur

Reglurnar galda fyri:

Eftirlønarpúppsporing sum hevur fingið skattafrádrátt eftir rentuþryggingarlógini.

Reglurnar eru ikki galdandi fyri uppsparing har aðrar ílögureglur eru galdandi, t.d. hjá lívstryggingarfeløgum og eftirlønarkassum.

Reglurnar eru sostatt galdandi fyri eftirlønarpúppsporing sum er sett í puljur, og eftirlønarpúppsporing sum er stöðlað av uppspararanum sjálvum.

1. Felagsreglur fyri ílögur í puljur og einstaklingaílögur, sum fíggarstovnar handhevja.

1.1. Partabrævapartur:

Partabrævaparturin minkar so hvørt uppspararin verður eldri. Hægst loyvi partabrævaparturin er ásettur í niðanfyristandandi talvu:

Aldur	Partabrævapartur í %
-34	80
35-44	70
45-49	60
50-54	55
55-59	50
60-64	35
65-69	25
70-	15

1.2. Rebalansering:

Rebalanserað verður, hvørja ferð virðisbrøv verða keypt. Inntil 59 ára aldur verður ikki kravt, at uppspararin selur burturav partabrøvunum, um so er, at partabrævaparturin er omanfyri hámarkið. Rebalanserað verður við, at ílögur bert verða gjørdar í lánsbrøv, inntil partabrævaparturin er komin niður um hámarkið.

Áðrenn uppspararin fyllir ávikavist 60 og 65 og 70 ár, rebalanserar hann í samráð við fíggarstovnin ílögurøðina. Um tað er neyðugt, verður hetta gjørt við at selja partabrøv fyri at koma niður á hægst loyvda partabrævapartin.

2. Reglur fyri einstaklingaílögur, sum fíggarstovnar handhevja.

2.1. Ílögur í partabrøv:

Ílögur kunnu bert gerast í børsrásett partabrøv.

2.2. Ílögur í lánsbrøv:

Ílögur kunnu bert gerast í lánsbrøv, sum hava investment grade kredittmeting.

2.3. Hámark fyri ílögum í einum partabrævi:

Partabrævaíløgum skal vera spjadd á fleiri partabrøv. Setast kunnu í mesta lagi 20 % av samlaðu ílögum í sama partabrævi, tó altíð upp til 50 tús. kr.

2.4. Handil við egnari ílögurøð:

Allur handil við egnari ílögurøð skal fara fram gjøgnum ráðgeva uppspararans. Udelukkende ordreudførelse "Execution only" sambært §19 í "Bekendtgørelse for Færøerne om investorbeskyttelse ved værdipapirhandel" sum kemur í gildi 1. januar 2010 verða ikki loydir.

2.5. Ráðgeving um ílögureglur:

Fíggjarstovnarnir ráðgeva uppspararanum um ílögureglurnar fyri eftirlønarpásporing, serliga reglurnar um:

- 1) hámark fyri partabrævapart
- 2) hámark fyri íløgu í einstakt partabræv
- 3) hámark fyri íløgu í einstøkan sektor

2.6. Generel ráðgeving:

Fíggjarstovnarnir ráðgeva um fyrimunirnar við at spjaða íløgurnar á fleiri sektorar og vinnugreinar.

Fíggjarstovnarnir ráðgeva annars sambært galdandi reglur.

3. Reglur um einstaklingaíløgur, sum TAKS hevur eftirlit við.

3.1. Spjaðing á sektorar:

Partabrævaíløgan skal verða spjadd á sektorar. Setast kunnu í mesta lagi 20 % av samlaðu íløguni í sama sektor, tó altíð upp til 50 tús. kr.

Appendix 4: Dekningsgradir

Dekningsgradir av skattafíggjaðari pensjón og uppsparingsfíggjaðari eftirløn 2008-2050.

Talva 29: Samanseting av skattafíggjaðari pensjón og uppsparingsfíggjaðari eftirløn hjá arbeiðara í prosent av endaløn, eftir pensjónsnýskipan. (2008 töl).

	2008	2020	2030	2040	2050
Pensjónistur uttan eftirlónaruppsparing:					
Skattafíggjað pensjón	76	67	60	54	49
Pensjónin fyrstu 10 árin:					
Skattafíggjað pensjón					
+ lívlang veiting	76	72	72	73	74
+ 10 ára ratueftirløn					
- mótrokning					
Pensjónin eftir 10 ár:					
Skattafíggjað pensjón	76	69	65	62	60
+ lívlang veiting					
- mótrokning					

Talva 30: Samanseting av skattafíggjaðari pensjón og uppsparingsfíggjaðari eftirløn hjá miðallöntakara í prosent av endaløn, eftir pensjónsnýskipan. (2008 töl).

	2008	2020	2030	2040	2050
Pensjónistur uttan eftirlónaruppsparing:					
Skattafíggjað pensjón	59	52	47	42	38
Pensjónin fyrstu 10 árin:					
Skattafíggjað pensjón					
+ lívlang veiting	59	57	59	61	63
+ 10 ára ratueftirløn					
- mótrokning					
Pensjónin eftir 10 ár:					
Skattafíggjað pensjón	59	54	52	51	49
+ lívlang veiting					
- mótrokning					

Í 2008 hefur ein pensjónistur uppsparð eftirløn, men so hvørt sum lógarbundna persónliga uppsparingin veksur, so broytist samansetingin, so persónliga eftirlønin verður ein lutfalsliga stórri partur og almannapensjónin ein lutfalsliga minni partur av samlaðu pensjónini.

Fyritreytir fyri útrokninginar í tavlu 29 og 30:

Arbeiðaraløn, 2008: 200.091 kr.
Miðallöntakarløn, 2008: 256.800 kr.

Uppsparing: 10 %
Lívlang veiting: 5 %
Árlig reallønarhækking: 2 %
Árlig real fólkapensjónshækking: 1 %
Mótrokning í fólkapensjónsviðbót: 25 %

